

Qui dorm al carrer?

Una investigació social i ciutadana
sobre les persones sense sostre

A la memòria de Rosario Endrinal
i de totes les persones sense sostre
que habitualment viuen, i de vegades
moren, entre la passivitat i el menyspreu
dels seus conciutadans.

Qui dorm al carrer?

Una investigació social i ciutadana
sobre les persones sense sostre

CAIXA CATALUNYA
OBRA SOCIAL

Qui dorm al carrer?

Qui dorm al carrer? Una investigació social i ciutadana sobre les persones sense sostre

Edita:

Fundació Caixa Catalunya
Antoni Maura, 6 – 08003 Barcelona

Autors: Pedro Cabrera, María José Rubio, Jaume Blasco

Col·laboradors de suport en el treball de camp: Miquel Julià, Albert Garcia, Alexandra Dufour

Anàlisi de dades i redacció del apèndix: Andrea Balletbó Roldán

Correcció i traducció dels textos: INK Catalunya

Diseny i maquetació: SUBJECT màrqueting social, SCP

Fotografia de portada: Helena Encinas

Impressió: Centre Especial de Treball Apunts

Agraïments: els autors agraeixen la col·laboració essencial dels voluntaris participants en la nit del recompte sense el treball dels quals no hagués estat possible realitzar aquest treball, així com dels responsables i professionals de la Xarxa d'Atenció Social a les Persones Sense Sostre de la ciutat de Barcelona i de manera particular agraeixen el suport prestat per Carme Fortea, responsable del Programa d'Atenció a Persones Sense Sostre (Ajuntament de Barcelona), Enrique Rodríguez (Institut Municipal d'Informàtica) i Jordi Arilla.

Fundació Caixa Catalunya
Número de registre editorial 1535/76
Novembre de 2008

Dipòsit legal: B-47309-2008
ISBN: 978-84-612-7227-3
Impressió en paper ecològic 75%

Aquesta obra està sota una llicència de Reconeixement-No comercial 2.5 Espanya de Creative Commons. La llicència es pot consultar a: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc/2.5/es/legalcode.ca>

S'autoritza la reproducció total o parcial d'aquest llibre sempre que se'n faci constar el títol, l'autoria i l'editor i no s'utilitzi per obtenir beneficis comercials. L'autoria i l'editor i no s'utilitzi per obtenir beneficis comercials.

Qui dorm al carrer? Una investigació social i ciutadana sobre les persones sense sostre
(Autors: Pedro Cabrera, María José Rubio, Jaume Blasco)

Pàg. 226; 21 cm

Títol al lloc: Qui dorm al carrer?

ISBN: 978-84-612-7227-3

I. Fundació Caixa Catalunya. II. Caixa Catalunya. III. Títol: Qui dorm al carrer?

Una investigació social i ciutadana sobre les persones sense sostre

1. Espanya – Catalunya – Inclusió Social - Persones sense llar

ÍNDEX

PRESENTACIÓ	9
1. PERSONES SENSE LLAR	11
1.1. Quants en són?	12
1.2. Qui són?	27
2. PERSONES SENSE LLAR A BARCELONA	51
2.1. Història recent de l'atenció social a persones sense llar a Barcelona	51
2.2. L'eclosió del fenomen dels immigrants sense llar	53
2.3. L'ordenança del civisme del 2005	56
2.4. El nou model d'atenció a les persones sense llar en el marc de l'Acord Ciutadà per a una Barcelona Inclusiva	58
2.5. La Xarxa d'Atenció a les Persones sense Sostre	62
2.6. Comptar persones sense llar a Barcelona	64
2.7. Cap a un marc de coneixement del fenomen de les persones sense llar a Barcelona	66
2.8. Les <i>s-nights</i>	69
3. METODOLOGIA	73
3.1. Àmbit geogràfic de l'estudi	76
3.2. La fitxa d'observació i l'enquesta	81
3.3. Les limitacions del recompte	92
3.4. L'horari	98
4. RESULTATS	101
4.1. Quantes persones?	101
4.2. On s'estaven?	107

4.3. Qui eren les persones que dormien als carrers de Barcelona la nit del 12 de març del 2008?	114
4.4. Notes d'observació dels equips de recompte	134
4.5. Persones sense sostre, persones sense llar	138
4.6. En quin tipus de centre residencial van estar acollides les persones sense llar?	140
5. VOLUNTARIS PER UNA NIT	149
5.1. Sentit i funció del voluntariat en les <i>s-nights</i>	149
5.2. Qui hi va participar com a voluntari?	152
5.3. La nit del recompte: desmitificació, organització i experiència	162
5.4. La trobada dels voluntaris: el sentiment de tothom a l'una	169
5.5. Les persones sense llar: la sensació de mirar d'una altra manera el carrer	171
6. CONCLUSIONS I SUGGERIMENTS	177
7. APÈNDIX. EL RECOMPTE DE LLEIDA	187
8. ANNEXES	213
9. BIBLIOGRAFIA	221

PRESENTACIÓ

Un dels rostres més visibles i més crus de l'exclusió social és el de les persones que dormen al carrer. La manca d'un sostre que implica que una persona es vegi obligada a pernoctar al carrer és una de les realitats que mostra més clarament la injustícia social.

L'Obra Social de Caixa Catalunya compta, des de l'any 2005, amb un programa d'Habitatge Social en el marc de les seves actuacions per promoure la inclusió social. Part dels recursos i dels esforços d'aquest programa s'han destinat a persones sense llar i a entitats que hi treballen específicament. Addicionalment, s'ha promogut el treball conjunt entre aquestes entitats i l'any 2007 es va entrar a formar part de la FEANTSA (Federació d'Associacions Nacionals que Treballen amb Persones Sense Llar).

Com a via de sensibilització i de generació de coneixement, aquest hivern de 2008 es van organitzar els primers recomptes censals nocturns de persones sense sostre a les ciutats de Barcelona i de Lleida. Un dels objectius d'aquests recomptes va ser la mobilització d'un elevat nombre de voluntaris que poguessin entendre millor aquesta problemàtica social. L'altre va ser el de conèixer millor el col·lectiu de persones sense sostre. El recompte censal nocturn de persones al carrer no només havia de permetre dimensionar el problema, sinó també posar rostre a aquestes persones, poder saber com són i concretar quines són les seves necessitats. Paral·lelament al recompte al carrer, es van recollir dades de les persones allotjades en recursos públics o privats, per tal de poder establir una comparació entre aquests dos grups.

Aquesta publicació s'inicia amb una presentació de diferents característiques de les persones sense llar segons l'enquesta a aquest col·lectiu que efectua l'Institut Nacional d'Estadística; posteriorment es recullen les principals fites de l'atenció social a la ciutat de Barcelona, i finalment es presenten els resultats del recompte censal nocturn efectuat a Barcelona i la comparació amb les dades del recompte efectuat a Madrid amb la mateixa metodologia i en les mateixes dates. El llibre també recull l'impacte en la sensibilització dels

voluntaris i els resultats del recompte censal nocturn de persones sense llar a Lleida, així com una aproximació a la realitat d'aquesta ciutat.

Desitgem que aquesta publicació sigui de l'interès d'entitats públiques i privades i de totes aquelles persones que treballen per a la inclusió social d'aquells que dormen al carrer i que permeti continuar la reflexió sobre les formes d'intervenció més adequades i efectives per a aquest col·lectiu.

Narcís Serra i Serra
President de Caixa Catalunya

1. PERSONES SENSE LLAR

Poques realitats humanes són tan velles i tan noves, tan conegudes i ignorades, tan pròximes i alhora tan llunyanes com la pobresa severa i miserable dels qui no tenen ni tan sols un lloc per aixoplugar-se. Utilitzant els termes amb què s'hi va referir l'historiador i activista contra la pobresa Bronislaw Geremek, mort fa poc, els pobres sense llar són una mena d'estirp de Caïm que de manera misteriosa i interminable es perllonga al llarg de les èpoques i els sistemes polítics i culturals més diversos. L'obstinada persistència de la pobresa sense sostre és una mena de maledicció que, si bé en les nostres societats riques la pateixen tan sols uns quants éssers humans, acaba sent expressió i reflex del nivell d'indignitat moral i política en què, d'alguna manera, tots ens veiem embolicats.

Moltes societats del passat, i també actualment molts països pobres, no han tingut prou sostres per acollir els seus membres. L'escassetat de mitjans d'allotjament a conseqüència dels baixos nivells de desenvolupament, o de la destrucció dels ja existents a conseqüència de guerres, catàstrofes naturals, etc., ha multiplicat una vegada i una altra el nombre dels *homeless*. Aquesta era, per exemple, la situació viscuda al nostre país després de la Guerra Civil, o a tot Europa al final de la Segona Guerra Mundial com a resultat de la destrucció massiva del parc immobiliari a causa dels bombardejos i l'abandó. Per això mateix, l'abat Pierre, fundador de Drapaires d'Emaús, emprèn en aquell moment una campanya, ininterrompuda des de llavors, per tractar d'aconseguir que no hi hagi "cap francès sense sostre".

Tot i això, no hi ha al nostre país en el moment present, un problema d'escassetat de sostres que expliqui l'existència entre nosaltres de gent sense llar. Ben al contrari, la situació és d'hiperabundància. Si ens atenim a les dades de l'últim cens elaborat per l'Institut Nacional d'Estadística (INE), al començament de l'any 2001 a Espanya hi havia 20,1 milions d'habitatges per a un total de 40,8 milions d'habitants. El 68,5% d'aquests habitatges es feien servir com a habitatge principal, un 16% s'utilitzava com a habitatge secun-

dari (per a vacances, etc.) i gairebé un 14% o, que és el mateix, 2.894.986 habitatges eren buits. Fins i tot si acceptem que els errors durant el treball de camp n'haguessin elevat el nombre o que el mal estat de conservació d'una part dels habitatges els fes inhabitable, com es pot explicar que un any més tard el mateix INE estimés que a Espanya hi ha entre 15.600 i 20.600 persones sense llar?¹ És a dir, com podríem esbrinar i desentranyar la lògica oculta perquè puguem comprendre com és possible que visquem en un país on hi ha cent sostres per cada “sense sostre”, cent habitatges buits i sense habitar per cada persona que viu al carrer, sense llar?

De tota manera, la claredat aclaparadora amb què parlen aquestes xifres exigeix que abans ens posem d'acord sobre alguns dels supòsits en què descansen. Per començar, de qui parlem quan diem persones sense llar?

1.1. Quants en són?

Les paraules mai no són neutrals, la realitat que diem queda inevitablement connotada, construïda i recreada en virtut del terme que fem servir per designar-la. Aquesta estirp maleïda de pobres sense aixopluc ha rebut al llarg de la història innumerable noms: de pobres a pòtols, de captaires a rodamons i d'aquí a peresosos, ganduls, dropos, malfeiners, perdularis, murris, aprofitats, pocavergonyes, bandarres, lladregots, xoriços i criminals. La distància que es recorre a cada pas és massa curta i fàcil de traspasar. Tanmateix, el resultat final és una completa falsificació de la realitat inicial. La pobresa extrema sempre és sospitosa i difícil d'observar. Per això mateix és tan difícil reconèixer-la i fer-la visible. La primera via per intentar fer-la desaparèixer consisteix a negar-ne l'existència. I una manera de negar-la consisteix a no dir-la o, encara millor, anomenar-la de manera errònia. Al llarg de les últimes dues dècades, a Espanya s'ha fet servir sobretot el terme *transeïnt* per designar la gent que anava d'alberg en alberg

1. INE, *Encuesta sobre las personas sin hogar (centros)* 2003. Informe publicat al maig de 2004 disponible a http://www.ine.es/prodyser/pubweb/epsh_052004/epshcen_0504.pdf.

i de robar en menjador, buscant-se la vida en un règim itinerant que, en bona mesura, afavoria i estimulava la xarxa de serveis d'acollida pretesament orientats a fer-lo desaparèixer. La majoria d'aquests centres funcionaven segons el sistema de porta giratòria: “tres dies d'estada i al carrer”. Altra vegada de camí..., i tornem-hi a l'alberg següent.

Si ara ens estimem més parlar de persones sense llar no és per un nominalisme diletant i estèril, sinó per intentar posar l'èmfasi, en primer lloc, en la condició dels qui sofreixen el problema i, en segon lloc, en la circumstància de privació d'allotjament que pateixen. No es tracta, per tant, ni d'éssers estranys i atípics, ni de gent que comparteixi pautes de conducta extraordinàries (vida errant, alcoholisme compulsiu, etc.). En aquest sentit, tampoc no es tracta d'un “col·lectiu”, ja que no som davant cap comunitat humana amb una identitat compartida i semblant, sinó que tot just es tracta de persones enormement heterogènies que viuen una determinada situació d'exclusió residencial. És la situació que comparteixen el que ens interessa analitzar: quines són les trajectòries que menen més fàcilment a aquesta situació?, qui són els qui hi estan i quants la pateixen?, amb quin grau de severitat?, com s'aconsegueix sobreviure enmig d'aquestes privacions? i, finalment, com es pot abandonar aquesta situació?, o fins i tot com podríem intentar eradicar-la?

Quan parlem de persones sense llar (o sense sostre) i, per extensió, de fenomen de les persones sense llar, no estem sinó traduint els termes anglesos *homeless* (*roofless*) i *homelessness* que s'usen, respectivament, per referir-se als qui no tenen llar, habitatge o allotjament, i al problema social en si mateix. En aquest sentit, hem adoptat la pauta seguida pels qui parlen francès (*sans-abri*), italià (*senza dimora*) o espanyol (*sin hogar*, *sin techo*). Tot i això, la ràpida adopció del terme, indubtablement més diàfan i absent de connotacions pejoratives que d'altres que fèiem servir fins ara, no vol dir pas que incorporem tan ràpid ni el marc institucional en què sorgeix, ni el nivell de desenvolupament de les polítiques de benestar i d'habitatge dels països a què es remet, ni encara menys les conseqüències que comporta per a la intervenció i l'acció social.

Vivint a la intempèrie, o gairebé, hi podem trobar no solament la figura típica i tòpica del qui arrossega els estris en un carret de supermercat pels carrers d'una gran ciutat, sinó gent tan diferent com treballadors a l'atur, menors que s'han escapat de casa, joves contraculturals, dones prostituïdes, immigrants sense papers, malalts mentals sense família, persones amb problemes d'alcoholisme o drogoaddicció, famílies desnonades, etc. Tots sense res en comú que no sigui no tenir un lloc per allotjar-se, tant de manera temporal com permanent. Ni l'edat, ni el sexe, ni el nivell educatiu, o el recorregut professional, ni els problemes o les conductes, ni el passat, ni les expectatives de futur no han de ser pas idèntiques per res. L'única circumstància compartida per tots és el lloc (un no-lloc, en realitat) on viuen. Certament, ben lluny del que pomposament es proclama en l'article 47 de la Constitució espanyola: "Tots els espanyols tenen dret a gaudir d'un habitatge digne i adequat".

Entendre el fenomen de les persones sense llar en termes d'exclusió residencial vol dir abandonar la visió d'aquest com una qüestió de deixadesa personal i de desadaptació individual. És més, moltes de les conductes especials o estranyes dels qui estan sense sostre no són sinó una resposta adaptativa a les condicions extremes en què viuen. Lluny de buscar explicacions al problema basades en la naturalesa peculiar dels qui el pateixen, segons qui *són*, vol dir mirar de resoldre l'enigma basant-se fonamentalment en la descripció i l'anàlisi de la situació en què *estan*. La seva peripècia vital no explica res sinó en la mesura en què és analitzada com a biografia, és a dir, en un context històric, social i polític determinat.

Més enllà de les paraules que fem servir, és enormement important mirar d'arribar a una definició consensuada del problema i de quines són les persones sense llar, a partir de les condicions d'allotjament en què viuen i no pels trets personals o intrínsecs. Aquest és l'intent que mantenen des de fa dècades tant els investigadors i acadèmics que s'han ocupat d'analitzar la qüestió² com les entitats socials que s'encarreguen de combatre-la (per exemple,

2. Snow (1986); Wright (1988); Burt i Cohen (1989); Jencks (1994); Marpsat i Firdion (2000); Edgar *et al.* (2000)

FEANTSA) i més recentment les agències públiques i de l'administració que se n'ocupen (INE, 2005; Ministeri de Treball i Assumptes Socials en cadascun dels plans nacionals d'inclusió social, i en l'àmbit europeu Eurostat i Comissió Europea, Direcció general d'Ocupació, Assumptes Socials i Igualtat d'Oportunitats).

En aquest sentit, podem acceptar com a punt de partida la definició que fa anys va idear Dragana Avramov, llavors coordinadora de l'European Observatory on Homelessness, segons la qual persones sense llar serien “totes les persones que no poden accedir o conservar un allotjament adequat, adaptat a la seva situació personal, permanent i que proporcioni un marc estable de convivència, sigui per raons econòmiques o altres barreres socials, sigui perquè presenten dificultats personals per dur una vida autònoma.”³

A partir d'aquesta definició, que situa la càrrega de la prova en les barres per accedir o conservar l'allotjament per raons econòmiques o socials, i només en últim lloc per dificultats personals, podem entendre l'evolució experimentada els últims anys dins la comunitat d'investigadors europeus del problema, que ha dut a formular l'any 2005 una tipologia europea del fenomen de les persones sense llar i l'exclusió residencial (ETHOS: *European Typology on Homelessness*). Aquesta tipologia, després d'un parell de revisions el 2006 i 2007, en què es van introduir algunes petites variacions per mirar de facilitar-ne l'adaptació al context de cadascun dels Estats membres de la UE, continua sent la guia de lectura i investigació a l'hora de tractar de quantificar i mesurar un fenomen enormement complex i canviant.

La idea principal que hi ha rere la proposta ETHOS és distingir en el fenomen de les persones sense llar, entès com un procés d'exclusió residencial més o menys severa, quatre categories principals o conceptuals, que es poden subdividir en tretze categories operatives, i que al seu torn es poden traduir en diverses situacions residencials, fruit en gran part de les peculiaritats nacionals i del funcionament dels diferents règims de provisió d'allotjament

3. Avramov (1995).

que hi ha a cada país. Com es mostra a la taula 1.1, les quatre categories conceptuals bàsiques són el resultat de l'existència o no d'exclusió en tres àmbits o dominis fonamentals, entorn dels quals s'organitza la qualitat de l'allotjament de què disposa una persona: a) el règim legal d'utilització de l'allotjament, b) la vida social i privada que permet i c) les condicions físiques d'habitabilitat que té.

Taula 1.1. Categories conceptuals i la relació amb els àmbits o dominis

Categoria conceptual	Domini Físic	Àmbit Social	Domini Legal
Sense sostre (<i>Rooflessness</i>)	-	-	-
Sense Habitatatge (<i>Houselessness</i>)	+	-	-
Habitatge insegura (<i>Insecure Housing</i>)	+	+	-
Vivienda Inadecuada (<i>Inadequate Housing</i>)	±	+	+

Segons que es donin condicions d'exclusió o manca en cadascun dels tres àmbits o dominis, hi ha una possibilitat diferent d'experimentar el fenomen de les persones sense llar (*homelessness*), que va des de les maneres més greus —com és el cas dels qui viuen literalment sense sostre i, per tant, no tenen un lloc físic per residir, no disposen d'un espai per a la privadesa i les relacions socials, ni disposen de cap títol legal que els permeti reclamar l'ús d'un espai per a ells mateixos— fins a altres modalitats més “suaus” o mitigades del problema, com és el cas dels qui viuen en barraques, en edificis ocupats o en condicions d'amuntegament extrem.

La importància d'abordar el problema en aquests termes és que és capaç

d'explicar la crisi social i personal d'allotjament que pateixen (cadascun amb els seus matisos, no cal dir-ho) tant els usuaris d'un alberg d'emergència com les àmplies capes de persones pobres que malviuen en nuclis de barraques, o en masos i magatzems a la vora dels camps de cultiu, com ara molts immigrants, per no parlar dels col·lectius que resideixen en allotjaments socials sota un o altre règim, per exemple els refugis per a dones maltractades, els menors en institucions, les famílies amenaçades de desnonament, o fins i tot els joves que veuen allunyar-se la possibilitat d'emancipar-se a causa de la carestia de l'habitatge i la precarietat i escassetat dels seus ingressos.

Des d'aquest marc conceptual, que permet parlar del fenomen dels sense llar en termes restringits o estrictes (les persones sense sostre i sense habitatge), o bé optar per fer-ho en termes amplis i extensos, podem entendre la taula 1.2, que correspon a una traducció una mica lliure i adaptada al context espanyol de l'última revisió de la tipologia ETHOS proposada l'any 2007 per FEANTSA, a partir del treball desenvolupat a l'*European Observatory on Homelessness*.

Taula 1.2. Tipologia Europea de Sense Llar i exclusió residencial (Revisió 2007)

Categoria conceptual	Categoria operativa		
SENSE SOSTRE	1	Viure en un espai públic o a la intemperie	1.1
	2	Pernoctar en un alberg i/o forçat a passar la resta de dia en un espai públic	2.1
SENSE HABITATGE	3	Persones que viue en albergs o centres per a persones sense llar/allotjament temporal	3.1
			3.2
			3.3
	4	Persones que viuen en refugis per a dones	4.1
	5	Persones que viuen en allotjaments temporals reservats als immigrants i als demandants d'asil	5.1
			5.2
	6	Persones que en un termini d'finit seran acomiadades d'institucions residencials o d'internament	6.1
			6.2
			6.3
	7	Persones que viuen en allotjaments amb recolzament sostingut degut a la condició de persones sense llar	7.1
			7.2
HABITATGE INSEGUR	8	Persones que viuen en un habitatge amb règim de tinença insegur. Sense pagar lloguer	8.1
			8.2
			8.3
	9	Persones que viuen sota l'amenaça de desnonament	9.1
			9.2
	10	Persones que viuen sota l'amenaça de violència per part de la família o parella	10.1
HABITATGE INADEQUAT	11	Persones que viuen en estructures temporals o no convencionals	11.1
			11.2
			11.3
	12	Viure en un habitatge no apropiat segons la legislació estatal	12.1
	13	Viure en un habitatge massificat	13.1

Situació residencial	Definició
Espai públic i exterior	Dormir al carrer o en espais públics, sense un alberg
Alberg o refugi nocturn	Persones sense un lloc on residir habitualment que utilitzen albergs o centres d'allotjament de molt baixa exigència
Albergs i centres d'allotjament	Quan la estancia és a curt o mig termini i de forma temporal, no com a lloc de residència definitiva
Allotjament temporal i de trànsit	
Allotjament amb suport	
Albergs per a dones (amb o sense fills)	Dones allotjades degut a haver patit violència de gènere, sempre i quan s'entengui com a residència temporal
Allotjament temporal /centres d'acolliment	Immigrants en centres d'acollida o d'allotjament temporal degut a la seva condició d'immigrants / Centres de repatriació (interns)
Allotjament per a treballadors temporers	Sense habitatge disponible en el moment de l'excarceració Estancia superior a la estrictament necessària degut a la manca d'habitatge
Institucions penitenciàries	
Institucions sanitàries	
Centres de menors	Sense habitatge al que dirigir-se al complir 18 anys, per exemple
Residències per a persones sense llar grans	Allotjament amb suport de llarga estada per a persones que han viscut sense llar
Habitatge tutelat i amb suport a llarg termini per a persones anteriorment sense llar	
Viure acollit a casa de familiars	Residir en un allotjament convencional, però que no és l'habitual, degut a la pèrdua de l'habitatge. Ocupació il·legal o sense cap tipus de garantia jurídica per poder residir-hi
Sense tinença legal (per exemple, subarrendat)	
Ocupació il·legal	
Enràgim de lloguer	Amb ordre de desnonament per impagament del lloguer
En habitatge de propietat	A punt de ser expropiats per impagaments d'hipoteca
Amb denúncies presentades davant la policia	Quan ha actuat la policia i/o els centres d'intervenció ràpida per a tractar de trobar un allotjament segur i fora de perill. Ordres de devolució (habitatge en propietat)
En caravanes o similars	Casa mòbil/ caravana (que no és utilitzada com a habitatge de vacances)
Edificacions no convencionals ni pensades per a la residència de persones	Allotjament autoconstruït: barraques, cabanyes
Estructures temporals	
Edifici ocupat que no és apropiat per a viure-hi	Habitacle impropï per a ser utilitzat com a habitatge per éssers humans segons la legislació nacional
Molt per sobre dels estàndards habituals que marquen la massificació	Per sobre de les normes nacionals de massificació

Naturalment, una de les conseqüències més òbvies que resulten d'aplicar aquesta reixeta de lectura a la realitat és que s'obtenen unes xifres sobre el nombre de persones sense llar que hi ha en un país que varien enormement segons que hi incloguem una o altra de les 24 subcategories que recullen les diferents situacions residencials en què es divideix el fenomen de les persones sense llar, entès aquest com un problema d'exclusió residencial. La decisió d'incloure-hi o no les dones que viuen temporalment en refugis per problemes de violència domèstica, els immigrants internats als centres d'internament d'estrangers o la població que viu en barraques modificarà substancialment el perfil sociodemogràfic de la població afectada, les causes principals de la seva precària situació habitacional i, per descomptat, les estratègies destinades a solucionar el problema.

Així, per exemple, si ens limitem a utilitzar les 13 categories operatives i les apliquem a la realitat espanyola de l'any 2003 moment en què l'INE elabora la primera enquesta a persones sense llar⁴ —enquesta que constitueix, juntament amb les dues que seguiran els anys 2004 i 2005, la font més fiable a l'Estat espanyol sobre extensió i dimensions del fenomen de les persones sense llar estricte—, hi ha el resultat que apareix a la taula 1.3. Pensem que les limitacions de les fonts i estadístiques oficials no ens permeten cobrir tot l'espectre observat a la reixeta ETHOS. Malgrat això, és evident d'acord amb els resultats obtinguts que el fenomen de les persones sense llar pot ser tant un problema que afecta tot just uns pocs milers de persones que viuen estrictament sense sostre com un problema d'abast ampli que afecta un milió i mig de persones a Espanya.

4. INE, *Encuesta sobre las personas sin hogar (centros) 2003*.

Taula 1.3. Tipologia europea de persones sense llar i exclusió residencial

Categoria	Estimació
A. SENSE SOSTRE (ROOFLESS)	
1. Viure en un espai públic (sense domicili)	3.200
2. Pernoctar en un alberg i/o forçat a passar la resta del dia en un espai públic	2.990
B. SENSE HABITATGE (HOUSELESS)	
3. Estancia en centres de serveis o refugis (hostals per a sense sostre que permeten diferents models d'estancia)	10.800
4. Viure en refugis per a dones	4.400
5. Viure en allotjaments temporals reservats als immigrants i als demandants d'asil	2.100
6. Viure en institucions: presoners, centres d'atenció sanitària, hospitals sense tenir on anar, etc.)	2.100 (només presons)
7. Viure en allotjaments de suport (sense contracte d'arrendament)	14.064 (menors)
	Rest a sense dades
C. HABITATGE INSEGUR (INSECURE HOUSING)	
8. Viure en un habitatge sense títol legal (viure temporalment amb familiars o amics de forma involuntària, viure en un habitatge sense contracte d'arrendament –s'exclouen els ocupes-, etc.)	Sense dades
9. Notificació legal d'abandonament de l'habitatge	Sense dades
10. Viure sota l'amenaça de violència per part de la família o parella	Sense dades
D. HABITATGE INADEQUAT	
11. Viure en una estructura temporal o barraca	52.051
12. Viure en un habitatge no apropiat segons la legislació estatal	112.824
13. Viure en un habitatge massificat	1.310.162

Si resumim el contingut de la taula anterior i la reduïm als quatre grans trams tractats per ETHOS, podríem dir que a l'any 2003 (data de referència de l'única enquesta elaborada a l'Estat espanyol per tal d'estimar la població

Font	Data de referència
Elaboració pròpia en base a INE (2004)	2003
Elaboració pròpia en base a INE (2004)	2003
INE (2004)	2003
Instituto de la Mujer	2003
Elaboració pròpia en base a dades facilitades per la Secretaría de Estado de Inmigración y Emigración	2005
Estimació pròpia en base a Dirección General de Instituciones Penitenciarias	2005
Dirección General de las Familias y la Infancia del Ministerio de Asuntos Sociales	2003
Elaboració pròpia en base a Censo 2001	2001
Elaboració pròpia en base a Censo 2001	2001
Elaboració pròpia en base a Censo 2001	2001

sense llar usuària de la xarxa de centres, albergs i menjadors per als més exclosos) 6.000 persones vivien a Espanya sense sostre (*roofless*), uns 50.000 no disposaven d'habitatge (*houseless*), un nombre impossible de determinar

de gent residia en un habitatge insegur (*insecure housing*) i prop de 1.500.000 persones ho feia en un habitatge inadequat (*inadequate housing*).

Així, si agrupem sota la denominació de *persones sense llar* els qui viuen al carrer i els qui (entre els qui no disposen de casa) estan allotjats de manera provisional i transitòria per serveis d'allotjament destinats a gent sense llar, tindríem com a resultat que les persones sense llar per aquella data a Espanya serien unes 23.500. De fet, l'INE va estimar al febrer de 2005, que 21.900 van ser ateses en centres per a persones sense llar⁵.

Si, com hem dit, més que no pas d'un col·lectiu, es tracta d'un agregat estadístic reunit segons la situació residencial, quina és la seva distribució segons el tipus d'allotjament que utilitza? (Vegeu taula 1.4.)

Taula 1.4. Persones sense llar segons tipus d'allotjament

Tipus d'alotjament	Total	
	Persones	%
Alberg o residència	8.454	38,6
Centre d'acollida a dones maltractades	666	3,0
Centres d'internament	618	2,8
Pis facilitat per una ONG o organisme	1.862	8,5
Pis ocupat	1.765	8,1
Pensió pagada per una ONG o organisme	316	1,4
En espai públic	4.924	22,5
Allotjaments de fortuna	3.294	15,0
Total	21.900	100,0

Font: INE 2005

5. INE, *Encuesta sobre las personas sin hogar (Personas)*, 2005. Les taules completes amb els resultats de l'enquesta es poden consultar a <http://www.ine.es>.

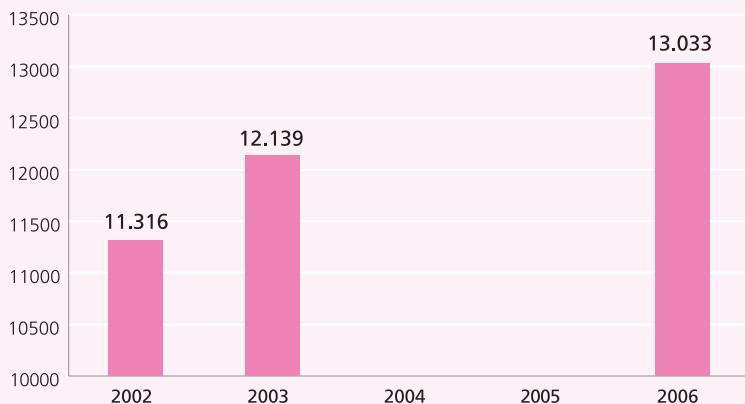

En línies generals, aquest seria el panorama que presenta l'exclusió residencial més greu a Espanya. Els albergs acullen aproximadament el 40,0% de la població sense llar; aquest percentatge s'eleva fins al 50,0% (la meitat) si hi incloem la places pagades en pensions i l'allotjament en pisos o habitatges tutelats o de transició. De la meitat restant, la majoria viu a la intempèrie: gairebé la quarta part de les persones sense llar (22,5%) dormen literalment sense sostre. Una altra bona part (15,0%) s'instal·la en allotjaments de fortuna (una botiga, un cotxe, una barraca més o menys lleugera, etc.), o bé opta per ocupar un edifici buit (8,1%), normalment sense les condicions mínimes d'habitabilitat.

Creiem que en trets generals el panorama continua sent el mateix a mitjan any 2008, tot i que probablement la població sense llar ha crescut a un ritme lent però sostingut, probablement fins a arribar a 25.000-30.000 persones. Per fer aquesta afirmació ens limitem a aplicar un increment anual que podria oscil·lar entre un 2,0% i un 3,0%. Això no sembla massa si pensem que les xifres de l'INE en els seus diferents estudis sobre persones sense llar relatives a l'evolució del nombre de places d'allotjament ofertes per la xarxa d'atenció en albergs, pensions i pisos tutelats ha crescut a un ritme del 3,8% anual entre l'any 2002 i l'any 2006 (per al 2004 i 2005 no hi ha dades, veure gràfic 1.1). Si fós certa l'estimació segons la que les persones sense llar podrien cifrar-se en torn a 25.000-30.000 a Espanya i es mantingués el percentatge del 22,5% vivisquent al carrer, podríem concloure que la gent que viu literalment sense sostre en el nostre país podria cifrar-se, actualment, al voltant de les 5.600-6.800 persones.

Gràfic 1.1. Places en centres d'allotjament per a persones sense llar

Font INE: 2003; 2005; 2007

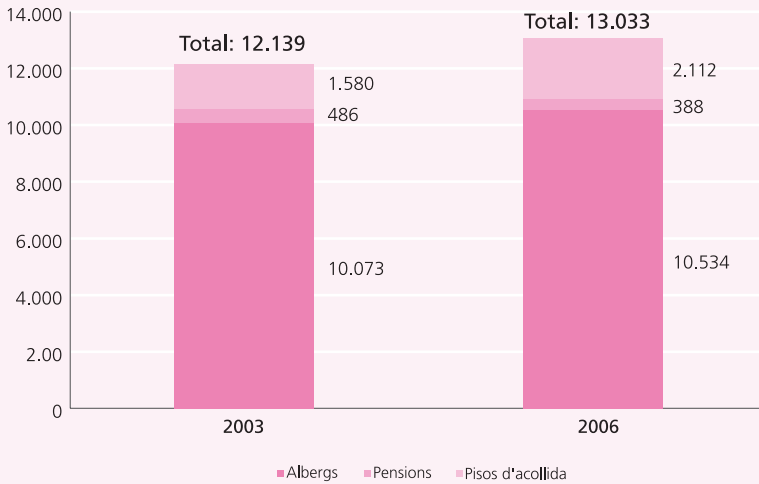
Sense dades per als anys 2004 i 2005

També és veritat que el gràfic 1.1 amaga que la composició interna de l'oferta de la xarxa específica d'atenció a persones en situació d'exclusió residencial severa no ha estat uniforme, sinó que, mentre que les places en alberg s'han incrementat entre 2003 i 2006 un 4,6%, l'oferta de places en pensions ha patit una important retallada, ja que ha disminuït en un 20,1%. Aquesta tendència, reflecteix tot un canvi en la filosofia de treball social, que cada vegada confia menys en les possibilitats d'intervenció per a una vida normalitzada des de la residència en hostals i pensions barates, on, si bé es té un sostre, sovint es donen constriccions (de l'ús de l'aigua, els horaris dels àpats i accés, etc.) i limitacions de la privadesa que dificulten més que no pas ajuden a normalitzar hàbits de vida. Això, a més d'un elevat cost, ha fet que les entitats i institucions que treballen amb persones sense llar hagin optat cada vegada més per reduir l'allotjament en pensions i incrementar l'oferta

de places en habitatges i pisos d'acollida, de manera que l'oferta de places en pisos ha crescut un 33,7% en el mateix període (vegeu el gràfic 1.2).

Gràfic 1.2. Evolució de l'oferta d'allotjament a la Xarxa d'Atenció a Persones sense Llar

Elaboració pròpia amb dades d'INE, 2005.

1.2. Qui són?

Cadascuna de les persones que atenen els més exclosos als albergs, centres de dia, menjadors i robbers, siguin voluntàries o professionals, podria respondre aquesta pregunta d'una manera diferent i única. Res no pot substituir aquesta impressió que neix de la trobada cara a cara, personal i directa amb les mateixes persones sense llar, que permet aproximar-se de manera immediata a l'enigma que representa cada vida humana situada més enllà de les línies que separen la precarietat i la inclusió social.

De la mateixa manera pot ser útil fer una aproximació qualitativa a la qüestió mitjançant l'estudi de casos concrets més o menys típics, sigui mitjançant entrevistes a fons que ens permetin presentar la seva trajectòria biogràfica, sigui amb un acompanyament de la seva peripècia diària com a observadors atents i respectuosos. Encara que no hi ha gaires estudis i investigacions sobre persones sense llar elaborats al nostre país, n'hem tingut alguns a l'abast que adopten tots dos models d'abordatge. Tenim un exemple excel·lent d'aproximació qualitativa a l'obra *Vides al descobert*.⁶ Ens hi presenten els perfils biogràfics de catorze persones —nou homes i cinc dones— que viuen sense sostre a la ciutat de Barcelona. La profunditat, la intel·ligència i la complicitat plena de rigor metodològic amb què les autores exposen el món de les persones sense llar tal com és viscut i experimentat pels mateixos protagonistes resulten extraordinàriament útils per tractar d'entendre qui són, d'on vénen, què senten, temen i desitgen els qui viuen al carrer.

També tenim un magnífic exemple d'investigació elaborat mitjançant tècniques d'observació (desgraciadament encara sense publicar) en la tesi doctoral de Santiago Bachiller (2008), jove antropòleg argentí que ha acompanyat durant més de tres anys la vida quotidiana d'un grup de persones sense sostre que dormien habitualment a la plaça de l'Ópera de Madrid. Gràcies al perllongat treball de camp elaborat durant anys pot exposar amb minuciositat i gran nombre de detalls significatius les estratègies de supervivència quotidiana i la vida social que duen a terme les persones excloses sense sostre en un espai urbà a l'aire lliure, en què s'expressa no solament el dolor per la pèrdua de vincles i filiacions d'unes vides trencades, sinó també la capacitat d'aquestes mateixes persones per reafiliar-se i generar vincles nous, no solament amb altres persones sense sostre sinó també amb veïns, propietaris de bars i negocis de la zona, conductors d'autobús, etc. Tot un micromón de relacions socials significatives que els permeten fins i tot vivint a la intempèrie, reconstruir encara que sigui precàriament un univers de sentit i pertinença.

6. Tejero i Torrabadella (2005).

Tanmateix, tractant-se d'un estudi de caire sociogràfic, no tenim altra possibilitat de presentar els qui viuen sense llar que no sigui per mitjà de l'enquesta elaborada per l'INE l'any 2005. Fins ara és l'únic estudi fet al nostre país amb una mostra àmplia i representativa de la població que acudeix a la xarxa de centres (albergs, menjadors, centres de dia) que atenen, bàsicament o exclusivament, persones sense llar. Els altres dos estudis que ha fet l'INE l'any 2003 i 2006 són enquestes que recullen les dades relatives als centres, mentre que aquest del 2005 presenta les respostes obtingudes mitjançant entrevistes cara a cara a 2.854 persones sense llar contactades en aquests centres.⁷

Tenint en compte que el nostre objectiu és presentar les característiques generals de la població que viu sense llar a Espanya i que, d'acord amb la visió del problema que es reflecteix a ETHOS, ens interessa particularment el subgrup dels qui viuen sense sostre, ja que van ser l'objectiu de l'operació de recompte censal que vam portar a terme a Barcelona el mes de març passat, a continuació mirarem d'exposar fil per randa els resultats de l'INE, distingint, entre el total de 21.900 persones que es va estimar que vivien sense llar, les qui estaven allotjades en algun tipus de recurs i les qui vivien literalment al carrer. Per fer-ho tenim la classificació que ens presentava l'INE segons el lloc de pernoctació que ja hem presentat més amunt (vegeu la taula 1.4). Si ens atenim a la literalitat de les categories recollides, podem acceptar que, d'alguna manera, els qui viuen en un espai públic i en allotjaments de fortuna es corresponen amb els qui viuen al carrer, és a dir, sense sostre, mentre que la resta de les categories es corresponen amb els qui, estant sense llar, disposen d'un sostre per dormir i, per tant, corresponen aproximadament al que en la tipologia d'ETHOS és la categoria dels qui estan sense casa o sense habitatge. Segons aquesta categorització, per tant, a principis de l'any 2005 a Espanya 13.682 persones vivien sense casa i 8.218 vivien literalment sense sostre. Els primers constitueixen el 62,5% de les persones sense llar, mentre que la gent a la que ens interessa descriure en aquest moment, és a

7. INE, *Encuesta sobre las personas sin hogar (Personas)*, 2005.

dir, la gent que dorm a la intemperie, era el 37,5% de la població sense llar. No obstant, aquesta correspondència no és pas estricta, ja que, segons la perspectiva europea d'ETHOS, caldria incloure entre la gent sense sostre els qui s'allotgen momentàniament en un alberg, sempre que aquest funcioni amb criteris d'urgència estricta, amb la possibilitat de passar-hi tot just les hores de dormir, havent d'abandonar-lo de dia i podent-s'hi estar un període d'estada breu, de tan sols uns quants dies. Dissortadament, les dades que ofereix l'INE no permeten desagregar les 8.454 persones que pernocten en albergos o residències entre les que pernoctaven en albergos d'estada breu i baixa exigència i els que es trobaven en albergos que actuen amb criteris de més estabilitat residencial.

Taula 1.5. Persones sense llar segons el lloc de pernoctació

		Persones	%
"Sense Casa"	Alberg o residència	8.454	38,6
	Centre d'acollida a dones maltractades	666	3,0
	Centres d'internament	618	2,8
	Pis facilitat per una ONG o organisme	1.862	8,5
	Pis ocupat	1.765	8,1
	Pensió pagada per una ONG o organisme	316	1,4
"Sense Sostre"	En espai públic (estació de ferrocarril, metro, aparcament, jardí públic, ...)	4.924	22,5
	Allotjaments de fortuna (hall d'un immoble, cova, cotxe,...)	3.294	15,0
Total		21.900	100,0

Font: INE 2005

Taula 1.6. Persones sense llar per lloc de pernoctació

	Persones	%
"Sense Casa"	13.682	62,5
"Sense Sostre"	8.218	37,5
Total (Sense Llar)	21.900	100,0

Elaboració pròpia amb dades d'INE, 2005.

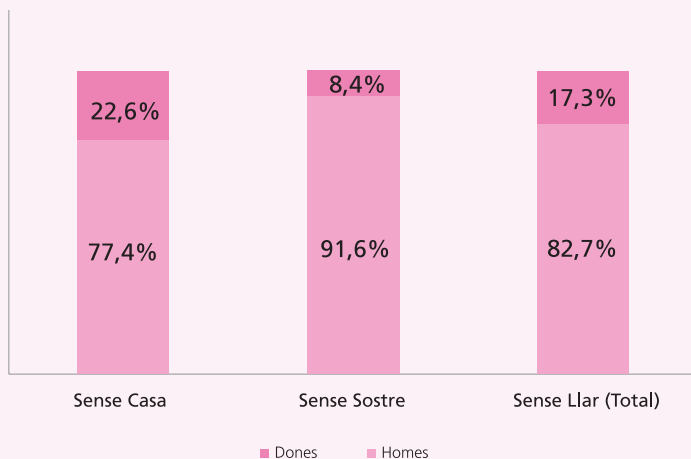
a) Gènere

Endinsant-nos ara en les característiques sociodemogràfiques de les persones sense llar, ens trobem en primer lloc un fet que, tot i ser conegut, no pot deixar de sorprendre'ns: es tracta d'un problema que afecta essencialment homes en una proporció que és gairebé de cinc a un (vegeu el gràfic 1.3). D'alguna manera els patrons tradicionals que reserven el carrer per a l'home, mentre que a la dona la confinen a dins de la casa, es tradueixen en aquesta disposició més gran dels homes a anar-se'n a viure al carrer quan apareixen els problemes. El caràcter de fugida, d'una banda, i la convicció que en determinades circumstàncies és una sortida digna per a un home, mentre que la dona "cal que s'acomodi" i trobi la manera de resignar-se a conviure fins i tot en les pitjors condicions (violència, maltractament, etc.) abans que "veure's al carrer", té com a resultat final un clar patró sexista en el repartiment de l'exclusió residencial extrema.

Aquest patró sexista no fa sinó aguditzar-se a mesura que avança l'exclusió cap a les formes més severes, de manera que, si entre les persones sense llar les dones representen un 17,3%, entre la gent literalment sense sostre les dades de l'INE ens revelen que el percentatge decau fins al 8,4%, i en aquest cas la proporció és d'11 homes per cada dona. Com deien els vells enunciats sexistes, fins i tot en el moment de més exclusió "el carrer no és cosa de dones".

Gràfic 1.3. Persones sense llar segons sexe (%)

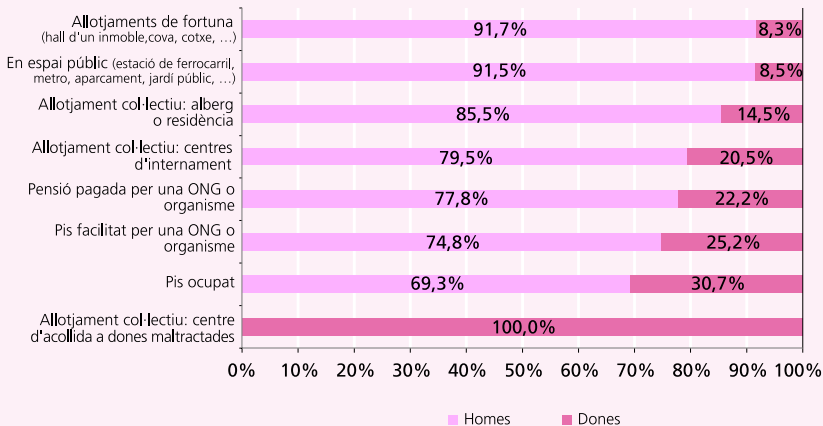
Elaboració pròpia amb dades d'INE, 2005.

Molt probablement, també col·labora en aquest resultat final el mateix funcionament de la xarxa d'emergència, que reserva amb més facilitat un lloc sota sostre a una dona sense llar que no pas a un home. Això es pot comprovar revisant la proporció segons el sexe dels diferents subgrups de persones sense llar en raó del lloc en què diuen que pernocten (vegeu el gràfic 1.4), si deixem a una banda el cas dels centres de dones maltractades, en què òbviament el 100% són dones. La dona, abans que veure's al carrer, se'n va a algun pis buit i l'ocupa (30,7%). I, pel que fa al funcionament de la xarxa d'allotjaments d'emergència, ens trobem que l'accés de les dones a pisos facilitats per entitats socials o organismes públics ascendeix fins a 25,2%, i una cosa semblant passa amb les pensions (22,2%) i els centres d'internament (20,5%). Tot això fa que la presència de la dona al carrer davalli fins a tot just un 8% de la població sense sostre, pràcticament la meitat del que li correspondria si ens atenim al que suposa la proporció de dones

entre les persones sense llar (17,3%). I tot plegat a pesar que tot just un 14,5% de dones s'allotgen als albergs específics per a gent sense llar, ja que tradicionalment han funcionat a partir del fet que són centres per a homes, cosa que ha fet que sigui ben escàs el percentatge de centres mixtos o que poden acollir dones.⁸

Gràfic 1.4. Persones sense llar segons lloc d'allotjament i gènere

Elaboració pròpia amb dades d'INE, 2005.

b) Edat

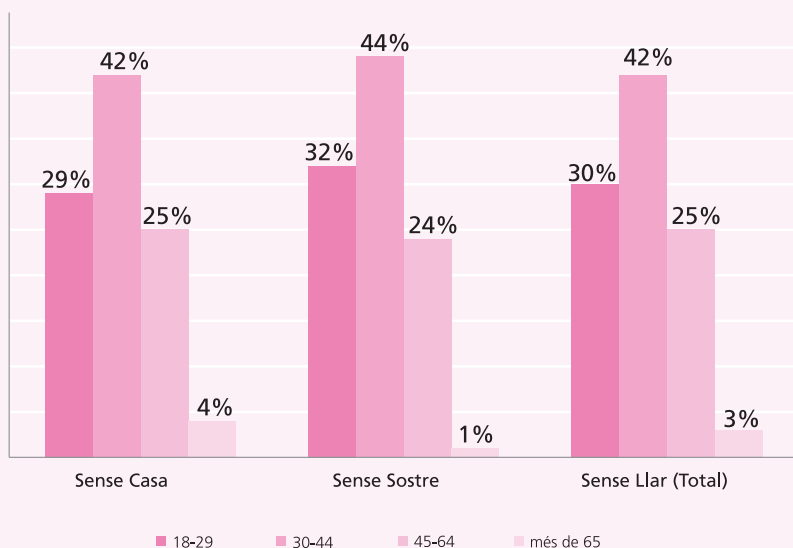
Pel que fa a l'edat, l'enquesta de l'INE ens ofereix la dada d'una mitjana de prop de 37,9 anys, així com un tram d'edat modal situat entre 30 i 44 anys, en què hi ha el 42% de les persones sense llar (vegeu el gràfic 1.5). No es pot menysprear que una bona proporció (30,0%) siguin joves menors de 30

8. Tot i que no està disponible el nombre de places per sexe, pot ser indicatiu pensar que, de les 11.305 places d'allotjament que hi havia a la xarxa el 15 de desembre del 2006, només el 40% eren en centres de titularitat pública i que el 60% eren places de centres privats, la majoria destinades a homes.

anys, fet que sens dubte indica una infància plena de dificultats i una complicada incorporació al mercat de treball i a la vida adulta independent. En canvi la presència de persones d'entre 45 i 64 es redueix (25%), i la de més de 65 anys és merament testimonial (3%). Aquest fet vol dir dues coses: de primer, com n'és de difícil sobreviure al carrer; els estudis sobre mortalitat entre gent que viu sense sostre, a partir de l'edat mitjana en què mor la gent que viu al carrer, ens indiquen un escurçament de l'esperança de vida de gairebé trenta anys,⁹ i, després, l'absència de majors de 65 palesa que una política de pensions per als ancians de caràcter universalista juntament amb l'obligació social de facilitar-los plaça en residències de majors permet pràcticament eradicar el fenomen de les persones sense llar entre els ancians. No fa gaires anys això era un fet habitual i quotidià.

Gràfic 1.5. Edat de les persones sense llar

Elaboració pròpia amb dades d'INE, 2005.

9. Ruiz Farrona (2007).

Si distingim, de bell nou, entre la gent sense llar dels qui s'allotgen (sense casa) i de les persones sense sostre (vegeu el gràfic anterior), no hi trobem gaires diferències. A tot estirar es pot apreciar un cert nombre més elevat de joves (potser per l'increment d'estrangers que viuen al carrer?) i la pràctica desaparició dels ancians, fet que a parer nostre demostra que l'objectiu d'aconseguir l'eradicació del fenomen extrem de les persones sense llar —que fa poc ha assumit el Parlament Europeu en una declaració per escrit “sobre la resolució del problema de les persones sense llar instal·lades a la via pública”— abans del 2015¹⁰ podria ser perfectament viable si hi hagués una clara voluntat política i es posessin els mitjans per aconseguir-ho.

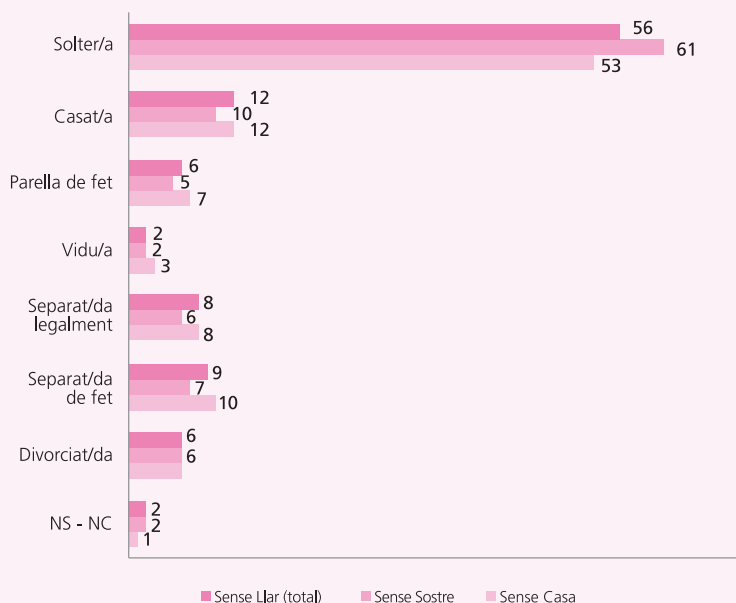
c) Situació familiar

Pel que fa a la situació familiar, en què d'alguna manera es resumeix l'estat dels vincles i les relacions més intenses, és obvi que quan algú no té llar no és només perquè no té mitjans econòmics per pagar un allotjament, sinó que en bona mesura la seva situació significa una fallida o una manca de la xarxa social de suport personal. La gent sense llar és gent que està sola (encara que potser no tant com se sol pensar), de manera transitòria o sostinguda en el temps. Tot just un 18% diu que està casat o en parella. La resta, és a dir, el 80%, estan sols, bé perquè mai s'han arribat a casar i establir una família de destinació (55%) o bé perquè se'ls ha trencat (25%).

10. [http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?reference=P6_TA\(2008\)0163&language=ES](http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?reference=P6_TA(2008)0163&language=ES).

Gràfic 1.6. Situació familiar de les persones sense llar (%)

Elaboració pròpia amb dades d'INE, 2005.

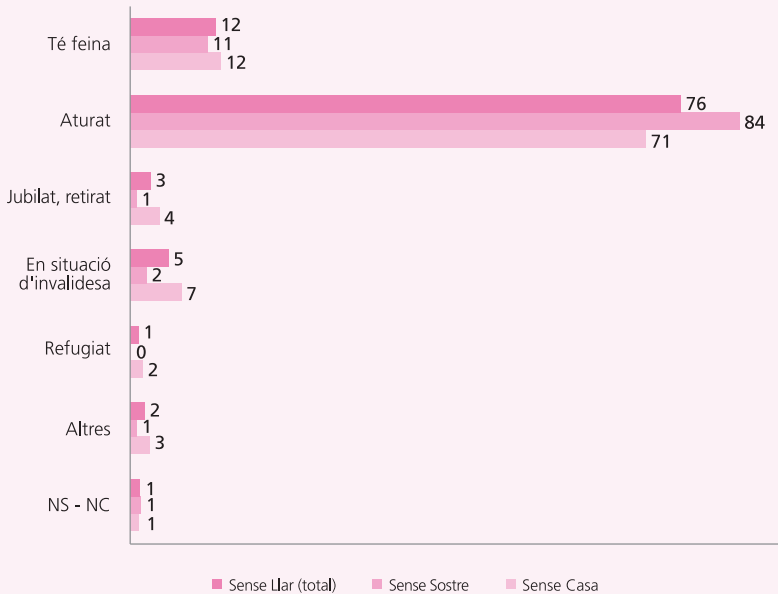
L'enorme solitud afectiva que indiquen aquestes xifres es fa encara més gran entre els qui estan sense sostre, amb prou feines un 15% de casats o en parella, enfront d'un 19% entre la gent sense casa (vegeu el gràfic 1.6) i sobretot un important increment dels solters (61%), que compensa de sobres la relativament menor presència de ruptures afectives. Sent el nombre d'aquestes important, sembla que la gent del carrer sobretot són persones que mai s'han arribat a casar.

d) Situació laboral

Si el capital social és important a l'hora de tenir un lloc per viure i con-viure, no ho és pas menys el capital econòmic i material, cosa que per a la major part dels qui vivim en una societat salarial vol dir que es disposa d'una feina i d'un sou. No és aquest el cas de les persones sense llar, que segons les dades de l'enquesta de l'INE en una aclaparant proporció són aturats: un 76%, gairebé nou vegades la taxa d'atur d'aquella època, ja que l'enquesta de població activa (EPA) corresponent al quart trimestre del 2005 indicava una taxa d'atur del 8,7%.

Gràfic 1.7. Situació laboral de les persones sense llar (%)

Elaboració pròpia amb dades d'INE, 2005.

Si a aquest enorme percentatge de desocupats hi sumem els inactius d'estar jubilat, en situació d'invalidesa o d'altres causes, hi ha una població severament marginada del mercat de treball i amb poques possibilitats d'obtenir prou mitjans per pagar l'allotjament.

No obstant això, convé no menysprear aquest 12% que diu que té feina i que, tot i això, no té llar. Aquests "treballadors pobres" poden haver quedat en situació d'exclusió residencial per raons ben diverses, però en tot cas el fet és que la feina no els proporciona, almenys de moment, els mitjans necessaris per tenir, per ells mateixos, un lloc per viure.

Aquesta precarietat laboral s'aguditza encara més entre la població que viu sense sostre, en què el percentatge de desocupats puja fins al 84%. Alhora es redueixen les circumstàncies d'inactivitat "legítimes" (jubilació, invalidesa, estatut de refugiat) fins a un pobre 3,2%. En canvi, entre la població sense casa els desocupats baixen fins a 71% i els inactius ascendeixen fins a 13%.

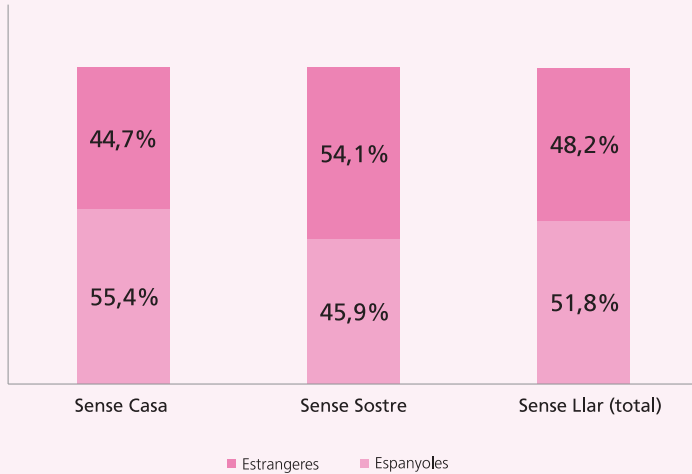
Tot i això, fins i tot entre la gent que viu al carrer, hi ha un 11% que diu que té feina, dada que no és gens menyspreable, tot i que no es pugui saber si es tracta d'una ocupació en sentit estricte o, com és fàcil d'imaginar, es tracta de feines marginals que els permeten obtenir ingressos, per exemple recollint ferralla, venent petits objectes, etc.

e) Nacionalitat

En el moment actual tot el que s'ha dit per presentar una imatge general i exhaustiva de les persones sense llar a Espanya s'ha de matisar i interpretar a la llum de la següent dada sobre la nacionalitat dels afectats pel problema: tan sols una mica més de la meitat són espanyols. Si tenim en compte que al començament del 2005 la població estrangera era el 8,5%, la taxa d'un 48% que trobem entre la gent sense llar és gairebé sis vegades la que els correspondria si aplicàvem criteris de proporcionalitat estricta. Estar sense llar avui a Espanya afecta sobretot els estrangers, el 59% dels quals fa menys de tres anys que resideix a l'Estat espanyol.

Gràfic 1.8. Nacionalitat de les persones sense llar

Elaboració pròpia amb dades d'INE, 2005.

En la majoria de casos és gent que està en les primeres fases del seu projecte migratori i que no disposa de xarxes de suport suficients en la societat de destinació, o fins i tot es tracta de persones que travessen períodes en què han de fer un ús estratègic de la xarxa de serveis destinada a la població més pobre (albergs, menjadors) per cobrir les necessitats més bàsiques o per abaratir costos de permanència entre treballs estacionals i de temporada.

En tot cas, la condició d'estranger actua com un element més per afegir a la llista de circumstàncies excloents que es donen entre la gent sense llar. Per això no és gens estrany que el percentatge d'estrangers torni a créixer quan comparem la gent sense casa amb els qui viuen al carrer, sense sostre. Entre aquests darrers, l'enquesta de l'INE va detectar un percentatge del 54% d'estrangers. Aquesta xifra, com veurem més endavant, coincideix gairebé exactament amb la trobada en diferents

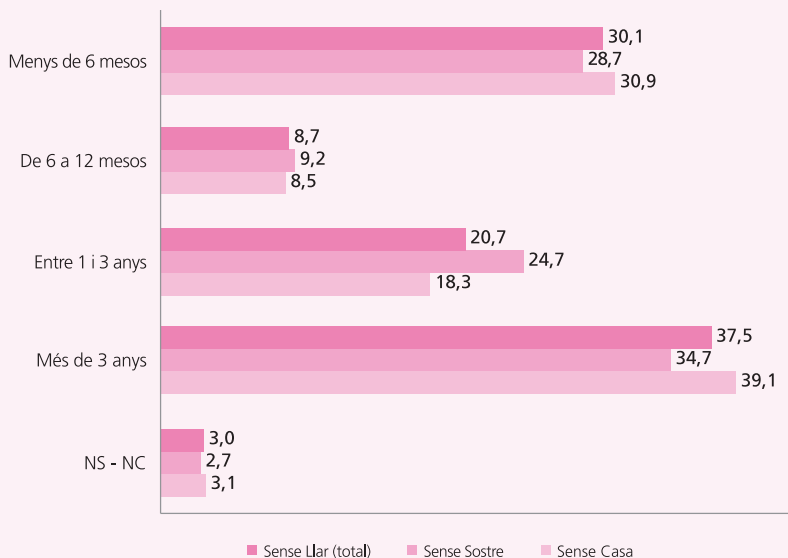

operacions de recompte nocturn desenvolupades a Madrid i, ara també, a Barcelona.

f) Temps sense llar

Si per a gairebé una tercera part de la gent sense llar (30%) la crisi més aguda és relativament a prop i van perdre l'allotjament fa menys de sis mesos, no és menys cert que hi ha un 37% que no té un lloc al món des de fa més de tres anys. No es tracta, per tant, d'una crisi momentània, sinó d'un problema perllongat que no han pogut resoldre ni els afectats ni la xarxa de serveis socials destinats a posar-hi remei.

Gràfic 1.9. Temps sense allotjament propi (%)

Elaboració pròpia amb dades d'INE, 2005.

Aquest és, sens dubte, un dels grans interrogants que planegen sobre l'acció social destinada a les persones excloses sense llar: combatem el problema o ens limitem a gestionar-lo? Aquesta pregunta encara és més inquietant si pensem (vegeu el gràfic 1.9.) que, entre la població que disposa d'un allotjament facilitat per la xarxa d'atenció, el percentatge dels qui estan sense llar des de fa més de 3 anys s'eleva fins a fregar el 40%.

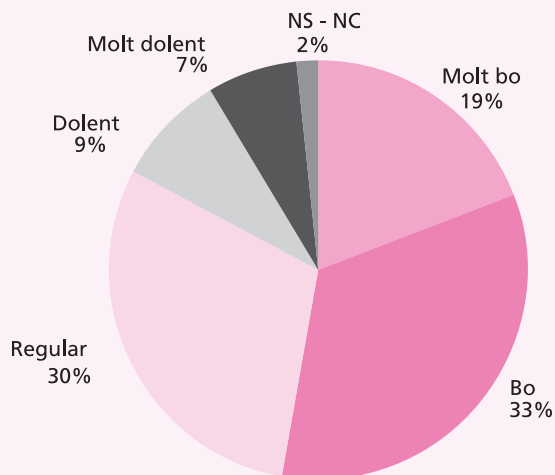
Entre els qui viuen sense sostre, els veterans amb més de tres anys al carrer, encara que són molt nombrosos, es redueixen al 35%. Res d'estrany si pensem que una manera d'abandonar el carrer, sens dubte terrible però quotidianament repetida, consisteix a morir-hi.

g) Salut

Viure sense sostre és força perillós, no pas per als veïns —que de vegades esclaten aquí i allà en reaccions histèriques oposant-se a l'obertura d'un centre per a persones excloses— sinó per a les mateixes persones sense llar. De fet, fins i tot tenint en compte un cert grau de sobrevaloració optimista quan es respon la pregunta *Actualment com és el vostre estat de salut?* tot just la meitat diuen que és bo o molt bo —recordem que es tracta en la major part de persones joves, amb 38 anys de mitjana—, mentre que un 16% diu que es troba malament o molt malament (vegeu el gràfic següent).

Gràfic 1.10. Estat de salut de les persones sense llar

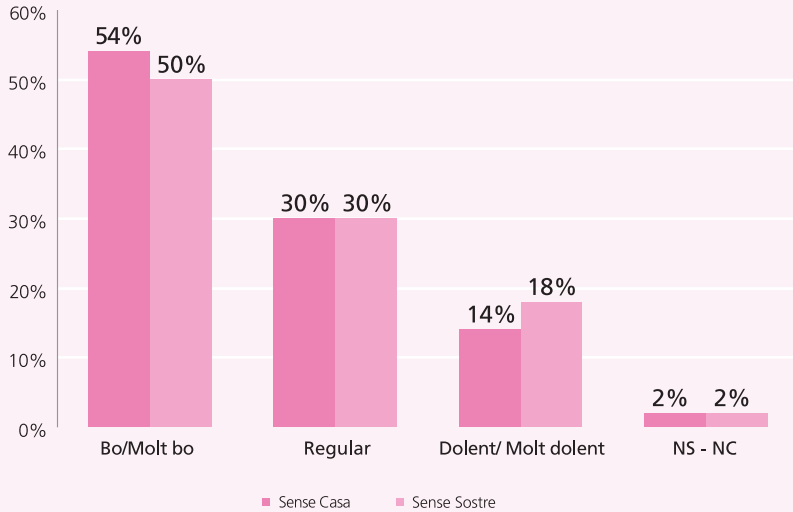

Elaboració pròpia amb dades d'INE, 2005.

Aquesta deteriorada salut és encara pitjor entre la gent que viu al carrer, en què el percentatge dels qui diuen que es troben malament o molt malament puja fins al 18%, mentre que es redueix el dels qui afirmen que se senten bé o molt bé.

Gràfic 1.11. Estat de salut de les persones sense llar

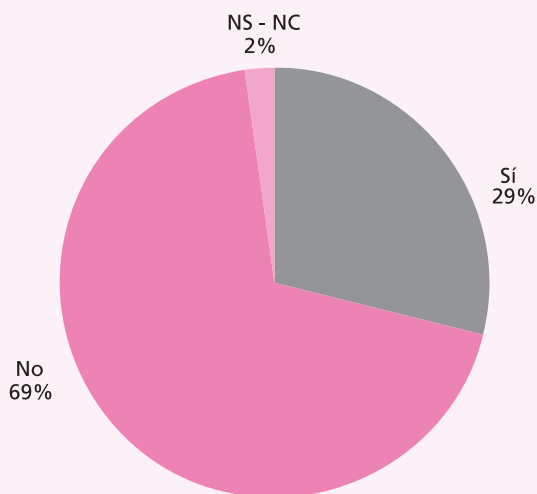
Elaboració pròpia amb dades d'INE, 2005.

Pensem, a més, que en una pregunta posterior un 29% de les persones sense llar manifesten que pateixen una malaltia crònica, percentatge que és igual entre les qui estan albergades o al carrer. Els dèficits de salut són, per tant, molt elevats i estar-se al carrer, amb tot el que implica, comporta seriosos handicaps per accedir al sistema de salut en igualtat de condicions que la resta de ciutadans, per més universalista que sigui en la concepció. De fet, segons l'enquesta de l'INE, només el 67% de les persones sense llar disposa de targeta sanitària. Quan es viu en un parc o en un banc, la relació amb el metge de capçalera s'interromp o no existeix, els medicaments es tornen inaccessibles i, sobretot, el règim de cures que requereix tota malaltia es torna impossible. En aquest sentit, les altes hospitalàries després d'un ingrés per accident o després d'una operació sovint no es

duen a terme en condicions adaptades a la duresa que implica viure sense llar o sense sostre.

Gràfic 1.12. Percentatge de persones sense llar amb malalties cròniques

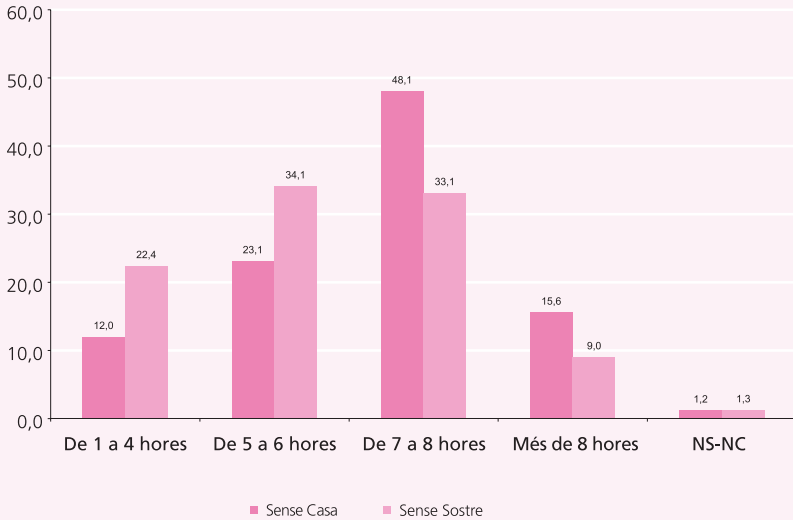

Elaboració pròpia amb dades d'INE, 2005.

Finalment, la dificultat per seguir una dieta saludable i el fet de no poder rentar-se i descansar com cal esdevé un factor que contribueix a degradar les condicions de vida i la salut de les persones sense llar. En aquest sentit, un dels aspectes més negatius és la manca crònica de son, que naturalment afecta de manera especial els qui viuen al carrer. Així, per exemple, les respostes obtingudes de la pregunta *Quantes hores diàries soleu dormir?* es resumeixen en el gràfic següent i posen de manifest que un 56% de les persones que viuen sense sostre dorm 6 hores o menys de mitjana i que gairebé una quarta part (22%) només dorm entre 1 i 4 hores diàries.

Gràfic 1.13. Hores diàries de son (%)

Elaboració pròpia amb dades d'INE, 2005.

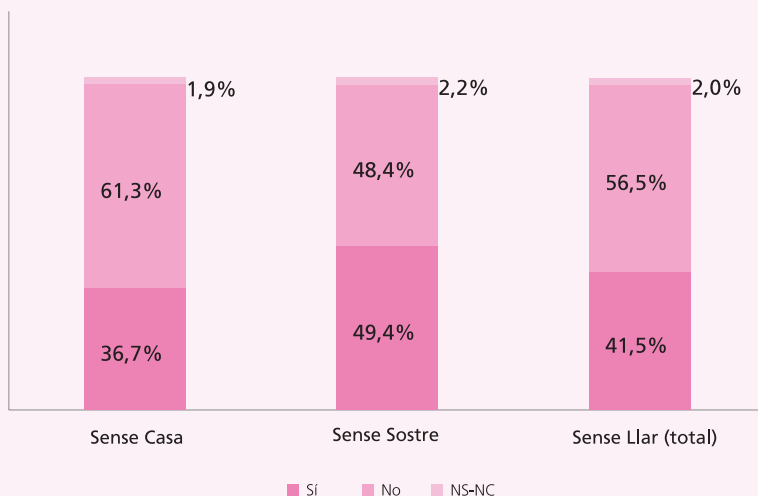
h) Drogues

Un dels capítols que més sovint contribueixen a deteriorar la imatge de les persones sense llar entre la ciutadania és la pràctica identificació, sense cap evidència empírica que la sostingui, amb alcohòlics i “drogoaddictes”. De fet, si ens atenim a les dades que recull l'INE, que essencialment coincideixen amb altres estudis autonòmics i locals, el 41% no consumeix alcohol, i un 36% ho fa només de manera lleugera, mentre que a la pregunta que els feien sobre si mai havien consumit drogues (al llarg de la vida) “només” responia afirmativament el 41% dels entrevistats. És veritat que es tracta d'una autodeclaració a una pregunta plantejada de manera molt genèrica i oberta, però el context en què es produïa l'entrevista no induïx a pensar que es poguessin produir greus ocultacions.

Si tenim present que prop d'un 30% diu que no pren l'alcohol ni cap tipus de droga, i que aproximadament un 50% té una relació molt moderada amb aquestes substàncies, resultaria que tot just un 20% de les persones sense llar es correspondrien amb les categories de consumidors excessius, sigui d'alcohol o d'un altre tipus de drogues. A més, tan sols un 8% els qui declaren, a la vegada, haver consumit drogues al llarg de la vida i que tenen un consum alt o excessiu d'alcohol en aquests moments, per la qual cosa podrien ajustar-se a la imatge més tòpica de la persona sense llar com algú que sofreix una elevada deterioració física a conseqüència de les seves addiccions.

Gràfic 1.14. Consum de drogues entre les persones sense llar "Vostè a consumit drogues alguna vegada?"

Elaboració pròpia amb dades d'INE, 2005.

No obstant això, és veritat que la incidència del problema de les addiccions augmenta entre la població que viu sense sostre, tal com es mostra en el gràfic 1.14, en què els qui diuen que han consumit drogues al llarg de la

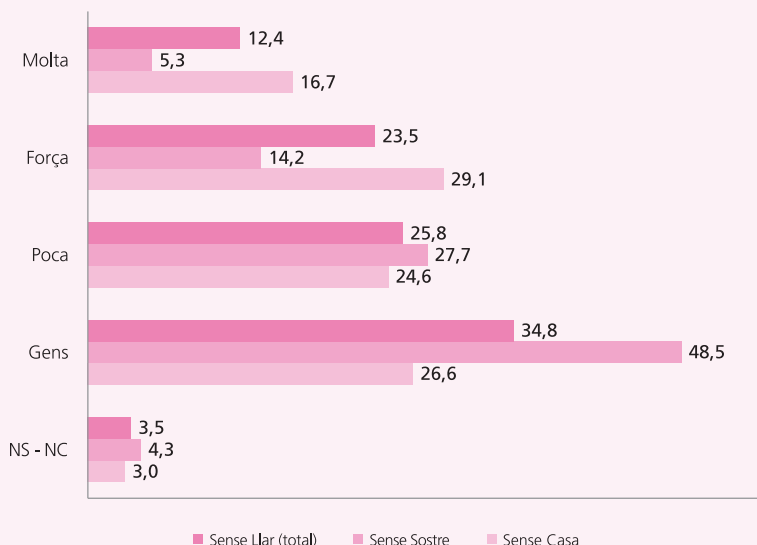
vida són el 37% entre la població albergada (sense casa) i ascendeixen fins al 49% entre la gent que viu al carrer. Seria interessant poder realitzar altres anàlisis més afinades amb les dades que facilita l'INE, com ara desagregar segons la nacionalitat o el temps al carrer, que ens permetrien concretar molt més on es genera i es concentra aquesta subcategoria típica i tòpica de l'exclòs sense llar politoxicòman.

i) Serveis socials

Si l'accés al sistema de salut és complicat i difícil, una cosa semblant ocorre també, paradoxalment, amb el sistema de serveis socials, que per definició hauria de ser particularment pròxim a les persones sense llar. Tot i això, el funcionament habitual de la xarxa d'atenció primària fa molt complicada la intervenció amb la gent sense llar i especialment amb la que viu al carrer. La sobresaturació de feina dels professionals, el tipus de demandes que plantegen els qui viuen al carrer, l'escassetat de mitjans per atendre les demandes d'allotjament i el model de treball social excessivament burocratitzat i confinat a dins els despatxos fa que la distància entre els serveis socials i les persones més excloses sigui un fet àmpliament constatable. Si més no ho és des de la perspectiva dels afectats, que pràcticament en dues tercers parts manifesten no haver rebut cap (35%) o molt poc ajut (26%) dels serveis socials (vegeu el gràfic 1.15).

Gràfic 1.15. Opinió sobre l'ajuda rebuda dels serveis socials (%)

Elaboració pròpia amb dades d'INE, 2005.

És veritat que un 12% declara que els serveis socials l'han ajudat molt, però s'observa en el gràfic que aquest grup es concentra gairebé exclusivament entre els qui s'alberguen en algun centre, pensió o residència. En canvi, entre la gent que viu sense sostre, són un 49% els qui diuen que no els han ajudat gens i un 28% els qui afirmen que han rebut molt poc ajut.

Aquesta àmplia desafecció de la gent sense sostre respecte de la feina que fan els serveis socials és una dada particularment digna de tenir en compte, donat que, aquesta visió escèptica s'acaba convertint en un altre obstacle que fa encara més difícil la intervenció dels treballadors socials. La alienació respecte dels serveis socials esdevé una nova barrera per a la recuperació personal i la inserció social fins i tot quan s'aplanen els obstacles i es redis-

senya la intervenció per tal d'acostar-se als qui viuen sense sostre, tal com s'ha fet a moltes grans ciutats obrint centres de baixa exigència i de dia, la multiplicació del treball social de carrer, l'aparició d'equips de salut mental que intervenen en medi obert, els serveis de proximitat i acompanyament, etc. Tanmateix, quan es demana als mateixos afectats que han de dormir al carrer, es constata que per a pràcticament la meitat, tot aquest esforç no s'ha traduït a parer seu en res positiu de debò. I la veritat és que cada persona que trobem vivint sense sostre no deixa de ser el testimoni fefaent d'un desacord i d'un fracàs, no només personal, sinó també social i institucional.

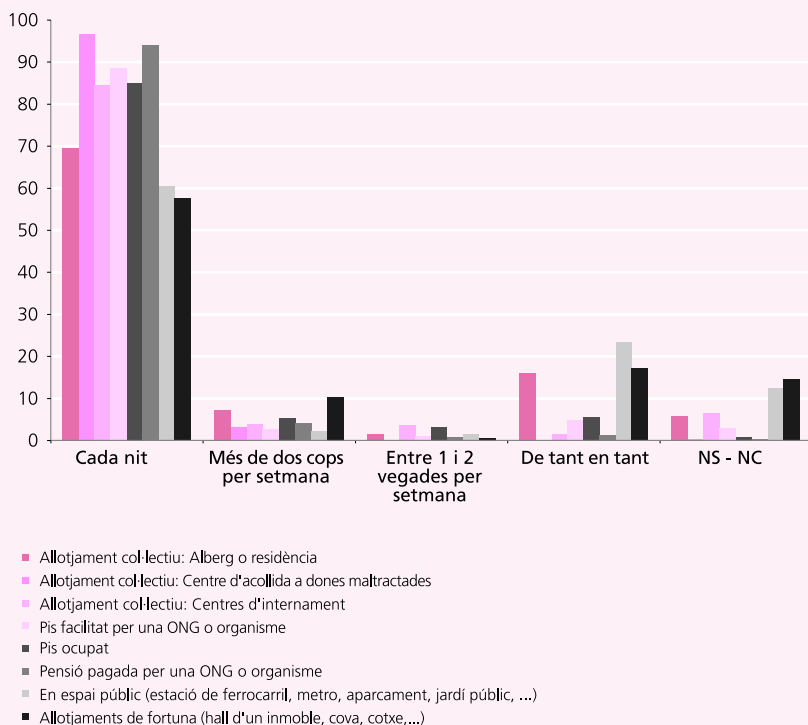
j) Inestabilitat residencial

Finalment, per completar l'anàlisi de dades nacionals, si tenim en compte que, tal com hem afirmat des del principi, el problema de les persones sense llar es deu essencialment a la seva situació d'exclusió residencial i no tant als problemes personals que poden acumular els afectats (que sens dubte hi influeixen però, per si mateixos, no haurien d'implacar per res viure sense sostre), hi ha la paradoxa que l'oferta d'allotjament que reben de la xarxa d'atenció és molt inestable i precària (vegeu el gràfic 1.16). Únicament les dones que viuen en centres d'acollida per a dones maltractades diuen que hi han dormit cada dia de la setmana de referència, és a dir, la setmana anterior a ser entrevistades. A un percentatge proper al 100% s'aproximen també els qui s'estan en una pensió pagada per una entitat social (94%) o en un pis tutelat (89%), però en canvi només el 70% dels usuaris d'albergs diuen que hi han dormit cada dia de la setmana de referència. Això indica que, d'alguna manera, una part considerable dels usuaris d'albergs no considera (o no es desitja que considerin) la possibilitat de dormir-hi establement, per la qual cosa, han d'alternar les nits a l'alberg amb les nits en un parc, un banc, un caixer, un edifici ocupat, etc. Si tenim en compte que la immensa majoria de les places de la xarxa d'allotjament són als albergs (81%) i que les places en pisos tutelats o de transició tot just representen el 16%, i les concertades en pensions només són un 3% del total, hem de concloure que, ara com ara,

considerada en conjunt, l'oferta d'allotjament que es posa a la disposició de les persones sense llar a Espanya està marcada per la inestabilitat residencial i la precarietat. Precisament allò que es pretén combatre.

Gràfic 1.16. Freqüència amb la que dormen en el lloc de pernoctació (%)

Elaboració pròpia amb dades d'INE, 2005.

2. PERSONES SENSE SOSTRE A BARCELONA

En aquest capítol voldríem fer una breu descripció de l'evolució més recent de la intervenció social amb persones sense llar a Barcelona per tal de contextualitzar l'operació de recompte que vam portar a terme el 12 de març passat i per justificar l'ús d'aquest tipus de metodologies en un marc general de desenvolupament del coneixement sobre el problema del fenomen dels sense llar.

2.1. Història recent de l'atenció social a persones sense llar a Barcelona

Segons el document de presentació del programa d'atenció a persones sense sostre del 2006, hi ha constància de la intervenció municipal en l'atenció a les persones sense llar des del segle XIX, quan l'Ajuntament de Barcelona va instituir “tres albergs (...) que seguien la tradició creada per les ordes monàstiques i religioses”¹¹. Després de la guerra civil, “aquestes instal·lacions van desaparèixer i es va crear un alberg municipal al carrer Valldonzella”, que es va mantenir actiu fins a l'any 1998, un període en què l'actuació amb les persones sense llar es va regir, fonamentalment, “per les directrius que establia la Llei de ganduls i malfactors, promulgada, malgrat el que creuen molts, durant la Segona República el 1932, encara que mantingué i aplicada àmpliament i injustament durant el franquisme.

La modernització dels serveis d'atenció a les persones sense llar a Barcelona es va produir després de la constitució de l'ajuntament democràtic el 1979, moment a partir del qual “la intervenció amb les persones sense sostre canvia d'orientació: d'un model en clau d'ordre públic i beneficència es transita cap a un altre model de responsabilitat pública”, i molt especialment, amb l'aprovació de la Llei de serveis socials de Catalunya del 1985, que va establir el dret genèric als serveis socials per a tota la població, així com les

11. http://www.bcn.es/barcelonainclusiva/docs/cat/atencio_persones_sense_sostre.pdf

bases per a l'estructuració del sistema de serveis socials. Arran de l'aprovació de la llei, els serveis de Barcelona van començar una lenta transició des de la tradició assistencialista o d'atenció a emergències fins a la lògica de la inclusió social. Es van començar a diversificar i especialitzar els serveis segons la fase de *desestructuració* que patissin les persones sense llar —inicial, avançada o consolidada— i es van crear els primers equips d'atenció al carrer i els serveis d'inserció social, que, a més d'oferir cobertura de necessitats bàsiques en casos d'emergència, oferien la possibilitat de dissenyar, juntament amb les persones sense llar, plans personalitzats d'inserció social amb un elevat grau d'acompanyament socioeducatiu. Igualment, l'Ajuntament va establir durant aquesta primera etapa acords de col·laboració i coordinació amb les entitats socials que, durant dècades, havien suplert la inacció dels poders públics en l'atenció a persones sense llar, i que a partir del 1980 també van viure el seu procés d'intens desenvolupament.

En efecte, la dècada dels 80 va suposar un període d'important creixement i professionalització dels projectes d'atenció a persones sense llar, que històricament havien portat a terme diferents ordes i comunitats religioses. El 1979, l'orde hospitalària Sant Joan de Déu va crear un alberg per oferir acollida nocturna i serveis integrals d'inclusió a persones sense llar. Un any més tard, sor Genoveva, de la Companyia de les Filles de la Caritat, va sol·licitar el trasllat del servei d'entrepans, menjar i espai per dormir per a homes convalescents i sense llar —que membres de la companyia prestaven en un vagó de tren situat en una via morta de l'estació del Nord— a l'edifici que fins pocs anys abans havia ocupat l'escola Mare de Déu de Montserrat que la Companyia gestionava a la Barceloneta. Naixia, d'aquesta manera, el centre residencial que actualment continua acollint homes sense llar que necessiten un període de convalescència. Així mateix, el 1987 un grup de persones vinculades a comunitats cristianes va crear al barri del Raval l'entitat Arrels Fundació, orientada a oferir diferents programes d'actuació per a les persones que de manera crònica eren al carrer, des d'equips d'atenció al carrer fins a un centre de dia, tallers ocupacionals i un servei d'acollida en pensions.

La consolidació del canvi de model iniciat per l'Ajuntament es va produir els anys finals de la dècada dels 90 i inici del 2000. Es va tancar el vell alberg de Valldonzella i es va crear, en lloc seu, el centre residencial de can Planes, orientat específicament a persones sense llar compromeses en un pla d'inserció personalitzat. Es va inaugurar, igualment, el centre de dia de Meridiana, un espai que combinava la provisió de serveis bàsics, com dutxes, rober, bugaderia i menjador, amb activitats ludicoformatives orientades a promoure les relacions socials de les persones sense llar i a facilitar la creació de vincles entre elles i els professionals del programa d'atenció a les persones sense llar. A la banda negativa de la balança, la polèmica va continuar acompanyant l'ús del poliesportiu de la Mar Bella per albergar i alimentar persones sense sostre durant l'anomenada Operació Fred. Així, Salvador Busquets, director d'Arrels Fundació, va declarar a les pàgines de *20 Minutos* que algunes persones sense sostre abandonaven el seu lloc habitual durant les nits de fred sever per evitar que les detectés la furgoneta dels serveis socials, que hauria de recollir-les per dur-les fins al pavelló de la Mar Bella: "la gent que ha estat en aquest equipament", va exposar Busquets, "no té gaires ganes de tornar-hi"¹². El pavelló de Mar Bella finalment va ser substituït, a partir de l'Operació Fred del 2005, per una ampliació temporal de places a la resta d'equipaments residencials municipals.

2.2. L'eclosió del fenomen dels immigrants sense llar

Un canvi substancial en la composició de la població sense llar de Barcelona es va començar a produir al llarg de la dècada dels 90, amb l'increment progressiu de persones immigrants en situació irregular als carrers. El 1995, un 13,6% de les persones sense llar ateses pel servei d'inserció social municipal i acollides a un pla individual de treball eren nascudes a l'estranger¹³. El 2003, la proporció s'havia pràcticament triplicat i, segons fonts de

12. "La presión de la Urbana expulsa a los sin techo de Barcelona", *20 minutos*, 27/12/2005.

13. Vegeu Cabre C. et al., (2006)

L'Ajuntament, un 36,2% de la població sense llar atesa pel servei d'inserció social era nascuda a l'estranger. Aquest mateix any el regidor de Benestar Social va declarar que els immigrants en situació irregular constitueixen el 61% de les persones sense sostre que pernoctaven als carrers de la ciutat¹⁴. El 2004 el diari *La Vanguardia* va publicar que, segons fonts municipals, el 60% de les persones sense sostre vivien en assentaments situats en descampats, magatzems o antigues instal·lacions industrials, i prop de la meitat d'aquestes eren immigrants indocumentats¹⁵. Així mateix, els estrangers representaven el 48,2% de les persones sense llar allotjades en recursos residencials en el conjunt de l'Estat espanyol, dels quals un 79,2% eren extracomunitaris, segons l'enquesta estatal de persones sense llar de l'INE del 2005¹⁶. Actualment, els estrangers constitueixen el 79% de les famílies ateses per Càrites Diocesana, el 32,7% de les persones sense llar ateses per Arrels Fundació, el 33% del Centre d'Estada Limitada i el 37% del Servei d'Acollida i Orientació de l'Obra Social de Santa Lluïsa de Marillac. L'Ajuntament de Barcelona, per la seva banda, estima que el 2008 la població de nacionalitat extracomunitària sense papers constitueix aproximadament el 10% de la població que pernocta al carrer.¹⁷

El fort creixement de la població sense llar estrangera, amb independència de les xifres, va elevar el problema de les persones sense llar a posicions prominents de l'agenda pública, i va acaparar l'atenció dels mitjans de comunicació durant diversos episodis d'especial dramatisme ocorreguts entre 2001 i 2003. Van ser especialment notòries les acampades d'immigrants subsaharians acabats d'arribar a la plaça de Catalunya entre maig i agost del 2001 i el desallotjament posterior per part de les forces de seguretat. Els desallotjaments de campaments d'immigrants sense llar es van repetir, entre 2001 i 2003, a les casernes militars

14. "El 61% de los "sin techo" de Barcelona carece de papeles", *La Vanguardia*, 9/10/2003

15. "La Barcelona sin techo", *La Vanguardia*, 22/10/2004

16. <http://www.ine.es/prensa/np398.pdf>

17. Dades corresponents a 2007 facilitades per els responsables de les organitzacions i institucions ciutades. Com comprovarem més endavant, les dades obtingudes durant aquesta operació de recompte quintupliquen l'estimació dels responsables municipals. Els extracomunitaris representen el 52,6% de les persones que pernocten als carrers de Barcelona.

de Torres i Bages, a Sant Andreu, als terrenys de RENFE a la Sagrera, a can Batlló a Hostafranchs, a la plaça dels Països Catalans a Sants i a la plaça André Malraux a Fort Pienc, amb el trasllat, en alguns casos, dels immigrants acampats al centre de detenció de la Verneda per deportar-los després¹⁸. Els últims anys, els campaments d'immigrants s'han reduït significativament i, segons fonts municipals, actualment es limiten als de galaicoportuguesos d'ètnia gitana al districte de Sant Martí.

Una vegada superats els successos que van captar l'atenció pública durant tres anys, l'increment de persones estrangeres sense domicili ha suposat, per a les institucions i entitats que a les persones sense llar, l'emergència d'un nou perfil amb una problemàtica específica, molt diferent, en alguns aspectes, de la de la resta de població sense llar. Carme Fortea i Albert Garcia, de la Direcció d'Acció Social de l'Ajuntament de Barcelona, admeten que “les persones estrangeres són i seran un col·lectiu que estarà exposat a la vida al carrer amb més facilitat que altres col·lectius, i que tindrà més dificultats per aconseguir sortir-ne, especialment els qui no tenen la situació legal regularitzada”. Segons Miquel Julià, d'Arrels Fundació, aquesta situació “s'agreuja quan la persona té una edat que, sense tenir ingressos econòmics, comença a necessitar un seguit de serveis a què no té accés, com ara l'assistència mèdica gratuïta i continuada, places en recursos públics d'allotjament, tramitació de pensions, etc.”

Per satisfer aquestes necessitats noves es va establir el 1989 el Servei d'Atenció a Immigrants Estrangers i Refugiats (SAIER), constituït per l'Ajuntament amb les organitzacions Associació Catalana de Solidaritat i Ajut als Refugiats (ACSAR), Creu Roja, Centre d'Informació per a Treballadors Estrangers (CITI), el Col·legi d'Advocats, Associació d'Ajuda Mútua d'Immigrants a Catalunya (AMIC) i el Consorci per a la Normalització Lingüística de Catalunya. El SAIER ofereix, entre altres serveis, atenció social als immigrants estrangers sense domicili, assessorament i tramitació de per-

18. Vegeu Delgado (2007).

misos de residència, treball i reagrupament familiar, orientació per a la formació i inserció laboral i cursos gratuïts de llengua catalana. D'altra banda, la majoria d'entitats que ofereixen atenció a persones sense llar han desenvolupat, en els darrers anys, recursos específics propis per a estrangers.

2.3. L'ordenança del civisme del 2005

El problema de les persones sense llar va tornar a ocupar espais rellevants en l'agenda pública el desembre del 2005 amb l'aprovació per part del consistori de l'Ordenança de mesures per fomentar i garantir la convivència ciutadana en l'espai públic de Barcelona, comunament anomenada l'ordenança del civisme. L'ordenança, que es va declarar destinada a “preservar l'espai públic com un lloc de convivència i civisme”, incloïa entre les conductes sancionables “les que adopten formes de mendicitat”. La regulació pretenia afrontar “la mendicitat organitzada, la mendicitat agressiva o les manifestacions de mendicitat, directa o encoberta, que generen rebuig o incomoditat i pertorben la tranquil·litat del vianant”. Entre les conductes tipificades com “un ús impropï de l'espai públic” i, per tant, prohibides i sancionables, s'hi van incloure dormir de dia o de nit als espais públics, fer servir els bancs i els seients públics per a usos diferents d'aquells als quals estan destinats, rentar-se o banyar-se a les fonts i rentar roba a fonts, dutxes o semblants. Tot i això, la normativa especificava que, quan l'infractor era una persona en situació d'exclusió social, els serveis municipals havien d'acompanyar aquestes persones fins a l'equipament més escaient per atendre'l, cosa que certes entitats van interpretar com una manera d'atorgar a la Guàrdia Urbana àmplies competències per retirar les persones sense sostre del carrer. Després d'un llarg debat que va enfrontar els partits de la coalició de govern, l'ordenança finalment va ser aprovada gràcies a una aliança entre partits membres del govern municipal i de l'oposició, i rebutjada per Iniciativa per Catalunya-Verds (ICV), el partit que, precisament, ocupava la Regidoria de Benestar Social.

La reacció contrària al projecte d'ordenança i a l'aprovació posterior per part de les entitats socials que treballen en benefici de la població sense llar va

ser generalitzada. El 27 d'abril del 2006, sis entitats van emetre un comunicat conjunt en què exposaven que “la mendicitat que no *adopta forma*, sinó que *és* mendicitat, no hauria de ser un objecte jurídic per perseguir”, i denunciaven que l'aplicació de l'ordenança a les persones sense llar originava un model que “estigmatitza encara més aquest col·lectiu considerant-lo legalment exclòs i legítimament perseguible per la seva condició sense llar”. Així mateix, advertien que el nou model instituit per l'ordenança semblava “orientat al càstig com a resposta a la complexitat de les dificultats socials” i que les sancions previstes per castigar les conductes que les persones sense llar podien cometre constituïrien un “llast brutal que, lluny de redundar en la inclusió o atenció social, facilitarà la perpetuació de l'exclusió”¹⁹.

L'aplicació de l'ordenança a les persones sense llar aviat es va fer efectiva, ja que al gener del 2007 un informe intern de la Guàrdia Urbana va informar que les denúncies rebudes el primer any d'aplicació de l'ordenança per “activitats que adopten la forma de mendicitat” havien augmentat de 60 a 838²⁰. No obstant, l'Ajuntament i les entitats socials van negociar la retirada de sancions per a les persones sense llar. Ricard Gomà, el regidor de Benestar Social, va declarar al respecte que encara que l'ordenança havia creat “preocupació i inquietud” perquè feia més vulnerables les persones en risc d'exclusió social, gràcies al treball amb les entitats i a “una mica de bona voluntat per part de tothom” s'havia aconseguit “un mecanisme més àgil per a gestionar la retirada de les sancions”²¹. Tot i que finalment no es va modificar l'ordenança, a l'estiu del 2007 les entitats van pactar un protocol amb l'Ajuntament per recórrer les sancions a persones sense llar. Cada recurs havia d'anar acompanyat d'un informe que indiqués que la persona sancionada estava en un procés de recuperació de l'autonomia personal.

19. <http://www.sanjuandedios.net/documents/Ordenan%20E7a%20sobre%20Civisme%20i%20les%20Persones%20Sense%20Llar.pdf>

20. Delgado (2007).

21. “Les entitats alerten que multar els ‘sense sostre’ no és útil”, *Armi*, 30/10/2006

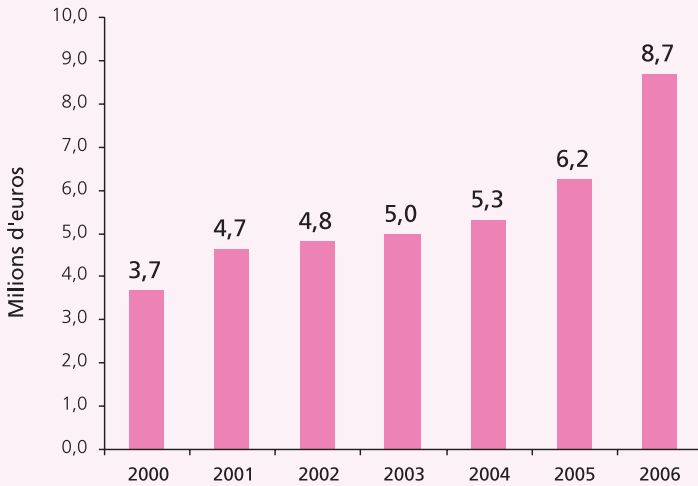
2.4. El nou model d'atenció a les persones sense llar en el marc de l'Acord Ciutadà per a una Barcelona Inclusiva

Amb l'aprovació del Pla d'Actuació Municipal 2004-2007, del Pla Municipal per a la Inclusió Social 2005-2010 i la signatura de l'Acord Ciutadà per a una Barcelona Inclusiva el 2006, l'Ajuntament de Barcelona va plantejar el triple repte d'ampliar els recursos i serveis per a les persones sense llar, reforçar l'orientació dels serveis cap a la construcció d'itineraris personalitzats d'inclusió social i consolidar un model de cooperació entre el sector públic i la iniciativa social, a partir de la configuració de la Xarxa d'Atenció a Persones sense Sostre.

En relació amb l'increment de l'oferta de recursos, el gràfic 2.1 il·lustra el creixement pressupostari del programa d'atenció a les persones sense sostre, que va augmentar un 137% en euros corrents entre 2000 i 2006. Per la seva banda, el gràfic 2.2 mostra l'evolució tant del nombre de persones sense sostre ateses pels equips d'inserció social al llarg de l'any com del nombre d'estades efectuades als equipaments residencials entre 1993 i 2006: l'increment d'ambdós indicadors reflexa tant un augment de l'oferta de recursos com de la demanda d'atenció social. Cal tenir en compte, quan s'interpreta el gràfic, que el 2001 va canviar la manera de computar els immigrants atesos com a persones sense llar, fet que explica la davallada temporal del nombre d'estades efectuades.

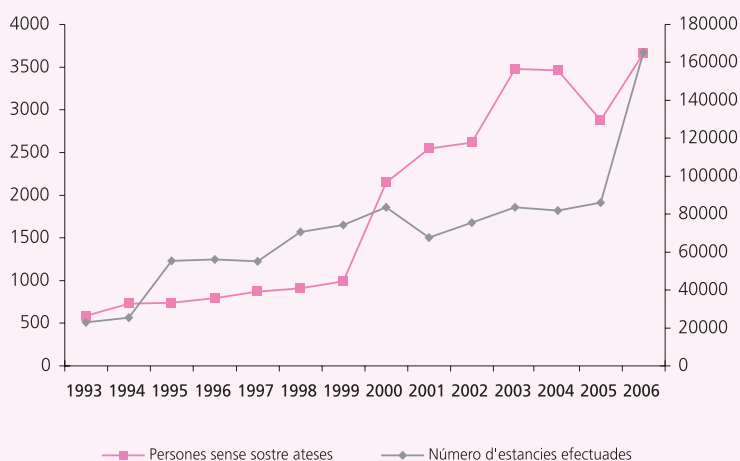
Gràfic 2.1. Evolució del pressupost del Programa d'Atenció a les Persones sense Sostre de l'Ajuntament de Barcelona (en euros corrents)

Font: Programa d'Atenció Social a les Persones sense Sostre

Gràfic 2.2. Evolució del número de persones sense sostre ateses pel Servei d'Inserció Social i del número d'estades efectuades en recursos residencials per a persones sense llar (1993-2006)

En la pràctica, l'augment de recursos es va traduir, d'una banda, en l'ampliació dels equips de detecció i d'atenció al carrer, amb l'objectiu de reduir l'àrea d'intervenció de cada professional i incrementar, en conseqüència, la rapidesa i la intensitat de l'atenció en medi obert, i, per altra banda, en l'obertura de nous centres de dia, que sumats als que ja hi havia ofereixen actualment 170 places d'atenció, distribuïdes en quatre centres repartits per diverses zones de la ciutat. Així mateix s'ha incrementat i millorat la implantació territorial dels recursos clàssics per cobrir necessitats bàsiques d'alimentació i higiene, és a dir, menjadors, robers, dutxes i bugaderies, que són a centres independents, vinculats als centres de dia o a centres residencials.

No obstant això, la major part de les inversions s'han dedicat a ampliar i diversificar els recursos residencials per adaptar-los a les diferents etapes de desarrelament i perfils de les persones sense llar. Així, segons consta en el

document explicatiu del Programa d'Atenció a les Persones sense Sostre, un primer tipus de servei residencial el constitueixen els tres centres de primera acollida d'Almogàvers, Zona Franca i Sant Gervasi, que ofereixen conjuntament 220 places (ampliades a 280 a l'hivern) per a estades curtes. Els serveis de primera acollida són d'accés directe, és a dir, la persona que no té sostre pot presentar-se pel propi peu sense necessitat d'haver contactat prèviament amb la xarxa d'atenció, i estan previstos per donar una cobertura puntual a la manca de lloc per passar la nit, entre altres necessitats bàsiques. Alhora serveixen de porta d'entrada perquè l'usuari conegui i es vinculi als serveis i professionals de la xarxa, que després de valorar la seva situació li aconsellaran la derivació a altres recursos públics o d'entitats socials.

Un segon tipus són els nous centres residencials d'atencions bàsiques d'Horta i Meridiana, que disposen de 30 i 40 places residencials, respectivament, reservades per a persones sense sostre “en fases de desarrelament consolidades i sense capacitat o motivació inicial per comprometre's en un procés d'inserció social”. En aquest cas, l'objectiu del centre residencial és cobrir temporalment les necessitats bàsiques de les persones, ajudar-les a recuperar hàbits personals i socials i, en últim terme, derivar-les a recursos residencials estables, com ara residències geriàtriques, centres de salut mental o centres sociosanitaris o a recursos de més exigència de la mateixa Xarxa d'Atenció a les Persones sense Sostre. L'accés als dos centres d'atencions bàsiques es produeix exclusivament a través de la derivació per part de professionals de la xarxa pública o de les entitats socials.

L'oferta de recursos residencials públics es completa amb els serveis temporals d'inserció, adreçats a persones que, amb independència de la fase de desarrelament, s'hagin vinculat als professionals dels serveis de detecció o de primera acollida i hagin mostrat la voluntat de comprometre's en un procés d'inserció social. Les estades, que poden ser de curta a mitjana durada, es produeixen bé al centre residencial de can Planes, bé en hotels o pensions. Així mateix, l'Ajuntament disposa de 72 places residencials en 18 pisos d'inclusió repartits per la ciutat, en què les persones i les famílies amb

menors poden desenvolupar una vida autònoma, en un entorn normalitzat i amb suport socioeducatiu, abans de desvincular-se definitivament dels serveis de la Xarxa d'Atenció a les Persones sense Sostre.

2.5. La Xarxa d'Atenció a les Persones sense Sostre

El repte de construir una xarxa de responsabilitat pública que integri l'Ajuntament i el sector d'iniciativa social es va formalitzar amb la constitució l'abril del 2006 de la Xarxa d'Atenció Social a les Persones sense Sostre. La xarxa, de la qual formen part setze entitats d'acció social de la ciutat, es va fundar amb l'objectiu principal d'enfortir “la capacitat d'acció de la ciutat amb la finalitat d'acompanyar les persones sense sostre en el procés de recuperació de la màxima autonomia personal i de restabliment de vincles interpersonals i socials”.

La creació d'un sistema integrat de centres municipals i concertats es va iniciar amb la formalització de nous convenis i concerts amb les entitats que integren la xarxa. Segons Carme Fortea, en aquell temps directora del Programa d'Atenció a les Persones sense Sostre, “el partenariat publico-privat i la creació de la xarxa és una línia estratègica de la política social de l'Ajuntament. És un tipus d'actuació conjunta, de creació de discurs comú de ciutat i d'oferir serveis compartits. Per tant, dóna més potència a la ciutat per abordar els problemes del col·lectiu de persones sense sostre.”

Per la seva banda, les entitats es mostren a favor de la iniciativa però lamenten que encara no hi hagi un veritable mecanisme de coordinació entre entitats i Ajuntament. “El treball conjunt amb les entitats està ben plantejat però poc desenvolupat”, assegura Salvador Busquets, d'Arrels Fundació: “cal avançar molt més en l'elaboració de protocols comuns, compartir la informació periòdicament, definir conjuntament criteris d'actuació i establir de manera consensuada les prioritats”. Teresa Bermúdez, de Càrites Diocesana, coincideix a dir que “s'han fet passos importants”, si bé “cal consolidar el treball de la xarxa i fer-la visible i dotar-la de més representativitat i reconeixement”. Eduard Sala, de l'Obra Social de Santa Lluïsa de Marillac, co-

incideix en valorar positivament la voluntat de treballar en xarxa i la millora en la “fluïdesa i agilitat dels circuits de derivació i els espais de col·laboració i coordinació entre recursos municipals, serveis tècnics i entitats privades”. No obstant, reivindica, al mateix temps, “la necessitat d’impulsar la taula d’entitats de la xarxa com una veritable plataforma de participació i millora de les accions de la ciutat dirigides al col·lectiu de sense sostre”.

Els motius del desacord entre l’Ajuntament i les entitats socials semblen que són les concepcions diferents sobre el paper que l’Ajuntament hauria de tenir en l’administració d’una xarxa de responsabilitat pública de la qual formen part entitats socials que són, alhora, proveïdores de serveis concertats i components d’una *advocacy coalition* que promou els drets i interessos de la població sense llar i fiscalitza l’acció de govern municipal. “Seria bo que en l’àmbit públic s’entengui l’acció social com un mitjà de liderar, coordinar i organitzar el treball que cal fer en diferents nivells del teixit social, associatiu i comunitari de la ciutat,” -manifesta, en aquest sentit, Miquel Julià, d’Arrels Fundació- “que es veïés l’organització del teixit social com un potencial de treball per actuar conjuntament i no com un element de control extern sobre la funció pública”. En aquest sentit, Eduard Sala de l’Obra Social de Santa Lluïsa de Marillac, valora positivament que formar part de la xarxa impliqui “fer-se corresponsable de l’atenció a les persones sense llar, participar activament, abordar els aspectes a millorar en espais que tenen capacitat per a transformar les propostes en accions, i abandonar certs posicionaments demagògics, enquistats en la queixa permanent o en l’enfrontament que s’hagin pogut donar en el passat” el que acaba redundant en una millora de l’atenció general a les persones sense llar. No obstant, reconeix el risc que, en aquest nou marc de relacions, “una entitat deixi de realitzar certes aportacions o renunciï a llegir i comunicar la realitat d’una certa manera per por a perdre finançament, un concert o una subvenció municipal”.

2.6. Comptar persones sense llar a Barcelona

L'interrogant que ha motivat l'elaboració d'aquest estudi ha estat present de manera permanent en el debat sobre les polítiques per a les persones sense llar a Barcelona. Encara que no s'havia elaborat cap estudi per quantificar el fenomen en el conjunt de la ciutat, diverses entitats i mitjans de comunicació havien intentat estimar, en diverses ocasions, un ordre de magnitud del nombre de persones que dormen als carrers de Barcelona.

Així, el 1995 Carles Cabré i altres membres del Programa d'Atenció a les Persones sense Llar de l'Ajuntament van escriure en un article a la revista *Barcelona i Societat* que “és complex estimar la quantitat de persones que dormen als carrers de la ciutat. Amb les dades procedents de la feina que han fet els treballadors socials al llarg dels darrers quatre anys, podem determinar que qualsevol nit trobaríem al voltant de 200 persones dormint als carrers de la ciutat, tot i que, al llarg de tot un any, les persones que entrarien i sortien de la situació de dormir al carrer serien prop de 2.000”²².

Al març de 2000 la Diputació de Barcelona va publicar un estudi en el que xifrava en 3.741 les persones sense llar a la comarca del Barcelonès (constituïda per la ciutat de Barcelona i quatre municipis més)²³. L'octubre del 2003, *La Vanguardia* va publicar un article en què, citant fonts de l'associació Rauxa, estimava que unes 4.000 persones dormien habitualment en els carrers de la ciutat de Barcelona, en edificis abandonats o temporalment en albergs²⁴. En el mateix article, responsables d'Arrels Fundació xifraven la població sense sostre en la meitat: al voltant d'unes 2.000 persones. L'autor de l'article es lamentava, sobre això, que “la xifra exacta no es coneix ben bé perquè no s'ha volgut esbrinar”. El 22 d'octubre del 2004, *La Vanguardia* va publicar un altre article que xifrava en “una mica menys de 4.000” les persones que a Barcelona no tenien sostre o llar estable²⁵. El 2005, un informe de

22. Vegeu Cabre C. et al. (1996)

23. Diputació de Barcelona, *Disseny del model d'intervenció social amb persones sense sostre a la província de Barcelona*, 2000

24. “El 61% de los “sin techo” de Barcelona carece de papeles”, *La Vanguardia*, 9/10/2003

25. “La Barcelona sin techo”, *La Vanguardia*, 22/10/2004

l'Associació Prohabitatge assenyalava que a Barcelona hi havia 800 persones pernctant al carrer, segons la regidoria de Benestar Social, 2.000, segons la Comunitat de Sant'Egidio, i 2.704, segons fonts del diari *La Vanguardia*, dels quals 1.711 residien en assentaments i la resta al carrer, en pensions o en règim de relloguer²⁶.

Un altre interrogant recurrent es refereix al nombre de persones que viuen amagades a les zones boscoses o a les infraestructures que envolten la ciutat de Barcelona i que s'escapen a l'observació habitual de ciutadans i professionals, en alguns casos perquè no es troben ubicades al terme municipal de Barcelona, encara que tinguin com a referent real i directe la mateixa ciutat (per exemple, l'aeroport del Prat). L'any 1998, *El Periódico* va informar que dos agents de la Guàrdia Urbana adscrits al districte de Sarrià Sant Gervasi havien censat, durant tres mesos, les persones sense llar que vivien camuflades als boscos de la serra de Collserola pertanyents a aquest districte. El recompte, que segons va informar la Guàrdia Urbana s'havia dut a terme a l'efecte de facilitar l'evacuació en cas d'incendi o nevades, va resultar en la identificació de 40 persones sense llar²⁷. Així mateix, el 30 d'octubre del 2005 *El Periódico* va informar que, segons fonts d'Aeropuertos Españoles y Navegación Aérea (AENA), un grup habitual de 15 persones sense sostre, que s'elevava a unes quantes desenes segons l'època de l'any, pernctaven habitualment a les instal·lacions de l'aeroport de Barcelona.

Tot i això, la font d'informació més fiable i contínua sobre l'evolució del nombre i les característiques de les persones sense sostre la constitueixen les prospeccions que, de manera sistemàtica, duu a terme des de fa anys l'equip de detecció municipal a tot Barcelona, i en què es registren el nombre de persones diferents identificades i les característiques personals, localització i el tipus de pernctació. Dissortadament, aquesta informació té dos seriosos inconvenients: el primer és que es tracta de dades de prevalència acumulades

26. http://www.feantsa.org/files/Month%20Publications/EN/Articles_and_documents_related_to_the_Flash/Barcelona_2005_Catalan.pdf

27. "Collserola cobija a 40 indigentes", *El Periódico*, 6/3/1998

al llarg d'un període més o menys ampli, ja que amb els mitjans humans de què disposa l'equip no pot obtenir dades sobre l'estoc de persones sense llar que hi ha a Barcelona en un moment concret; el segon inconvenient és encara més difícil de solucionar, ja que consisteix en què, fins ara, aquesta informació no s'ha fet pública.

2.7 Cap a un marc de coneixement del fenomen de les persones sense llar a Barcelona

Per tractar de superar aquestes dues dificultats s'ha posat en marxa una operació tan complexa i difícil d'organitzar com és mobilitzar prop de 800 persones entre voluntaris i tècnics, i generar un marc de consens i col·laboració entre totes les institucions i entitats implicades que ens permeti acostar-nos de manera rigorosa a la realitat de les persones que viuen sense sostre a Barcelona, tant en termes quantitatius (comptar quants en són i quines característiques tenen) com qualitatiu (relatar i transmetre el que ens vulguin fer saber).

Actuant d'aquesta manera no solament generem sensibilització i consciència ciutadana, ja que la metodologia aplicada requereix que hi participin centenars de voluntaris disposats a actuar com a subjectes investigadors, sinó que estem aplicant les recomanacions dels experts més qualificats en el camp de la investigació i el seguiment del fenomen de les persones sense llar, recollides en l'informe *Measurement of Homelessness at European Union Level* editat per la Comissió Europea.²⁸ En aquest informe, en què hem tingut ocasió de participar aportant informació sobre la situació a Espanya, s'hi repassen fil per randa les dificultats per mesurar el fenomen de manera rigorosa i harmonitzada a tota la UE, tenint en compte la seva complexitat intrínseca, la situació desigual de partida als diferents Estats membres, tant des del punt de vista de l'*status* legal que es reconeix a les persones sense llar com de la tradició estadística particular, i l'àmplia varietat d'indicadors que es podrien generar per avançar en el dis-

28. Vegeu Edgar, et al. (2007).

seny de polítiques eficaces, més bona planificació dels serveis i un reforçament dels mecanismes de prevenció enfront de l'exclusió residencial extrema.

En aquest sentit, el camí que cal recórrer encara és llarg i passa per:

a) Un acord conceptual que permeti consensuar una definició operativa del fenomen de les persones sense llar i caracteritzar-lo en les diverses formes i graus de presentació.

b) Una classificació dels centres, serveis i organitzacions que actuen a favor de les persones sense llar, que permeti generar un directori actualitzat i permanent de serveis,²⁹ en què s'haurien d'incloure els centres i recursos de:

- Allotjament per a persones sense llar.
- Serveis no residencials per a gent sense llar.
- Centres d'allotjament per a altres grups i col·lectius, que també poden fer servir persones sense llar (residències de diferent tipus i centres d'allotjament per a persones amb problemes d'alcohol, drogues, salut mental, etc.).
- Serveis adreçats a la població general que també usen les persones sense llar.
- Serveis especialitzats que també fan servir les persones sense llar.

c) Fer passos per generar un sistema d'informació amb les dades d'usuaris registrats als diferents serveis, com és natural respectant escrupolosament la legislació en matèria de confidencialitat i privadesa de les dades personals; per fer-ho avui dia hi ha desenvolupaments més que suficients en matèria de programari i integració de bases de dades.

d) Triar un grup de variables centrals estandarditzades que permetin fer el seguiment del fenomen i observar-ne l'evolució. Entre aquestes variables bàsiques hi hauria d'haver les que reflecteixin algunes característiques demogràfiques bàsiques (edat, gènere), nacionalitat i recorregut migratori (país de naixença), composició de les "llars" en situació sense llar, situació residen-

29. Una referència exemplar de directori que poden consultar en línia tant professionals com les mateixes persones sense llar o els qui hi estiguin interessats és el que elabora la *Homeless Agency* a la ciutat de Dublín (<http://www.homelessagency.ie/services/index.html>).

cial, temps que fa que estan sense llar i raons o motius pels quals estan en aquesta situació.

e) Dur a terme enquestes que permetin captar informació actualitzada, suficient i representativa sobre les característiques de la població sense llar, tant de la que fa servir els serveis com de la que es manté al marge.³⁰

f) Adoptar metodologies d'àmbit estatal i regional (i local) que permetin establir una estratègia per implantar un sistema d'informació que permeti el seguiment monitoritzat del fenomen de les persones sense llar.

g) Triar un conjunt mínim d'estadístiques i indicadors que permetin conèixer la situació en els termes següents:

- Puntuals, cosa que implica conèixer l'estoc que hi ha en un moment donat.
- De prevalença, és a dir, al llarg d'un període de temps (mensual, anual, etc.), que per la seva naturalesa mateixa han de ser més elevats que no els indicadors puntuals.
- De flux, sobre el nombre de persones que entren i surten dels serveis i, en general, del sistema d'atenció a persones excloses sense llar.

Cadascun d'aquests tres tipus d'indicadors serveixen per a propòsits diferents, i entre els objectius de les dades d'estoc, els autors assenyalen el de servir per establir l'oferta de places d'allotjament d'emergència. En tot cas, l'estratègia que cal adoptar per fer el seguiment del fenomen ha de ser àmplia i integral, desenvolupant l'explotació sistemàtica dels registres de dades acumulats per les institucions i la coordinació entre les diferents fonts d'informació existents, sense deixar de banda la presa de dades puntuals i que puguin mostrar, com en una fotografia, l'estat de la qüestió en un instant concret.

30. Entre les conclusions de l'informe s'indica que "tot i que l'accent principal d'aquest informe se centra a considerar l'efectivitat dels sistemes de registre d'usuaris com el mètode principal per portar a terme la recollida de dades continuades sobre el fenomen de les persones sense llar i per aconseguir la comparabilitat de les dades, no hi ha cap dubte que les enquestes poden tenir un paper molt útil en el mesurament. De fet, són una part essencial de l'estratègia que cal desenvolupar, sobretot a curt i mitjà termini, i es poden fer servir en combinació amb altres dades administratives i de registre" (Edgar *et al.* 2007:12).

2.8. Les *s-nights*

En concret, les operacions censals i de recompte de tota la població que viu literalment sense sostre es duen a terme des de fa anys a moltes de les grans ciutats del món i és un dels pocs mitjans que ens permet saber quantes i quines són les persones que en un dia prèviament designat viuen als carrers d'una gran ciutat i dormen en bancs, passatges comercials, estacions de tren, parcs, etc.

El principal objectiu que cal aconseguir mitjançant les experiències que en la literatura nord-americana es coneixen com a “nits s” (*s-night, street-night o survey-night*) consisteix a estimar el nombre de persones sense llar que, en un instant determinat, no fan servir cap tipus de recurs social (albergs, menjadors socials, banys, robbers, etc.). Es tractaria, per tant, d'intentar quantificar la població sense llar “oculta” o estrictament “de carrer”, o literalment sense sostre: els qui estan al marge de la xarxa institucional.³¹

Aquesta dada té molta importància perquè la població sense llar que queda fora de la xarxa de recursos és especialment difícil d'abastar i, per tant, en un bon nombre d'estudis, es parteix de la selecció d'una mostra representativa de persones sense llar entre les usuàries d'albergs. En aquests estudis, ens podem trobar que el perfil i característiques que presenta la mostra resultant quedin esbiaixades si la població que no està atesa en aquests centres (la gent que viu sense sostre, a la intempèrie) és molt nombrosa o té característiques diferents de les de la població sense llar albergada. D'altra banda, tot i que sigui un nombre relativament petit dins la població sense llar, la importància de descriure les característiques bàsiques dels qui estan estrictament sense sostre, dormint al carrer, és inqüestionable, ja que és la fracció més desatessa,

31. Són diverses les referències en la literatura nord-americana des de començaments dels 90 a l'ocupació de les *s-nights* com a estratègia metodològica per assolir quantificar i caracteritzar la població sense sostre que es manté al marge dels serveis. A tall d'exemple es pot consultar Cousineau i Ward (1992); Devine i Wright (1992); Edin (1992); Hopper (1991); Hopper (1992); Martín (1992); Stark (1992). De llavors ençà, els mètodes han guanyat en sofisticació, per exemple introduint “plantades” que permeten avaluar els errors de detecció, o intensificant l'entrenament i la formació dels voluntaris per reduir les discrepàncies entre observadors, els dobles recomptes i els problemes d'identificació (Berry, 2007).

la part més visible del fenomen de les persones sense llar urbà i la que acaba fixant a la retina del ciutadà mitjà la imatge més estereotipada de la persona sense llar.

L'estratègia bàsica de les nits-s consisteix a fer un recorregut pels carrers de la ciutat identificant totes les persones que dormen a la intempèrie. Per fer-ho es tria una nit de màxima ocupació dels recursos de la ciutat —generalment nits de fred intens— i es recorre un nombre determinat de carrers o àrees. L'ideal seria cobrir tots i cadascun dels carrers i barris de la ciutat. Tot i això, en el cas de les grans metròpolis aquesta pretensió d'exhaustivitat geogràfica no sol ser fàcil de dur a terme per l'enorme desplegament logístic i de personal que requereix. Per aquesta raó, el rastreig se sol fer sobre una sèrie de zones prèviament seleccionades ja sigui mitjançant procediments aleatoris de selecció de districtes o illes —que solen ser més útils a zones urbanes amb un gran nombre de persones sense llar— o per procediments guiats i orientats per experts en què se seleccionen els carrers o àrees que tenen més concentració de persones sense llar. Aquesta última possibilitat de selecció sol donar més bons resultats a les zones urbanes que previsiblement contenen un nombre petit de persones sense llar. En tot cas, un procediment que se sol seguir és l'assignació d'un índex segons quina és la probabilitat, més gran o més petita, de trobar persones sense llar a cada barri o àrea. Com és natural, la informació de partida per assignar aquesta índex l'han de subministrar els serveis municipals que se solen moure pel terreny i poden oferir una aproximació detallada sobre la prevalença del fenomen de les persones sense llar al territori urbà. Per exemple, la policia, els equips de carrer, les entitats socials, les associacions de veïns, els serveis municipals de neteja, etc., poden ser informants qualificats que ens permetin fer aquesta categorització de les quadrícules en què es descompon el mapa que es vol rastrejar. Això resulta especialment necessari quan es tracta d'una primera experiència de recompte, mentre que en edicions successives, l'experiència acumulada en els anteriors censos constitueix una bona base d'assignació de prioritats perquè el treball de camp es realitzi de manera més o menys exhaustiva a cada àrea.

Aquest tipus de recomptes solen estar patrocinats per les autoritats municipals ja que el seu interès més gran és dimensionar el problema i donar pistes per a la intervenció social a escala local. A les grans ciutats nord-americanes es duen a terme de manera periòdica, i en el cas de Nova York han esdevingut referent internacional.³² A Europa també s'han portat a terme a moltes ciutats. Edgar *et al.* (2007: 14) recullen les referències de recomptes similars a Dublín, Lisboa, Hongria (Budapest i Debrecen), Viena, Praga, etc, encara que probablement, la referència més consistent és la del Regne Unit, on el Department of Communities and Local Government publica anualment les xifres de la gent que viu literalment sense sostre a partir d'una combinació de recomptes de carrers i estimacions. Dirigeixen els recomptes les autoritats municipals en col·laboració amb les entitats socials. Les dades més recents, corresponents a l'any 2005, mostren que 106 autoritats locals, sobre un total de 354, van portar a terme recomptes nocturns, mentre que la resta van fer una estimació. La periodicitat d'aquests recomptes varia segons el nombre de persones sense sostre que hi ha: on n'apareixen 20 o més, es recomana que se n'hi facin dos al cap de l'any.³³

Finalment, en alguns països com França el cens de població serveix també per comptar les persones que dormen a la intempèrie a escala nacional. Per fer-ho estableixen acords de col·laboració amb les entitats socials (FNARS),

32. La difusió de les dades i la discussió sobre aquestes són accessibles per Internet, des del web oficial del *Department of Homeless Services* de la ciutat de Nova York (<http://www.nyc.gov/html/dhs/>), en una mostra exemplar d'unió entre la investigació social i la planificació de polítiques públiques que deu en gran mesura la credibilitat gràcies a la feina de Maryanne Schretzman, a qui agraïm l'acollida i suport. La visita a aquesta pàgina web, en un exercici de transparència informativa que vist des de la nostra cultura política sembla inconcebible, permet a qualsevol visitant estar informat, dia a dia, del nombre de persones que estan sense llar a Nova York i són ateses pel departament. En concret el dia 31 de juliol del 2008, es tractava de 7.371 famílies amb infants, 1.169 llars d'adults i 6.648 adults sols, que sumaven un total de 32.687 persones sense llar allotjades en centres o en habitatges pel DHS.

33. Un exemple del nivell de detall amb què es duu a terme aquest tipus de metodologia pot ser el treball d'enquesta al carrer portat a terme recentment per *Homeless Link* entre el 19 i el 25 de novembre a Londres per avaluar la situació de partida abans d'implantar un projecte que intenta reduir el nombre de persones sense sostre procedents de l'Europa Central i de l'Est. Les dades obtingudes al carrer per catorze equips de detecció es comparen amb les dades registrades per Chain, una xarxa de 133 serveis pertanyents a 42 entitats i ONG diferents. En aquest cas, l'operació de recompte i enquesta es va centrar bàsicament en determinats barris i es va allargar durant tota una setmana. (http://ec.europa.eu/citizens_agenda/social_reality_stocktaking/contributions/docs/contrib91-2.pdf).

de manera que a les ciutats de menys de 10.000 habitants les persones sense sostre són censades alhora que la resta de la població (cada 5 anys).

Donem aquests exemples i referències per posar en relleu la importància de portar a terme investigacions i treballs de visibilització estadística del fenomen de les persones sense llar —com el que ara presentem— que ens permetin conèixer-ne el veritable abast i dimensions. Tot plegat com a pas previ per combatre-ho de manera eficient i eficaç.

3. METODOLOGIA

Un recompte nocturn de persones sense llar constitueix, d'alguna manera, una fotografia fixa del vum i les característiques de la població sense llar, presa en una nit determinada. Tot i que la població sense llar varia estacionalment, i encara d'un dia a l'endemà, el recompte en una nit concreta ens permet aproximar una resposta a la pregunta sobre quantes i quines són les persones que, precisament aquella nit, no tenen allotjament, de manera que les podem considerar, estrictament, persones que viuen sense sostre.

Per fer aquesta fotografia la nit del 12 de març del 2008 a Barcelona vam seguir tres mètodes complementaris d'enumeració:

1. Un recompte al carrer, desenvolupat per equips de voluntaris que prèviament havien estat formats i assignats a àrees geogràfiques específiques. La nit del 12 de març els equips van pentinar a peu la zona que els havien assignat, i van registrar en una fitxa d'observació totes i cadascuna de les persones que van trobar pernctant als carrers, places, parcs, caixers automàtics, locals comercials, al voltant d'infraestructures i, en general, en indrets no previstos per habitar-hi. A més de dur a terme un recompte mitjançant l'observació directa, els equips de voluntaris van establir contacte verbal amb totes les persones que estaven despertes i van fer una entrevista mitjançant un qüestionari estructurat a les que hi van accedir. A més, un equip especial compost per membres de la Guàrdia Urbana i dels equips de detecció del Servei d'Inserció Social de l'Ajuntament de Barcelona va recórrer dues zones amb característiques especials: el parc de Montjuïc i la serra de Collserola, on no semblava apropiat, per qüestions de seguretat, assignar un grup de voluntaris.

2. A més del recompte al carrer, també vam disposar de les dades relatives a les persones que van estar allotjades durant la nit del 12 de març en els recursos residencials per a persones sense llar de la Xarxa d'Atenció Social a les Persones sense Sostre de Barcelona, tant públics com d'entitats no lucratives amb conveni o concert amb l'Ajuntament. Van elaborar aquestes dades els mateixos responsables dels recursos residencials, que van emplenar, per

a cada centre residencial, un formulari amb el nombre i les característiques sociodemogràfiques bàsiques de les persones que van tenir allotjades la nit del recompte.

3. Per acabar, vam disposar de les xifres relatives a les persones que van pernoctar en assentaments col·lectius (és a dir, en campaments situats en descampats o edificis abandonats), que ens van facilitar els membres dels equips de detecció de l'Ajuntament de Barcelona, a partir del treball que van fer els dies 11 i 12 de març.

L'objectiu últim de la investigació, que havia d'orientar l'elecció de la metodologia, era aportar informació rigorosa, exhaustiva i suficient per permetre millorar i dimensionar correctament les intervencions d'atenció social a les persones sense llar que fan l'Ajuntament de Barcelona i les entitats de la Xarxa d'Atenció a les Persones sense Sostre. Per atansar-nos a un objectiu tan ambiciós cal tenir en compte que l'interès i la rellevància de la informació augmenta enormement quan s'aconsegueixen construir sèries històriques, basades en la repetició periòdica de la mateixa metodologia de recompte al llarg de diversos anys, de manera que puguem detectar tendències tant en el nombre com en la composició i característiques de la població sense llar que viu a Barcelona. El seguiment periòdic del problema i la seva evolució al llarg del temps ens pot arribar a mostrar les eventuais necessitats d'ajustament que cal fer en l'oferta dels serveis i avaluar l'impacte efectiu de nous serveis i programes sobre la població sense llar. Per això, des de l'inici del projecte considerem necessari definir l'enfocament metodològic de manera precisa i deixar constància per escrit del desenvolupament que se'n fa amb el màxim nivell de detall, de manera que l'operació de recompte sigui reproduïble en les mateixes condicions en edicions futures.

D'altra banda, érem conscients que hi ha altres fonts d'informació sobre la població sense llar de Barcelona que havíem de mirar de complementar. Com a resultat de l'activitat desenvolupada per l'Ajuntament i les entitats socials, es disposa d'estadístiques de flux i de prevalença que resumeixen les característiques de la població sense llar atesa al llarg d'un període (anual,

trimestral o mensual, segons els casos). Així mateix, cada entitat o grup d'entitats sol elaborar aquestes bases de dades de manera independent i amb criteris classificatoris diferents, de manera que no es poden distingir les duplicitats: una mateixa persona que hagi estat atesa al llarg d'un determinat període per diverses entitats apareix comptabilitzada repetidament en cadascuna de les estadístiques que aquestes elaboren. En conseqüència, no podem limitar-nos a sumar els resultats finals sobre població sense llar atesa que figura a les memòries de les respectives institucions i entitats per saber quantes persones s'han trobat vivint sense llar a Barcelona en un moment donat. Això només es podria fer si existís una base de dades personal d'usuaris, amb registres personals, compartida i accessible des de tots els punts de la xarxa, i això ara com ara és molt lluny d'implantar-se.

Igualment, les bases de dades sobre persones a les que s'ha proporcionat allotjament tenen una segona limitació: deixen de banda aquells que opten o no poden sinó dormir al carrer, és a dir, la part menys assistida i exclosa de la població sense llar, precisament la que més ens interessa i la que més preocupa als responsables polítics i a la ciutadania en general, donat que és la que fa visible socialment el problema. Per a compensar aquesta limitació, Barcelona compta amb les dades de les prospeccions de carrer desenvolupades per l'equip de detecció municipal, que recorre diàriament els carrers i treballa directament amb les persones que s'instal·len als espais públics. No obstant això, es tracta novament d'estadístiques de prevalença al llarg d'un període de temps (és a dir, enumeren les persones sense sostre diferents identificades al llarg d'un mes, un trimestre o un any) i no poden ser sumats i prou a les xifres dels qui dormien en centres d'acollida una nit concreta. Donat que els equips de carrer sols no poden dur a terme una operació de recompte que pentini tot el territori d'una gran ciutat com Barcelona en una sola nit, l'única alternativa per obtenir xifres de l'estoc de persones sense llar i sense sostre que hi ha en un moment concret és aconseguir portar a terme una àmplia operació censal exhaustiva i completa en tots els barris i districtes de la ciutat, i ara per ara això només es pot fer gràcies al treball i la mobilització massiva de voluntaris sensibilitzats i formats prèviament.

Així com la principal limitació d'una operació censal de recompte nocturn radica en el caràcter puntual en el temps, el principal avantatge és el grau potencial de detall, ja que un gran esforç de moltes persones i institucions concentrat en unes poques hores permet un elevat grau d'exhaustivitat territorial. Així, la fotografia finalment obtinguda, encara que fixa, hauria de ser d'alta resolució. Per aquest motiu l'organització es va proposar el recompte cobrís pràcticament el 100% del territori de Barcelona. Crèiem que d'aquesta manera els resultats d'aquest informe serien un bon complement i ajudarien a posar en context la informació ja existent sobre el número i les característiques de la població sense llar de Barcelona.

A les pàgines següents descrivim el procés de selecció de l'àmbit territorial d'estudi i els instruments estadístics utilitzats per estimar la població sense llar en certes parts de la ciutat. Tot seguit descrivim el procés de recollida de la informació sobre característiques de la població sense llar, obtinguda mitjançant les fitxes d'observació i les enquestes realitzades, i els motius que ens van dur a triar l'horari per al recompte i altres detalls del treball de camp. Presentant de manera detallada la metodologia que hem fet servir, esperem oferir elements suficients perquè puguí utilitzar-se i reproduir-se fàcilment a altres ciutats.

3.1. Àmbit geogràfic de l'estudi

Segons el sistema estadístic municipal, el municipi de Barcelona s'estructura en quatre tipus d'unitats geogràfiques: 10 districtes, 38 zones estadístiques grans, 248 zones d'investigació petites i 1.917 seccions estadístiques. A l'efecte del recompte, vam dividir les zones estadístiques petites en zones d'alta densitat i zones de baixa densitat, segons la probabilitat de trobar-hi persones pernoctant al carrer, determinada en una sessió de treball amb el director de l'equip de detecció del Servei d'Inserció Social de l'Ajuntament de Barcelona i el responsable dels equips de carrer d'Arrels Fundació. El motiu de fer aquesta classificació va ser el següent: les zones d'alta densitat (aquelles en què es considerava probable trobar-hi persones

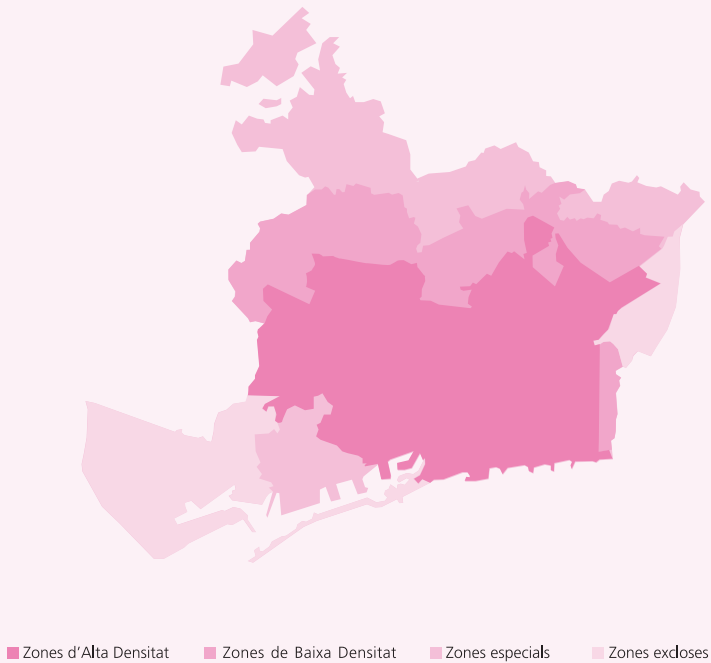

sense llar) es rastrejarien al 100% (és a dir, els equips de voluntaris les recorrien completament, carrer per carrer i plaça per plaça). No obstant això, per estalviar esforços i recursos només es rastrejaria una mostra aleatòria de les zones qualificades de baixa densitat (és a dir, aquelles en què es considerava improbable trobar persones dormint al carrer). Per tant, mentre que en el capítol de resultats d'aquest informe el nombre de persones sense llar a les zones d'alta densitat respon a una observació directa, el nombre total de persones que pernoctaven en el conjunt de zones de baixa densitat és fruit d'una estimació estadística. Tot i això, tal com mostra el mapa 3.1, vam ser poc restrictius identificant les zones d'alta densitat, de manera que la major part de la ciutat es va rastrejar al 100%.

Tot seguit, vam desagregar les 39 zones d'investigació petites classificades com de baixa densitat en les 290 seccions estadístiques corresponents. Per obtenir una mostra del territori de baixa densitat, vam fer una extracció aleatòria simple de 38 seccions estadístiques, i per a cadascuna d'aquestes també vam seleccionar la secció adjacent amb una numeració immediata superior (és a dir, si la secció extreta aleatòriament era la 118, també vam seleccionar la 119, sempre que fos adjacent a la 118). En total, la mostra de zones de baixa densitat va quedar constituïda per 38 parelles de seccions estadístiques. Com es pot observar a la taula 3.1, la distribució de les seccions de la mostra per districtes representava de manera força aproximada la distribució del total de seccions de baixa densitat. En l'annex 1, per la seva banda, es mostra la relació completa de les seccions estadístiques que van constituir la mostra.

Mapa 3.1. Classificació de les zones d'investigació segons la densitat esperada de persones sense llar

Taula 3.1. Distribució per districtes de les seccions estadístiques de baixa densitat

Districte	Total seccions estadístiques qualificades de baixa densitat		Mostra de seccions estadístiques qualificades de baixa densitat	
	Seccions	%	Seccions	%
Nou Barris	124	42,8	30	39,5
Horta Guinardó	73	25,2	18	23,7
Sant Martí	35	12,1	10	13,2
Gràcia	28	9,7	8	10,5
Sarrià Sant Gervasi	17	5,9	6	7,9
Les Corts	13	4,5	4	5,3
Total	290	100,0	76	100,0

La nit del recompte, a més de totes les zones d'alta densitat, els equips de voluntaris van recórrer i van recomptar les persones sense llar en cadascun dels 38 parells de seccions estadístiques de baixa densitat de la mostra. Per tal d'estimar el nombre de persones que van pernoctar en el conjunt de seccions estadístiques de baixa densitat, vam calcular el terme mitjà de la mostra (és a dir, vam dividir el nombre de persones trobades en aquestes seccions entre el nombre de seccions rastrejades) i vam multiplicar pel total de seccions censals de baixa densitat de la ciutat.

$$M = N * (m/n)$$

On M és el total de persones sense llar estimada per al conjunt de seccions de baixa densitat, N el nombre total de seccions de baixa densitat, m el nombre de persones sense llar trobades en la mostra de seccions de baixa densitat i n el nombre de seccions de baixa densitat rastrejades. Noteu que per fer aquesta estimació vam suposar que les persones sense llar estaven disperses aleatòriament entre les seccions estadístiques de baixa densitat i que les seccions tenien una àrea igual.

Per tal d'establir el límit per a l'error d'aquesta estimació vam fer servir l'equació següent:

$$2 * N * \arrel (m/n^2) * \arrel [(N-n) / (N-1)]$$

Com veurem en el capítol de resultats, es van trobar 4 persones a les 76 seccions de la mostra (en 74 seccions no es va trobar ni una sola persona, mentre que en una es va trobar una persona i en una altra se'n van trobar tres). El mitjana de la mostra va ser $m/n = 4/76 = 0,0526$. Per tant, tenint en compte que 290 zones estadístiques van ser classificades de baixa densitat, vam estimar que en el total de seccions de baixa densitat van pernoctar $M = N * (m/n) = 290 * 0,0526 = 15,3$ persones. El límit per a l'error és $2 * N * \arrel (m/n^2) * \arrel [(N-n) / (N-1)] = 2 * 290 * \arrel (4/76^2) * \arrel [(290-76) / (290-1)] = 13,1$. En conseqüència, vam estimar que el total de persones sense llar en el conjunt de seccions de baixa densitat va ser $15,3 \pm 13,1$, és a dir, un interval entre 2,2 a 28,4 persones. Com que sabem que almenys hi havia 4 persones (les que es van observar directament), vam estimar que hi hauria entre 0 i 24 persones sense llar addicionals.³⁴

Així mateix, certes zones d'investigació petites es van excloure del recompte ordinari seguint criteris de seguretat per als equips de voluntaris, o bé a causa de la dificultat per detectar persones que hi pernoctessin. Es tractava, fonamentalment, de zones boscoses o semiboscoses de la serra de Collserola i de Montjuïc i d'algunes zones amb una estructura urbanística dispersa, com Zona Franca-Port (excepte l'entorn del centre d'acollida residencial de Zona Franca), Trinitat Vella, Baró de Viver i Bon Pastor. Les zones de Collserola i Montjuïc, a causa de l'elevada probabilitat de pernoctacions de persones sense llar, es van classificar com a zones especials, que havia de rastrejar un equip mixt format per la Guàrdia Urbana i membres de l'equip de detecció municipal. Per contra, els altres barris esmentats es van excloure del recompte. Com a resum, la taula 3.2 mostra la distribució

34. Agraïm a Anna Cuixart i Clara Riba, de la Universitat Pompeu Fabra, la inestimable col·laboració en el disseny de la mostra i el càlcul de l'estimació.

de les 248 zones d'investigació petites de Barcelona segons la classificació a l'efecte del recompte. De la mateixa manera, en l'annex 2 presentem la relació completa de zones d'investigació petites segons la classificació com a zones d'alta densitat, baixa densitat, especials o excloses.

Taula 3.2. Distribució de les zones d'investigació petites de Barcelona segons la seva classificació a efectes del recompte.

Classificació	Zones d'Investigació Petites	%
Alta Densitat	192	77,4
Baixa Densitat	39	15,8
Especials	9	3,6
Excloses	8	3,2
Total	248	100,0

3.2. La fitxa d'observació i l'enquesta

Durant la nit del recompte els equips de voluntaris estaven proveïts d'unes fitxes d'observació per prendre nota de cadascuna de les persones que detectessin, i d'uns quants qüestionaris per entrevistar els qui hi accedissin. Els voluntaris van ser instruïts per emplenar una fitxa d'observació sobre totes i cadascuna de les persones sense llar que trobessin, amb informació bàsica sobre les característiques sociodemogràfiques visibles (gènere i estimació de l'edat), l'adreça exacta i el tipus de localització en què es trobava i una bateria d'observacions sobre l'aspecte i l'estat de salut de la persona.

Els equips de voluntaris havien de demanar permís a les persones que estiguessin despertes per fer-los una breu enquesta de manera anònima. Si acceptaven, les dues preguntes inicials servien perquè l'equip confirmés que efectivament es tractava d'una persona sense llar. Així, de primer es demanava a la persona enquestada si tenia un lloc que considerés la seva llar per

dormir-hi aquella nit i, a continuació, quina mena de lloc era. Les persones que deien que tenien un domicili propi per acudir, en principi, es descartaven. No obstant això, l'enquesta oferia l'oportunitat a l'equip de voluntaris de determinar si, al marge de les respostes filtre, consideraven que es tractava d'una persona sense llar per l'aspecte i comportament. En aquest cas, es demanava als voluntaris que continuessin l'enquesta i emplenessin la fitxa d'observació. En cas contrari, s'agraïa a la persona la col·laboració i no quedava comptada com a persona sense llar.

Els ítems de l'enquesta, que es reproduïx a les pàgines següents, contenen informació sobre variables sociodemogràfiques (estat civil, edat, nivell d'estudis, nacionalitat), econòmicolaborals (professió, feina actual i fonts d'ingressos) i sobre l'experiència de viure al carrer (temps transcorregut sense llar, percepció dels motius que han fet que la persona estigui sense llar, record d'ús de recursos, sol·licituds d'ajut no ateses, delictes que ha patit, relacions socials i familiars, i estat de salut i atenció mèdica que ha rebut). De la mateixa manera, s'oferia tant a la persona sense llar com a l'equip de voluntaris l'oportunitat d'expressar qualsevol opinió o comentari en una pregunta oberta.

Fitxa d'entrevista/observació.

Recompte nocturn pac – 2008

Nº DE FITXA

IDENTIFICADOR DE ZONA DE RECOMpte		LA PERSONA ESTÀ:
IDENTIFICADOR DE L'ÀREA DE COORDINACIÓ		_ DESPERTA (aneu a P1)
HORA EXACTA DE L'ENTREVISTA		_ ADORMIDA (aneu a Fitxa)

P1 *"Hola, el meu nom és... i sóc voluntària en un estudi sobre l'atenció social a Barcelona. Estem fent una petita entrevista, de forma anònima, i ens agradaria fer-vos unes breus preguntes. Us agradaria participar-hi?"*

_Sí

_No (aneu a Fitxa)

P2 *Aquesta nit anireu a dormir a algun lloc que considereu casa vostra?*

_Sí

_No (aneu a P4)

_NS/NC

P3 *Aquest lloc és una habitació, una casa o pis, un centre o alberg, o un lloc al carrer?*

_ Una habitació, pis, casa pròpia

_ Una pensió o hotel

_ A casa d'uns amics

_ A casa d'uns familiars

_ Un centre per a persones sense llar

_ Al carrer o plaça

_ Un parc

_ Dins o als voltants d'una infraestructura (túnels, estacions, ponts, port ...)

_ Una casa o edifici abandonat o en obres

_ Dins un vehicle

_ L'interior d'algun lloc no previst per a viure-hi (nau industrial, terrat, sotà, pàrking...)

_ Un caixer automàtic

_ Un establiment comercial (botigues, bars, centres comercials)

_ Al bosc/ muntanya

_ Altres (Especifiqueu: _____)

_ NS/NC

EQUIP: CREIEU QUE ÉS UNA PERSONA SENSE LLAR?

(AL MARGE DE LES RESPOSTES QUE US HAGI POGUT DONAR)?

_ Sí

_ No (AGRAIR I FINALITZAR ENTREVISTA)

Qui dorm al carrer?

P4 Podríeu dir-me el vostre estat civil?

- ☐ Solter/a
- ☐ Aparellat
- ☐ Divorciat/da
- ☐ Vidu/a
- ☐ Casat/da
- ☐ Separat/da
- ☐ NS/NC

P5 Podríeu dir-me la vostra edat?: _____NS/NC ____

P6 Quina és la vostra nacionalitat?

- ☐ Espanyola
- ☐ Una altra. Quina?: _____
- ☐ NS/NC

P7 Quan temps fa que dormiu al carrer?

- ☐ Dies
- ☐ Setmanes
- ☐ Mesos
- ☐ Anys
- ☐ NS/NC

P8 Segons vostè, quins són els principals motius que us han portat a haver de dormir al carrer?

P9 Quina és la professió que heu exercit durant més temps?

P10 Actualment feu algun tipus de feina?

- ☐ Sí
- ☐ No
- ☐ NS/NC

Si "Sí", podeu especificar? _____

P11 De quina de les següents fonts obteniu els vostres ingressos? (MARQUEU AMB UNA "X" TOTES LES QUE CORRESPONGUIN)

Treball	
Familiars	
Amics	
Demanant al carrer	
Seguretat Social	
Atur	
Renda Mínima d'Inserció	

Prostitució	
Pensió de vellesa	
Pensió de viduetat	
Ajuts per discapacitat	
Altres tipus de pensió	
Altres	

Si "Altres", podeu especificar?

P12 Quin és el vostre nivell d'estudis?

P13 Feu servir habitualment algun dels següents centres o recursos de la xarxa d'atenció a les persones sense sostre? (MARQUEU AMB UNA "X" TOTS ELS QUE UTILITZA)

1. Menjadors	
2. Albergs	
3. Robers	
4. Banys públics	
5. Centres de dia	
6. Centres de nit	

7. Taller de inserció laboral	
8. Pisos d'inserció	
9. Centres d' estrangers	
10. Equips de carrer	
11. Cap	
12. Altres	

Si "Altres", quins? _____

P14 Heu demanat algun servei de la xarxa d'atenció a les persones sense sostre, sense haver obtingut el suport que necessitàveu? Quin?

Qui dorm al carrer?

P15 De quin tipus d'allotjament us agradaria disposar? (MARQUEU AMB UNA "X" TOTES LES QUE CORRESPONGUIN)

Un alberg	
Una pensió	
Una habitació	
Un pis compartit	
Un pis per mi sol/a	

P16 Durant el temps que heu estat vivint al carrer, heu estat víctima d'algun tipus de delictes (robatori, agressió, etc.)?

- _ Sí
- _ No
- _ NS/NC

Si "Sí", podeu especificar?

P17 Patiu algun problema de salut?

- _ Sí
- _ No
- _ NS/NC

Si "Sí", podeu especificar?

Si "Sí", esteu rebent algun tipus de tractament per la vostra malaltia?

- _ Sí
- _ No
- _ NS/NC

P18 Teniu algun familiar amb qui mantingueu relació de tant en tant?

- _ Sí
- _ No
- _ NS/NC

Si "Sí", podeu especificar el parentesc?

P19 Habitualment, amb qui passeu la major part del dia (MARQUEU AMB UNA "X" TOTS ELS QUE CORRESPONGUIN)

Sol	
Amb altres persones sense llar	
Amb amics	
Amb companys de feina	
Amb veïns	
Amb familiars	

P20 Algú altre us ha fet aquestes mateixes preguntes aquesta nit?

- ☐ Sí
- ☐ No
- ☐ NS/NC

P21 Voldríeu afegir, lliurement, algun comentari o opinió?

"Moltes gràcies per la vostra col·laboració. Un cop més, us recordo que la informació que ens heu donat és anònima i confidencial. Bona nit."

Fitxa d'observació

F1 Gènere

- ☐ Home
- ☐ Dona
- ☐ No es pot determinar

F2 Edat estimada: _____ (OMPLIU SI LA PERSONA NO US HO HA RESPONST A L'ENTREVISTA)

- ☐ No es pot determinar

F3 Si la persona està dormint, on és?

- ☐ Al carrer/plaça
- ☐ En un parc
- ☐ En un caixer automàtic
- ☐ Dins o als voltants d'una infraestructura (túnels, estacions, ponts, port ...)
- ☐ En una casa o edifici abandonat o en obres
- ☐ Dins un vehicle
- ☐ A l'interior d'algun lloc no previst per a viure-hi (nau industrial, terrat, sotan, pàrking...)
- ☐ En un establiment comercial (botigues, bars, centres comercials)

F4 D'acord amb les vostres observacions:

	Sí	No	No es pot determinar
Al moment de l'entrevista es troba sola			
Té la roba bruta o molt bruta			
Presenta una higiene dolenta o molt dolenta			
Presenta un aspecte físic dolent o molt dolent			
Presenta alguna discapacitat física visible			
Mostra signes que podrien ser deguts a problemes de salut mental			
Mostra signes que podrien associar-se a problemes d'alcoholisme			
Mostra signes que podrien associar-se a problemes de drogaaddicció			
Està acompanyat d'alguna mascota			
Està acompanyat de bosses, embalums o altres pertinences			

F5 Localització exacta de la persona

(poseu l'adreça més propera, creuament, o una altra especificació si és necessari)

F6 Altres INCIDÈNCIES/QÜESTIONS a destacar?

De les 591 persones comptades pels equips de voluntaris la nit del 12 de març, 205 van ser trobades despertes i, d'aquestes, 101 van accedir a respondre la nostra enquesta. D'això se'n deriva que la taxa total de resposta de l'enquesta va ser del 17,1% sobre el total de persones comptades, i del 49,3% sobre el total de persones despertes, cosa que, tenint en compte les circumstàncies especials del treball de camp nocturn, suposa una taxa de resposta relativament alta. De la mateixa manera, el fet que accedissin a respondre la meitat dels possibles entrevistats eleva la taxa de resposta a un nivell molt semblant a la de qualsevol altra enquesta de carrer més convencional.

Taula 3.3. Taxes de resposta a l'enquesta

	Total	% Sobre persones sense sostre	% Ajustat
Persones comptades	591	100,0	100,0
Persones despertes	205	34,7	45,9
Persones que van respondre l'enquesta	101	17,1	26,0

Cal tenir en compte, però, que la proporció de fitxes d'observació mal emplenades va ser considerable, tal com es mostra en el gràfic 3.1. Així, en 144 fitxes no es va indicar si la persona estava desperta o adormida, de manera que la proporció de persones despertes s'eleva al 45,9% si la considerem sobre el total de persones de qui va quedar constància si dormien o no.

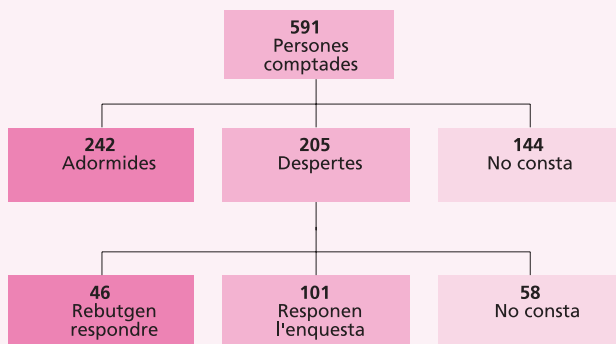
De la mateixa manera, en 58 de les 205 fitxes en què la persona consta com a desperta no es va registrar si la persona havia accedit a respondre a l'enquesta. Sobre el total de 147 persones despertes restants, a qui consta explícitament que van proposar l'enquesta, 101 van accedir a respondre i 46 s'hi van negar, cosa que representa una taxa d'acceptació del 68,7%. Aquesta taxa, que sembla certament elevada, segurament és esbiaixada ja que és probable que alguns equips tendissin a plantejar l'enquesta solament a les

persones amb un aspecte i una conducta que fes presagiar que acceptarien contestar. Així, és possible que una part substancial de les 58 fitxes de persones despertes sense enquesta i sense que consti la negativa de la persona sense sostre a respondre corresponguin a casos en què els equips de recompte van presumir que la persona s'hi negaria i no van arribar a plantejar-li la possibilitat de fer-la.

En síntesi, si no calculem la taxa de resposta sobre el total de persones detectades, sinó sobre les qui sabem si estaven despertes o adormides i si van voler respondre o no a l'enquesta en cas de ser despertes, el resultat s'eleva al 26%. Aquesta taxa ajustada és semblant a la d'altres recomptes nocturns amb enquesta (per exemple, a la dels dos recomptes celebrats a Madrid el 2007 i 2008), que mostren un patró notablement constant segons el qual aproximadament la meitat de les persones sense sostre estan despertes, i entre aquestes prop de la meitat accedeixen a respondre l'enquesta.

Gràfic 3.1. Distribució de les persones comptades segons resposta a l'enquesta

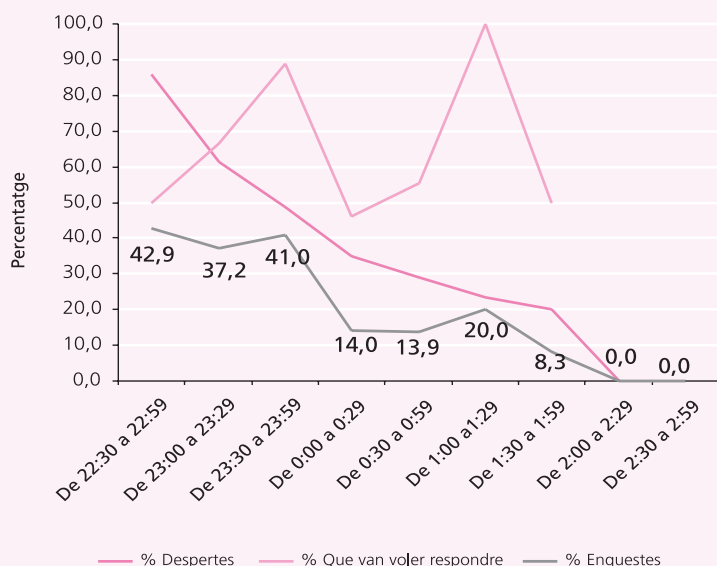

Una qüestió que ens sembla interessant a l'efecte metodològic és saber com afecta l'hora del recompte la probabilitat que la persona estigui desperta i vulgui respondre l'enquesta. El gràfic 3.2 mostra l'evolució dels percentatges de persones despertes sobre el total de persones comptades, de persones que van accedir a respondre sobre el total de persones despertes i d'enquestes emplenades sobre el total de persones comptades, segons l'hora en què va ser localitzada la persona sense sostre, considerant solament les fitxes d'observació amb informació completa sobre si la persona estava desperta o adormida i sobre si va accedir o no a respondre l'enquesta. S'observa que la proporció de persones amb l'enquesta emplenada declina a mesura que avança la nit, bàsicament perquè, amb el pas de les hores, és més gran la proporció de persones sense llar adormides. Per contra, la proporció de persones que accepta respondre l'enquesta entre les qui estan despertes no presenta un patró clar en relació amb l'hora en què es va trobar la persona sense llar.

Gràfic 3.2. Evolució dels percentatges de persones sense llar despertes sobre el total de les comptades, de persones que van voler respondre sobre el total de les despertes, i d'enquestes contestades sobre el total de les persones comptades.

3.3. Les limitacions del recompte

És important tenir en compte que, si bé la metodologia del recompte s'ha dissenyat de la manera més precisa possible, no és possible censar i enquestar totes i cadascuna de les persones sense llar de Barcelona. Concretament, els recomptes nocturns de persones sense sostre presenten quatre fonts principals d'error. De primer, és possible que una mateixa persona sigui comptada més d'una vegada, sigui perquè la persona està desperta i

es mou d'una zona de recompte a una altra, i els equips de recompte de les zones per on passa la consignen dues o més vegades, sigui perquè un equip de recompte no respecta els límits de la zona que li han assignat i pren nota d'algunes persones sense llar a la zona d'un altre equip, que també la deu haver comptada. Lògicament, com que el doble recompte condueix a una sobreestimació de la població de persones sense llar, vam revisar l'adreça de les localitzacions a les fitxes de recompte per confirmar que corresponguessin a la zona de recompte assignada a l'equip de recompte. Tot seguit, vam eliminar els registres que no complissin aquest criteri. També vam suprimir els registres en què la persona sense sostre havia respost l'enquesta i havia manifestat que altres persones li havien fet preguntes molt semblants aquella mateixa nit.

No obstant això, el més probable és que la xifra resultant del recompte sigui, en realitat, massa baixa, ja que les altres tres fonts principals d'error tendeixen a generar una subestimació del nombre real de persones sense llar. En aquest sentit, la xifra obtinguda és una mena d'índex de mínims: es compten tots els qui estan a la vista, però no estan a la vista tots els qui de fet estan sense llar. Per les raons següents:

- De primer, és possible que una part de les persones que dormien al carrer passessin desapercebudes als equips de recompte, que o no les van arribar a veure perquè s'havien amagat o les van veure però no les van comptar pensant, erròniament, que no es tractava de persones sense llar.

- A més, un nombre indeterminat de persones sense llar va pernoctar a indrets que els equips de recompte ni tan solament van recórrer, fet que inclou tant zones geogràfiques senceres que van quedar excloses per motius de seguretat o per la dificultat de detectar-hi persones dormint, com la zona portuària, la Zona Franca i, en general, les àrees en blanc del mapa 3.1, com els llocs que quedaven dins les zones de recompte, però que no estaven a la vista d'un equip que recorria el carrer, com ara terrats, soterranis, aparcaments, edificis o naus abandonades. És important tenir en compte que algunes persones que tenen necessitat de pernoctar al carrer tendeixen a

amagar-se per evitar que les molestin o ser víctimes de delictes.

- Tampoc no s'ha d'oblidar que un recompte nocturn, com explicàvem a l'inici d'aquest capítol, constitueix la fotografia fixa d'una nit i, per tant, no inclou pas totes les persones diferents que es poden trobar sense llar al llarg d'un període. En aquest sentit, algunes persones no són comptades perquè, tot i que no tenen domicili permanent, la nit del recompte estaven allotjades en cases de familiars o amics, hospitalitzades o en un altre municipi.

Algunes tècniques permeten estimar quantitativament la magnitud d'aquesta subestimació. Per exemple, l'enquesta de l'endemà consisteix a calcular quina proporció d'usuaris de serveis bàsics utilitzats per persones sense sostre (com dutxes, robers o menjadors) declaren, el dia posterior al recompte, haver pernoctat la nit anterior en llocs que havien quedat fora de l'àmbit de recompte. Així mateix, l'ús de persones voluntaries palplantades, és a dir, d'un numero conegut de voluntaris que simulen ser persones sense sostre i que es reparteixen per la ciutat, permet estimar quina proporció de persones queden sense comptar malgrat trobar-se en llocs dins de l'àmbit del recompte. Lamentablement, la nit del 12 de març no va ser possible aplicar aquestes tècniques, per la qual cosa el nombre de persones que no van arribar a ser comptades només pot valorar-se de manera qualitativa, a través de l'opinió d'experts. No obstant això, la seva opinió difereix considerablement. Carme Fortea i Albert Garcia, de l'Ajuntament de Barcelona, postulen que, encara que "hi ha qui creu que hi ha gent que dorm en teulades i pàrquings", dubten que aquest tipus de pernoctes siguin habituals ja que "no es reben demandes d'intervenció per part de les comunitats de veïns, i sens dubte, són situacions que les generarien, no tant per una qüestió humanitària sinó de seguretat". Miquel Julià, d'Arrels Fundació comparteix l'opinió que no es tracta d'un nombre elevat de persones -"ja que les comunitats de veïns ho denunciarien"- encara que sospita que algunes persones puguin dormir en amagatalls "amb el permís de propietaris, porters o vigilants". Salvador Busquets, d'Arrels Fundació considera que "no deuria haver un gran nombre de persones sense recomptar" encara que manifesta alguns dubtes res-

pecte a “els solars buits, i llocs amb obres paralitzades, en els quals no es va entrar la nit del recompte”. Igualment, considera que el nombre de persones sense sostre detectades en els parcs de Collserola i Montjuïc pot incórrer en una subestimació important, ja que són llocs “ideals per a la pernocta de persones en situació de sense llar: aïllats, amagats...” i a la vegada difícils de detectar per a un equip de recompte. Eduard Sala, de l’Obra Social Santa Lluïsa Marillac opina que la subestimació “pot ser molt important”, tenint en compte el nombre de persones “que manifesten pernoctar en no-llocs, com locals, habitatges ocupades o en obres, pisos massificats, infrahabitatges i pensions”. En aquest sentit, Sala indica que “si el recompte contemplés persones sense llar, segons la definició de FEANTSA, estariem parlant d’una dimensió molt superior a la de sense sostre”.

En relació amb el recompte de persones allotjades en recursos residencials, cal tenir en compte que el recompte inclou solament els centres municipals o d’entitats que formen part de la Xarxa d’Atenció a les Persones sense Sostre de Barcelona. Tot i això, hi ha algunes entitats que ofereixen allotjament a persones sense sostre i que no formen part de la xarxa, com per exemple el Projecte Sostre al barri de la Barceloneta. Així mateix, també hi ha una àmplia gamma de recursos per a persones en diverses situacions de vulnerabilitat residencial que no són pròpiament recursos per a persones sense sostre però sí en risc notori de trobar-se sense llar. Per exemple, Càrites Diocesana disposa de pisos compartits en què allotja de manera permanent 21 persones majors de 60 anys que han viscut en el passat episodis de residència en albergs per a persones sense llar o dormint al carrer. Aquest tipus de persones no consta en el recompte de recursos residencials, si bé a algun efecte es podrien considerar persones sense llar aplicant les categories ETHOS. D’altra banda, el programa d’ajut a famílies en relloguer de la mateixa organització va atendre 1.499 famílies durant els cinc primers mesos del 2008, en la majoria de casos amb ajuts econòmics per afrontar els pagaments del relloguer, fet que les convertiria en persones amb greu risc d’exclusió residencial amenaçades de desnonament.

Per tot plegat, el recompte de persones allotjades en recursos residencials ens proporciona una xifra aproximada sobre les persones sense llar que disposen d'un lloc per dormir temporal en albergs o institucions, però no reflecteix el nombre total de ciutadans de Barcelona amb inestabilitat residencial, residència inadequada o residència permanent en institucions d'atenció a persones que no tenien llar. En aquest sentit, no indica totes les possibilitats que comprèn la reixeta ETHOS. Per cobrir aquestes llacunes informatives es requereix l'aplicació d'altres metodologies d'investigació i l'explotació *ad hoc* d'altres fonts de dades.

Respecte a les dades que presenta l'enquesta, es dona una qüestió crítica per a la interpretació dels resultats com és la representativitat de la mostra finalment obtinguda: són les respostes de les 101 persones enquestades generalitzables al total de la població sense llar de Barcelona o hi ha un biaix de selecció, pel qual la mostra de persones que finalment aconseguim enquestar no representa de manera fidedigna l'heterogeneïtat de la població sense llar de Barcelona? Encara que, idealment, un recompte exhaustiu identifica totes les persones sense llar de la ciutat, ja hem comentat que aquestes no sempre són fàcils de detectar, pel que és probable que una proporció de la població sense llar, de magnitud difícil d'estimar, no fos localitzada. Cal afegir que no hi ha cap certesa que la població no localitzada fos semblant, en totes les variables mesures, a la que sí que va ser comptada. És possible, per exemple, que les persones més joves tinguessin més habilitat per amagar-se en llocs que no van quedar a la vista dels equips de recompte, encara que també és possible el revés: que les persones grans se sentissin més insegures i, per tant, tinguessin més propensió a buscar llocs recòndits. Igualment, cal recordar que, entre les persones sense llar localitzades, solament un 34,7% constava que estaven despertes, de les quals aproximadament la meitat va accedir a respondre l'enquesta. Són semblants les persones que dormen a les onze de la nit i les que s'estan despertes fins tard? Les persones que van accedir a respondre l'enquesta són semblants a les que s'hi van negar o a aquelles a que, pel seu aspecte, els equips de recompte no van arribar ni tan sols a

proposar-ho? La informació de l'enquesta es deriva d'un 17% de les persones detectades, i els integrants de la mostra final són persones que s'estaven al carrer, en llocs visibles, despertes i amb predisposició a respondre, i no hi ha garanties que no constitueixin una mostra esbiaixada, per a una o diverses de les variables estudiades, del conjunt de la població sense sostre de la nit del 12 de març.

No obstant això, encara que el biaix de selecció no es pot controlar perquè es tracta d'una mostra de conveniència, sí que és possible pronosticar-ne el sentit. De primer, encara que un dels objectius de fer el recompte a primeres hores de la nit era integrar tipologies de persones sense llar diverses, és obvi que en la nostra mostra hi ha sobrerrepresentades les persones literalment sense sostre que a més no fan servir els recursos residencials de la xarxa d'atenció, ja que a partir de les 10.30 de la nit la major part de la població amb una residència precària, en risc de perdre l'habitatge, o que pernocta en pensions o centres residencials de la Xarxa d'Atenció a les Persones sense Sostre, ja no eren al carrer. En segon lloc, un recompte fet durant una sola nit sobre-representa necessàriament les persones en una situació sense sostre crònica: si haguéssim fet un seguiment al llarg de tot un any, el grup de les persones sense llar de llarga durada hauria representat una fracció relativament petita al costat de les qui, en un moment o altre de l'any, sofreixen un episodi puntual de fenomen de les persones sense llar. Tot i això, quan es fa el recompte en una sola nit, les mateixes persones sense sostre cròniques representen una fracció molt més gran del total de població sense llar comptada, ja que s'hi afegeixen solament les persones amb episodis al carrer de curta durada que precisament aquest dia són al carrer. Finalment, es pot pensar raonablement que les persones a qui els grups de voluntaris van proposar l'enquesta i les que van acceptar i van poder respondre probablement infrarepresenten la població que estava en pitjor estat físic o psicològic, les persones amb problemes d'alcoholisme o d'addicció a les drogues, les que per motius de salut mental o d'altres són més refractàries a socialitzar-se i les persones estrangeres amb dificultats per entendre o expressar-se en català o en castellà.

El biaix de selecció no invalida pas els resultats de l'enquesta, però obliga a considerar els possibles efectes de la sobrerepresentació i la infrarepresentació de determinats grups en extrapolar els resultats al total de la població sense llar.

3.4. L'horari

Una decisió especialment delicada quan es fa un recompte de persones que dormen al carrer és triar bé l'horari en què es farà el rastreig de carrers. Vam decidir fer-lo entre les 22.30 i les 2.30 perquè vam considerar que aquest horari ens permetria detectar una franja de població sense llar més àmplia i diversa, ja que inclouria algunes persones que, una vegada dormissin, serien difícils de localitzar. D'altra banda, fer el recompte relativament aviat presentava l'avantatge addicional que, previsiblement, hi hauria més persones sense llar despertes i, per tant, facilitava la possibilitat de fer l'enquesta, cosa que ens semblava positiu per dos motius: primer, perquè, a més de determinar el nombre de persones sense llar, l'enquesta permetia generar una informació qualitativa sobre les característiques i necessitats de les persones sense llar més excloses, la fracció que sobreviu a la intempèrie, i, segon, perquè oferia als voluntaris sense experiència una oportunitat de tenir un contacte més ric, personal i directe amb les persones que dormen al carrer.

No obstant això, efectuar el recompte a les primeres hores de la nit comporta també algunes complicacions. En primer lloc, la possibilitat de confusió és més gran, ja que no sempre és fàcil distingir una persona que no té llar quan no està literalment dormint al carrer, en un caixer o en un parc. Segon, les persones despertes es poden moure d'una àrea de recompte a una altra i, per tant, augmenta la probabilitat que siguin comptades dues vegades. Amb la finalitat de minimitzar aquests inconvenients vam introduir en el qüestionari les preguntes filtre esmentades més amunt per destriar si la persona enquestada no tenia domicili, i vam incorporar a l'enquesta una pregunta per identificar les persones que ja havien enquestat i eliminar així els dobles recomptes.

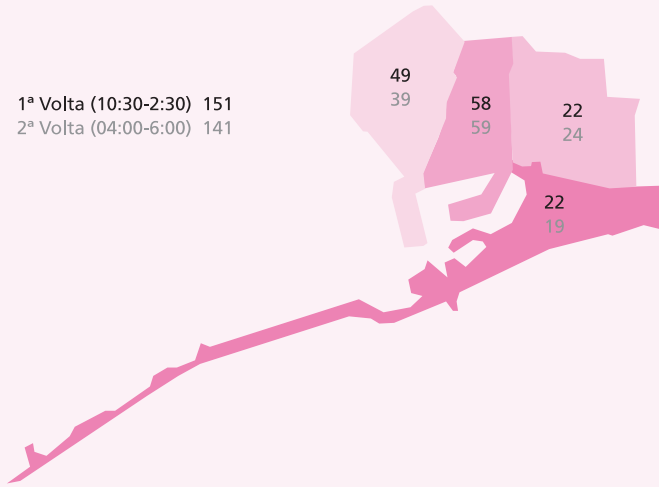
Tot i això, a causa de l'elevada disponibilitat de voluntaris, vam voler fer una segona volta del recompte al districte de Ciutat Vella, que va consistir a recórrer per segona vegada totes els carrers del districte entre les 4 i les 6 del matí. Les persones sense llar identificades es registraven amb les mateixes fitxes d'observació, si bé a aquesta hora no es va fer cap entrevista atès que es preveia que una part considerable de les persones sense llar estarien dormint, i l'altra part ja l'hauria respost en la primera volta. L'objectiu de la segona volta era fonamentalment metodològic: comprovar com varia el nombre persones sense llar detectades mitjançant observació entre les primeres i les últimes hores de la nit. No només per conèixer més bé les característiques de les pernoctacions que es fan al carrer, sinó per tractar d'esbrinar en quina franja horària es pot comptar un nombre més elevat de persones sense llar al carrer.

Els resultats de les dues voltes del recompte a Ciutat Vella es mostren en el mapa següent. En resum, els equips de recompte van trobar 10 persones més en la primera volta que en la segona, fet que sembla indicar que el recompte és més incliusiu a primera hora de la nit que no a l'última. No obstant això, destaca el fet que les dues voltes van donar resultats molt semblats a tots els barris de Ciutat Vella, tret del Raval, en què la diferència va ser de 10 persones, és a dir, igual a la del conjunt del districte. Cal destacar que, de les 49 persones localitzades al barri del Raval en la primera volta, 18 estaven despertes, mentre que 15 dormien, i en 16 casos no es va registrar aquesta informació. En conseqüència, la proporció de persones despertes en la primera volta del recompte al Raval (54,5%) va ser sensiblement superior a la del conjunt de Barcelona (45,9%). Sembla, per tant, que una part substancial de les persones sense llar que a primeres hores de la nit passen o desenvolupen les seves activitats al Raval es desplacen més tard a altres zones fora del districte Ciutat Vella per dormir, o bé pernocten a indrets no visibles dins el Raval mateix.

Mapa 3.2. Diferències entre la primera i la segona volta del recompte a Ciutat Vella

1ª Volta (10:30-2:30) 151
2ª Volta (04:00-6:00) 141

4. RESULTATS

En aquest capítol, presentarem els resultats obtinguts després de la doble operació de recompte i enquesta portada a terme entre les persones que viuen sense sostre als carrers de Barcelona³⁵. En la mesura en què sigui possible, presentarem una anàlisi comparativa amb les dades obtingudes a la ciutat de Madrid en un recompte de característiques similars organitzat uns dies abans.³⁶

4.1. Quantes persones?

Durant la tasca de rastreig duta a terme la nit del 12 de març del 2008, els equips de recompte van trobar 591 persones pernoctant als carrers i parcs de Barcelona.

D'aquestes persones, 4 van ser localitzades a les 76 zones de baixa densitat mostrejades, totes al districte de Sarrià-Sant Gervasi. Segons el càlcul detallat al capítol 3, vam estimar que en el conjunt de zones de baixa densitat hi hauria entre 0 i 24 persones sense llar addicionals.

Així mateix, segons el recompte fet la mateixa nit per la Guàrdia Urbana i els equips de detecció municipals, 43 persones van pernoctar al parc de Montjuïc i a Collserola, les dues grans zones classificades com a especials, que havien quedat excloses del recompte ordinari amb voluntaris.

Per tant, estimem que entre 634 i 658 persones van pernoctar als carrers i parcs de Barcelona la nit del 12 de març.

35. El recompte de persones que pernocten als carrers de Barcelona no hagués estat possible sense la col·laboració i organització de Miquel Julià, responsable dels equips de carrer d'Arrels Fundació i d'Albert García, director del SIS Detecció de la Direcció d'Acció Social de l'Ajuntament de Barcelona.

36. Els recomptes de persones sense llar a Madrid es porten a terme per encàrrec de l'Àrea de Govern de Família i Serveis Socials de l'Ajuntament de Madrid, que va seguir la recomanació del Foro Técnico de Personas sin Hogar de tirar endavant un programa d'investigació sobre aquesta qüestió. Aquest programa està coordinat pels professors Rosario Sánchez Morales, de la Universitat Nacional d'Educació a Distància, Manuel Muñoz, de la Universitat Complutense de Madrid, i Pedro Cabrera, de la Universitat Pontifícia de Comillas, i hi han col·laborat les entitats socials i del mateix Samur Social. Volem donar les gràcies a totes les persones responsables d'aquest projecte, els donem les gràcies per haver-nos permès usar les dades del recompte madrileny del mes de febrer de 2008 per comparar-les amb les obtingudes a Barcelona.

D'altra banda, en el recompte de persones en assentaments col·lectius fet per l'equip de detecció de l'Ajuntament de Barcelona entre els dies 11 i 12 de març en horari diürn es van comptabilitzar 265 persones, totes al districte de Sant Martí. Segons fonts de l'Ajuntament, la població que pernocta en assentaments és molt estable i les variacions solen respondre a desallotjaments i reubicacions, dels quals el Programa d'Atenció a Persones sense Sostre acostuma a estar al corrent. Per això, sembla raonable assumir que la xifra de persones en assentaments la nit del recompte va ser molt semblant a la proporcionada per l'Ajuntament.

Finalment, segons fonts de l'Ajuntament de Barcelona, els recursos residencials de la Xarxa d'Atenció a Persones sense Sostre van acollir la nit del recompte a 955 persones. Per fer aquest càlcul, segons mostra la taula 4.1, es van tenir en consideració els recursos residencials públics i de les entitats d'iniciativa social de la Xarxa d'Atenció a Persones Sense Llar, que inclouen el Centre Assís, Centre Heura, Llar Santa Isabel, Càritas, Obra Social de Santa Lluïsa de Marillach, Sant Joan de Déu, Arrels Fundació, Llar de Pau, Llar Santa Isabel i els equipaments municipals de can Planes, els centres d'acollida nocturna d'Almogàvers, Sant Gervasi i Zona Franca, els Centres Residencials d'Atencions Bàsiques Meridiana i Horta, així com les pensions i els pisos d'inclusió.

En síntesi, vam calcular que la població de persones sense llar a Barcelona la nit del 12 de març, incloent-hi les persones que van pernoctar al carrer o en assentaments i les acollides per la xarxa, estava compresa per una xifra entre 1.854 i 1.878 persones, de les quals aproximadament el 51,5% van passar la nit en els recursos residencials de la xarxa, el 34,2% van pernoctar al carrer i el 14,3% ho van fer en assentaments

Taula 4.1. Persones sense llar segons la font del recompte o estimació

Font del recompte o estimació	Nombre de persones sense llar
Persones comptades directament	634
Persones comptades directament en les zones d'alta densitat per els equips de recompte	587
Persones comptades directament en les zones de baixa densitat per els equips de recompte	4
Persones comptades directament per la Guardia Urbana i equips de detecció municipals en les zones especials de Collserola i Montjuïc	43
Estimació de persones addicionals en zones de baixa densitat	0-24
Estimació de persones en assentaments segons recompte diürn dels equips de detecció municipals	265
Persones allotjades en recursos residencials de la Xarxa d'Atenció a persones sense sostre	955
Total	1854-1878

Comptat i debatut, si volem sintetitzar els resultats en una xifra de bon recordar, podem dir que a Barcelona hi havia 1.800 persones estrictament sense llar en la data de referència. D'aquestes, unes 650 estaven literalment sense sostre, dormint al carrer o a altres espais públics. La xarxa d'allotjament social destinada específicament a aquestes persones allotjava aproximadament la meitat de la població sense llar (unes 900 persones); mentre que la resta quedava, de fet, fora de la xarxa, sigui perquè no s'adaptava al perfil establert en els dispositius residencials, perquè no en sabia l'existència, perquè "preferia" buscar-se la vida pel seu compte o perquè no hi havia prou places o no estaven adaptades a les seves característiques o a la problemàtica específica que presentaven en aquests moments. La veritat és que la nit del recompte no es va aconseguir trobar una resposta adient a la meitat de la demanda d'allotjament realment existent.

Doblar la oferta d'allotjament...però, de quin tipus?

Ja que la meitat de la població sense llar està al carrer o en assentaments, la conclusió més òbvia és que caldria doblar l'oferta residencial d'emergència o primera acollida per proveir a tota la població sense sostre de Barcelona. No obstant això, els experts municipals i d'entitats socials coincideixen a apuntar que, si bé el dèficit d'oferta residencial per a persones sense sostre és innegable, les carències es concentren bàsicament en els recursos de continuïtat o llarga durada que s'adaptin als diferents perfils i necessitats de les persones sense sostre. És precisament la insuficiència d'aquests recursos de llarga durada la que comporta el mal ús i la saturació dels recursos residencials de primera acollida. Així, els recursos que van ser concebuts per solucionar situacions d'emergència, facilitar un primer contacte amb els serveis socials i remetre a l'usuari al recurs més adequat, acaben en realitat sent utilitzats de manera recurrent per persones que surten i tornen als carrers, i no només per aquelles que estan en una fase inicial del procés d'exclusió:

“Efectivament, la conclusió més òbvia seria que fa falta doblar les places de primera acollida, que és, en aquests moments, el tipus d'allotjament majoritari a Barcelona. No obstant això, si analitzem el problema més a fons veurem que el que realment fa falta no són tant places residencials de primera acollida com places de mitjana o llarga estada per a persones en situació d'exclusió (...). El que ens diu l'experiència és que la majoria de persones que estan dormint al carrer han estat allotjats alguna vegada en algun centre de primeres atencions. El que passa és que no hi ha recursos de sortida per a aquests albergs, i els usuaris han d'abandonar-los per tornar al carrer. Tan sols aquells usuaris amb uns objectius molt clars en el seu procés d'inclusió poden gaudir d'una estada més llarga en l'alberg, de manera que els que necessitarien un treball d'acollida i motivació més prolongat acaben

sent rebutjats (...). L'efecte final és el de la porta giratòria: es realitzen petites estades temporals en albergs per després tornar al carrer. Si hi hagués més recursos de mitja durada i de baixa exigència no hauria tanta pressió sobre els recursos de primera acollida.”

Miquel Julià, Arrels Fundació

“La diferència entre oferta de places residencials i necessitats serà sempre difícil d'equilibrar. En aquest sentit, cal diferenciar les places de primera acollida i les de llarga durada. En els centres residencials de primera acollida dirigides a la població que es troba dormint al carrer i que utilitza aquest allotjament de manera puntual i sovint com primer recurs de contacte amb els serveis socials, el grau de rotació de les places pot ser molt elevat, donat el perfil de persones als quals estan dirigits, i en alguns moments l'oferta pot ser insuficient. En canvi, en els recursos residencials de llarga durada o definitius, el volum de places és deficitari d'entrada: no hi ha prou places ni en número ni en tipologia, que ens permetin donar una sortida adequada a les necessitats de la població toxicòmana, malalta mental, als malalts crònics, les persones amb necessitat de tutela i acompanyament soci-educatiu tota la vida, etc. Aquesta és fins i tot una assignatura pendent per part de tots els agents implicats.”

Carme Fortea i Albert Garcia, Ajuntament de Barcelona

“Continua havent un dèficit de places de primera acollida, ja que és freqüent trobar-se amb persones que no han pogut accedir a aquests equipaments a falta de places. No obstant això, segurament és cert que aquest dèficit es deu al fet que hi ha persones que utilitzen aquests recursos de manera recurrent, donada la falta de recursos de continuïtat. En aquest sentit, subscrivim la petició de Los Hijos de Don Quijote

quan diuen que la sortida d'un alberg ha de ser un recurs més estable, una situació que no sempre es dona a Barcelona. Si existissin recursos de continuïtat suficients, probablement l'actual estructura de centres de primera acollida seria suficient per atendre les necessitats que són, realment, de primera acollida.”

Salvador Busquets, Arrels Fundació

“Fan falta places residencials, bàsicament en les fases extremes del procés. D'una banda, fan falta recursos residencials de molt baixa exigència per a persones amb consums en actiu o amb trastorns mentals que impedeixen la implementació de plans de treball. D'altra banda, fan falta recursos de mitjana i llarga durada i finalistes, (...) des de residències amb presència professional continuada, fins a pisos tutelats o semitutelats i habitatges compartits sense acompanyament per a persones autònomes. També fan falta recursos especialitzats que contemplin una acció interdisciplinària i transversal que impliqui les xarxes de salut, salut mental, drogodependències i serveis socials per a aquelles persones que, donada la problemàtica que presenten, acaben sent expulsats dels recursos d'atenció existents”

Eduard Sala, Obra Social Santa Lluïsa Marillac

Taula 4.2. Persones sense llar segons el lloc de pernocta

Lloc de pernocta	Nombre de persones sense llar	%
Persones que van pernoctar al carrer	646 ¹	34,6%
Persones en allotjaments	265	14,2%
Persones allotjades en recursos residencials	955	51,2%
Total	1.866	100,0%

1. És el resultat de sumar l'estimació de 16 persones en les zones de baixa intensitat a les 587 contades directament en les zones d'alta intensitat i a les 43 de les zones especials.

4.2. On s'estaven?

L'Eixample (26,5%), seguit de Ciutat Vella (23,8%), van ser els dos districtes de Barcelona amb més pernoctacions de persones sense sostre. Més de la meitat de les pernoctacions es van produir en aquests dos districtes, i pràcticament el 80,0% de les persones sense sostre es van concentrar en quatre districtes: Ciutat Vella, l'Eixample, Sants-Montjuïc i Sant Martí.

Taula 4.3. Distribució de persones sense sostre per districtes¹

Districte	Persones en zones de recompte directe	Persones en zones de recompte especials	Total persones sense llar	% Respecte del total
Eixample	168	-	168	26,5
Ciutat Vella	151	-	151	23,8
Sants-Montjuïc	80	26	106	16,7
Sant Martí	68	-	68	10,7
Sarrià-Sant Gervasi	50	7	57	9,0
Les Corts	24	-	24	3,8
Gràcia	22	-	22	3,5
Horta Guinardó	9	9	18	2,8
Sant Andreu	13	-	13	2,1
Nou Barris	6	1	7	1,1
Total	591	43	634	100,0

1. Considerant les persones recomptades que van pernoctar al carrer. No s'inclouen, per tant, les persones sense llar en assentaments o allotjades en recursos residencials. Igualment, no s'inclouen les persones sense sostre estimades en les zones de baixa densitat (sí, en canvi les observades directament), al no poder ser assignades a cap districte.

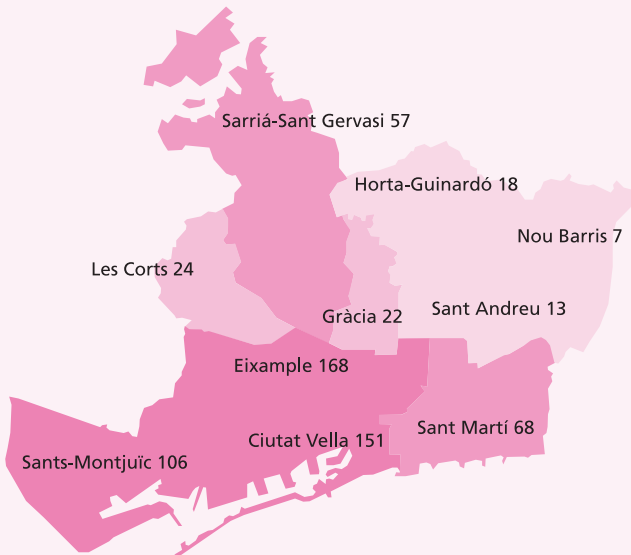
Si comparem el nombre de persones sense llar comptades amb el de la població resident i la superfície dels districtes vam comprovar, tal com mostra la taula 4.4, que l'Eixample i Ciutat Vella compten amb una població de persones sense sostre molt superior tant al seu pes demogràfic com territorial.

Per contra, a Sants-Montjuïc i Sarrià-Sant Gervasi, en els dos districtes amb les zones verdes més grans de Barcelona, la proporció de població sense sostre es troba en un punt mitjà entre el pes demogràfic i territorial, en el cas de Sants-Montjuïc, i de l'ordre del pes demogràfic a Sarrià-Sant Gervasi. De la mateixa manera, a Sant Martí la població de persones sense sostre

és d'un ordre aproximat tant al pes demogràfic que representa el districte com al territorial. Finalment, els districtes de Gràcia, Sant Andreu, Horta-Guinardó i Nou Barris compten amb una població de persones sense sostre sensiblement inferior tant a la proporció que els correspondria per població total com per superfície.

Mapa 4.1. Distribució per districtes de les persones sense sostre a Barcelona la nit del 12 de març de 2008

■ Més de 100 persones ■ De 51 a 100 persones ■ De 20 a 50 persones ■ Menys de 20 persones

Taula 4.4. Comparació entre el nombre de persones sense sostre comptades i el pes demogràfic i la superfície del districte.

Districte	% de persones sense sostre respecte del total	% de població resident respecte del total ¹	% de superfície respecte del total ²
Eixample	26,5	16,5	7,4
Ciutat Vella	23,8	7,0	4,5
Sants-Montjuïc	16,7	11,2	21,1
Sant Martí	10,7	13,9	10,7
Sarrià-Sant Gervasi	9,0	8,8	19,9
Les Corts	3,8	5,2	6,0
Gràcia	3,5	7,6	4,1
Sant Andreu	2,8	8,9	6,5
Horta Guinardó	2,1	10,6	11,8
Nou Barris	1,1	10,3	8,0
Total	100,0	100,0	100,0

1. Font: *Annari estadístic de Barcelona 2007. Població a 1/1/2006.*

2. Font: *Annari estadístic de Barcelona 2004*

Si analitzem les pernoctes segons el tipus de localització, les persones sense sostre s'estaven sobretot en carrers i places (31,0%) tal com mostra la taula 4.5. És sorprenent, però, que una de cada quatre persones censades estigués pernoctant en caixers automàtics, fet que certament és una particularitat de la ciutat de Barcelona. Aproximadament una altra quarta part de les persones sense sostre van ser trobades en parcs, entre els quals destaquen Montjuïc (26 persones), el Parc de l'Espanya Industrial (14 persones), el de l'Estació del Nord (13 persones) i el Parc dels Tres Xemeneies (7 persones).

Taula 4.5. Distribució de les persones sense sostre segons el tipus de localització

Tipus de localització	Persones en zones de recompte directe	Persones en zones de recompte especials	Total persones sense llar	% respecte al total
Al carrer o plaça	164	-	164	31,1
Caixer automàtic	135	-	135	25,5
Parc	84	43	127	24,0
Dins o al voltant d'una infraestructura (túnel, estació, etc.)	62	-	62	11,7
Interior d'un lloc no previst per a viure-hi (nau industrial, terrat, etc.)	15	-	15	2,8
Establiment comercial (botiga, bar, centre comercial, etc.)	13	-	13	2,5
Dins d'un vehicle	8	-	8	1,5
Casa o edifici abandonat o en obres	5	-	5	0,9
Total	486	43	529¹	100,0

1. No s'inclouen les persones sense sostre de les que els voluntaris no van registrar el tipus de localització.

La distribució de les persones sense sostre segons el tipus de localització difereix entre districtes, tal com mostra la taula 4.6. Així, els caixers automàtics són el tipus de localització majoritari a l'Eixample, el districte amb un major nombre de persones sense sostre, i a Sarrià Sant-Gervasi, on més del 40% de les persones identificades estaven pernoctant en un caixer. Per contra, a Ciutat Vella, el segon districte amb més persones sense sostre, la presència de persones en caixers és pràcticament marginal, el que pot

respondre tant a diferències en el tipus de població sense sostre com una major propensió de les entitats financeres a tancar els caixers de nit. A Sants-Montjuïc, on hi ha els parcs amb més pernoctacions de Barcelona (Montjuïc i L'Espanya Industrial), i a Sant Martí els parcs són el tipus de localització majoritari, seguits en els dos casos pels caixers.

Taula 4.6. Distribució de les persones sense sostre segons els principals tipus de localització en els cinc districtes amb major població de persones sense sostre

Districte	Persones sense sostre amb la localització determinada	% en el carrer/plaça	% en caixers automàtics	% en parcs
Eixample	118	33,3	37,4	8,8
Ciutat Vella	147	60,2	3,4	9,3
Sants-Montjuïc	93	9,7	16,1	63,4
Sant Martí	51	17,6	27,5	37,3
Sarrià-Sant Gervasi	45	11,1	42,2	24,4

Si comparem la localització de les persones sense sostre detectades a Barcelona amb la de les qui es van detectar en el recompte nocturn fet a Madrid el 26 de febrer del mateix any, dues setmanes abans del de Barcelona, observem que les diferències més grans són el percentatge de persones que pernocten als caixers dels bancs i caixes d'estalvis: un 26% a Barcelona enfront d'un 11% a Madrid. Això vol dir que les entitats bancàries són més "acollidores" a Catalunya que no a Madrid? Cal dir que ens consta que determinades entitats de Madrid envien agents de seguretat privada a desallotjar els caixers quan descobreixen per les càmeres de vídeo que hi ha instal·lades que hi dorm algun indigent. Quants bancs i caixes segueixen aquesta pauta, o si aquesta varia d'unes ciutats a d'altres, no ho podem saber ben bé, però en

tot cas constatem aquí aquestes diferències. Pensem que, a l'efecte pràctic, acollir 135 persones en una sola nit, com succeeix a Barcelona, equival a les places que ofereix un alberg prou gran i important; per tant seria xocant, però indiscutible des del punt de vista dels fets comprovats, fer constar les entitats financeres entre les entitats que proporcionen “allotjament” d'emergència.

De la mateixa manera sobta la diferència en els percentatges de la població sense sostre que es refugia en cases o edificis abandonats o en obres. Certament això pot respondre a una particular dedicació dels voluntaris que van rastrejar Madrid per intentar localitzar persones en aquesta mena de localitzacions. De fet, com que ens constava que a totes les obres que es feien per soterrar la M-30 hi havien trobat refugi moltes persones sense llar, durant la formació es va animar els equips de voluntaris a intentar explorar (seguint sempre els criteris de seguretat) les obres i edificis en construcció.

Taula 4.7. Les persones sense sostre segons el tipus de localització a Madrid i a Barcelona

Tipus de localització	% Barcelona	% Madrid
Al carrer o plaça	31,1	31,6
Caixer automàtic	25,5	10,5
Parc	24,0	18,4
Dins o al voltant d'una infraestructura (túnel, estació, etc.)	11,7	14,9
Interior d'un lloc no previst per a viure-hi (nau industrial, terrat, etc.)	2,8	2,6
Establiment comercial (botiga, bar, centre comercial, etc.)	2,5	1,8
Dins d'un vehicle	1,5	6,1
Casa o edifici abandonat o en obres	0,9	11,4
Altres	-	2,6
Total	100,0	100,0

4.3. Qui eren les persones que dormien als carrers de Barcelona la nit del 12 de març del 2008?

a) Gènere.

Repetint una pauta que és ben coneguda, la població sense sostre de Barcelona és desproporcionadament masculina. De les persones que van pernoctar al carrer, i el sexe de les quals es va poder determinar, un 89,5% eren homes, i només un 10,5% dones. Curiosament aquests percentatges coincideixen gairebé exactament amb els del recompte de Madrid (89,1% i 10,9%).

A desgrat que el petit nombre de dones detectades al carrer (52 persones), obliga a interpretar amb cautela les diferències per gènere, sembla que s'hi detecta un patró singular segons el qual les dones poden mostrar més tendència a pernoctar a Ciutat Vella i Sants-Montjuïc, i menys preferència pels districtes de l'Eixample i Sant Martí, en comparació de la contrapart masculina.

Taula 4.8. Distribució de les persones sense sostre per a les quals s'ha pogut determinar el sexe, segons districte

Districte	% de dones per districte	% d'homes per districte
Eixample	19,2%	30,0%
Ciutat Vella	34,6%	24,8%
Sants-Montjuïc	17,3%	11,1%
Sant Martí	5,8%	12,0%
Sarrià-Sant Gervasi	11,5%	8,6%
Les Corts	1,9%	4,3%
Gràcia	1,9%	4,3%
Sant Andreu	3,8%	2,5%
Horta Guinardó	0,0%	1,6%
Nou Barris	3,8%	0,9%
Total	100,0%	100,0%
N	52	443

Igualment, tal com mostra la taula 4.9, les dones mostren més disposició a passar la nit en parcs i menys tendència a fer-ho en caixers que no els homes, fet que sembla degut, almenys en part, a la propensió més gran de les dones a concentrar-se a Ciutat Vella, on les pernoctacions en caixers són rares.

Taula 4.9. Distribució de les persones sense sostre per gènere, segons els principals tipus de localització

Sexe	Persones sense sostre amb la localització i el gènere determinat	% en el carrer/plaça	% en caixers automàtics	% en parcs
Homes	293	43,3	41,0	15,7
Dones	28	46,4	21,4	32,1

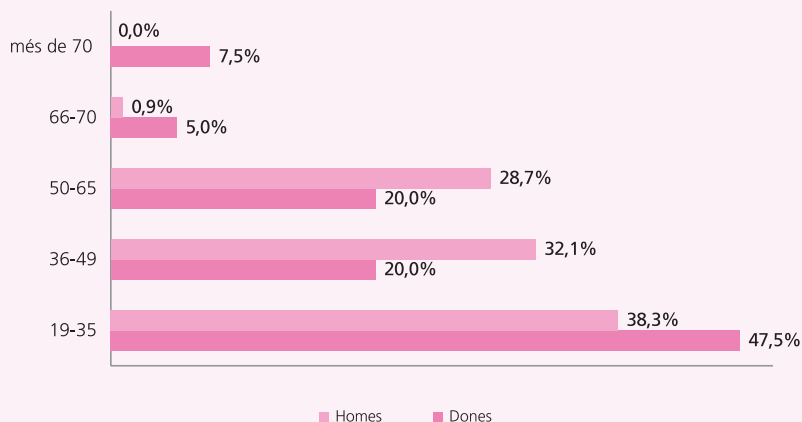
b) Edat

La població sense sostre de Barcelona és relativament jove. La mitjana de l'edat de les persones comptades al carrer va ser de 41 anys (a Madrid va ser de 41,5 anys), mentre que pràcticament el 40,0% era menor de 35 anys. Les persones més grans de 65 anys que pernocten al carrer són excepcionals, i només sumen el 2,2% del total de les localitzades.

La mitjana de l'edat d'homes i dones és pràcticament la mateixa, lleugerament superior a 41 anys. Tot i això, la distribució per grups d'edat és significativament diferent segons el gènere, ja que la igualtat entre les mitjanes amaga que hi ha una proporció més gran tant de dones joves com de dones grans, en comparació del grup dels homes, que es concentren més en les franges d'edat entre els 36 i els 65 anys.

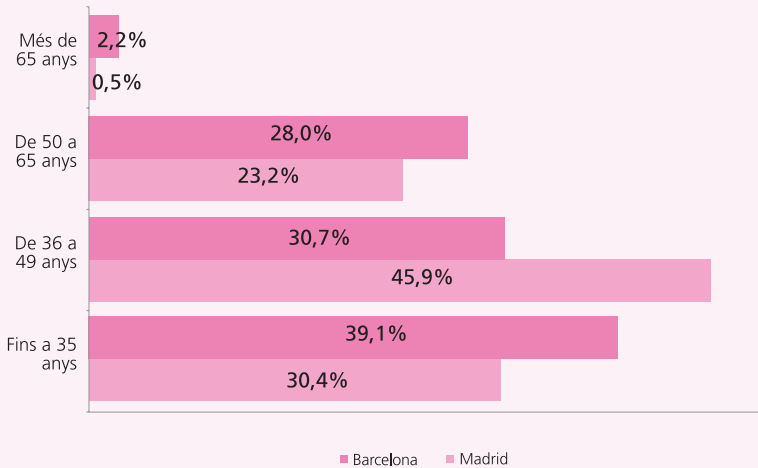
Gràfic 4.1. Distribució de la població sense sostre segons gènere i grups de edat

Si comparem l'edat per intervals amb la població sense sostre de Madrid, observem que, si bé la mitjana d'edat és pràcticament idèntica, a Barcelona el pes dels joves és més gran, mentre que el tram modal a Madrid és el situat entre els 36 i els 49 anys, tots dos inclosos (vegeu el gràfic 4.2).

Gràfic 4.2. Distribució de la població sense sostre per grups d'edat a Madrid Barcelona

c) Nacionalitat

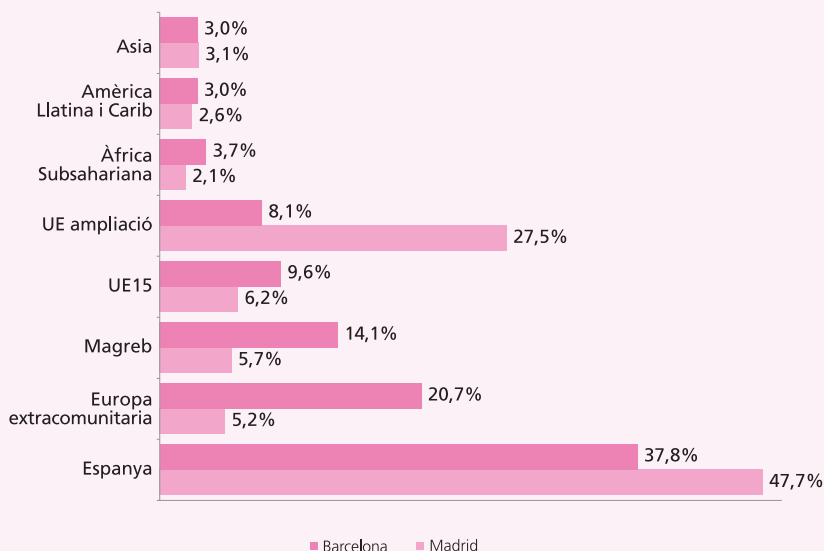
La majoria de les persones sense sostre recomptades a Barcelona eren estrangeres (el 62,2%). Solament un 37,8% de les persones enquestades tenien nacionalitat espanyola, mentre que Romania (16,3%), el Marroc (8,9%) i Polònia (5,2%) van ser les nacionalitats estrangeres més freqüents.

En el cas de Madrid, els estrangers van representar el 53,0% en el recompte de febrer de 2008. En el que es va fer l'any anterior van constituir el 55,0% i en el del mes de juny ascendien al 56,0%; el que sembla indicar que el percentatge d'estrangers a Barcelona és particularment elevat. De la mateixa manera, és probable que la major presència de joves amb edats inferiors a 35 anys en Barcelona es degui, precisament, a la major proporció d'estrangers entre la població sense sostre.

Coincideixen, en canvi, les nacionalitats que presenten més persones sense sostre, donat que a Madrid són Romania (36,2% sobre el total d'estrangers), Polònia (10,5%) i el Marroc (7,7%), igualat amb Portugal (7,7%). No obstant això, sembla que a Barcelona hi ha més presència d'uropeus extracomunitaris i magrebins, mentre que a Madrid creix el percentatge dels estrangers procedents de l'ampliació de la UE, bàsicament per l'influència dels romanesos (vegeu el gràfic 4.3).

Gràfic 4.3. Distribució de les persones sense sostre per nacionalitats a Madrid i a Barcelona

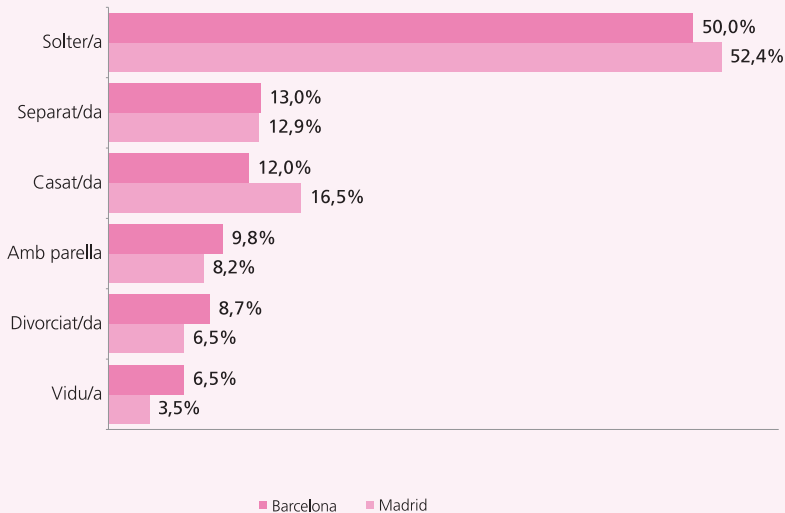

d) Estat civil

El 50,0% de les persones que van pernoctar al carrer la nit de referència eren solteres. Tan sols un 21,8% estaven casats o tenien parella, una proporció semblant a la de separats i divorciats. Els vidus, per contra, van representar un 6,5% del total.

La distribució és molt semblant a la trobada en el recompte madrileny, amb l'única particularitat d'una lleugera presència més elevada de casats a Madrid, molt probablement a causa del predomini del tram d'edat madura entre les persones sense sostre madrilenyes.

Gràfic 4.4. Distribució de les persones sense sostre segons estat civil

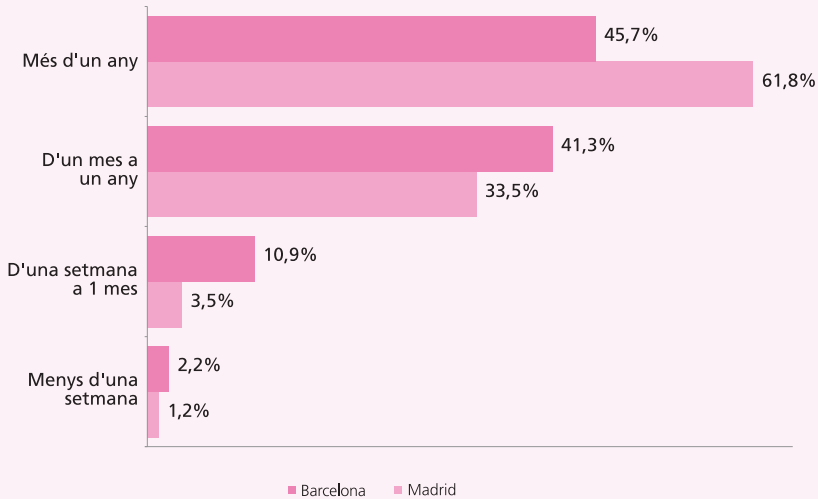
e) Temps al carrer

El temps transcorregut al carrer és una variable particularment difícil de mesurar, ja que les persones enquestades poden no referir-se a un període ininterromput d'estada al carrer al respondre les enquestes sinó al temps transcorregut des que es van trobar al carrer per primera vegada, moment a partir del qual poden haver alternat estades al carrer amb períodes amb domicili fix o en recursos d'allotjament. Tenint en compte aquestes precaucions, el resultat de l'enquesta mostra que el 45,7% de les persones sense sostre van declarar que portaven més d'un any pernoctant al carrer, el 41,3% portava més d'un mes i menys d'un any que s'està al carrer i només el 13,1% feia menys d'un mes que estava en aquesta situació. Com ja hem dit més amunt, això vol dir per a una majoria de la població sense sostre no es tracta d'una crisi passatgera sinó que dura des de fa massa temps.

Si ho comparem aquestes dades amb les de Madrid, comprovem que la situació és encara pitjor en aquesta segona ciutat, donat que els qui fa més d'un any que s'estan al carrer pugen al 61,8% dels enquestats. Molt probablement això posa en relleu el pes més petit dels estrangers joves entre la gent sense sostre madrilenya, de manera el perfil de la població sense sostre es fa una mica més "clàssic" (vegeu el gràfic 4.5).

Gràfic 4.5. Distribució de les persones sense sostre per temps passat al carrer a Madrid i Barcelona

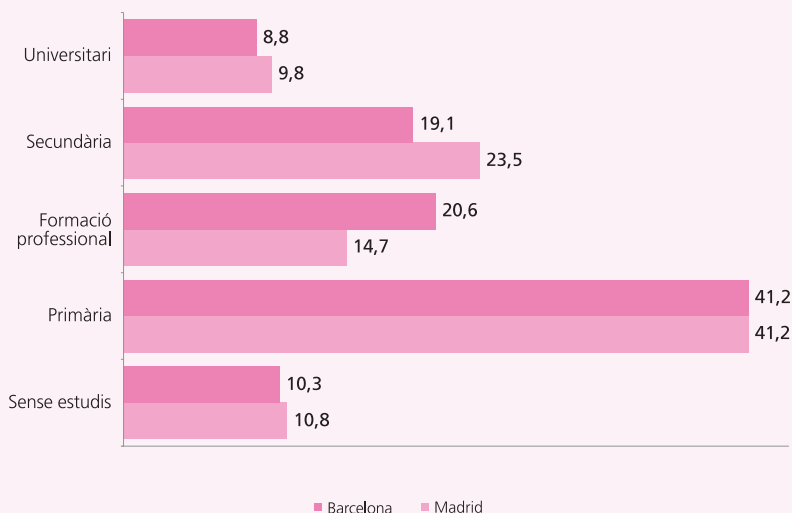
f) Nivell d'estudis

El nivell formatiu de la població és, en termes generals, baix. Més de la meitat de les persones sense sostre van declarar tenir, com a màxim, un nivell d'estudis de primària o inferior. Un 39,7% tenien estudis de batxillerat o formació professional completats, i un 8,8% van declarar que havien obtingut un títol universitari.

La semblança amb la distribució del nivell d'estudis trobat a Madrid és enormement alta, amb una lleugera desviació en els trams intermedis entre la secundària i la formació professional (vegeu el gràfic 4.6).

Gràfic 4.6. Distribució de les persones sense sostre segons el nivell d'estudis (%)

g) Situació laboral

Les persones sense sostre enquestades van declarar que tenen professions molt diverses. Destaca que el 18,7% tenien una feina relacionada amb la construcció, i el 14,7% amb l'hostaleria i la restauració. Només un 10,7% va esmentar professions de coll blanc.

En el cas de Madrid, les referències dels qui deien que han treballat en la construcció suposaven el 33%, seguides també per l'hostaleria (10%). Tot just un 6% feia referència a professions que requerien estudis universitaris, i un 7% havien estat empleats amb qualificació en els serveis. La resta eren treballadors manuals amb alguna (15%) o nul·la qualificació (29%).

Com ja hem posat en relleu altres vegades, no és pas casual que siguin precisament els sectors, com la construcció i l'hostaleria, en què és habitual la precarietat laboral i l'atur cíclic els que proporcionen el contingent més

gran d'exclusos socials. I tampoc no són casuals la baixa qualificació laboral i l'origen social aclaparadorament humil de les persones sense sostre. És cert que hi ha casos de persones amb estudis universitaris i recorreguts professionals de més nivell, però són l'excepció i no pas la regla. Són aquests casos minoritaris però molt cridaners els que trien una vegada i una altra els periodistes i els mitjans de comunicació cada vegada que tracten aquest tema, precisament perquè sobten i són atípics. Amb això es difon el missatge que l'exclusió social ens pot "tocar" a tots, com si es tractés d'una loteria, mentre que l'evidència empírica demostra tossudament que sota l'amenaça de la pobresa extrema hi ha preferentment (qui ho havia de dir!) els pobres. Això inclou, és clar, els treballadors pobres i amb escassa qualificació.

És important assenyalar-ho per intentar trencar la identificació entre pobresa i vagància. Sobreviure sent pobre implica moltíssima feina. És veritat que normalment es tracta d'una feina molt poc productiva, però en tot cas implica desenvolupar una activitat profusa. Per exemple, un 19,3% de les persones sense sostre enquestades als carrers de Barcelona van manifestar que tenien feina tot i viure al carrer: de les 12 persones que van especificar quina feina tenien, 6 eren drapaires, 3 eren artistes, un era repartidor de publicitat, un altre vigilant i un últim feia venda ambulants.

Aquests feines marginals formen part del parany en què estan atrapats i sovint representen, a més d'una estratègia per a la supervivència, la penúltima demostració de dignitat personal i independència. Treballar de drapaire, vendre mocadors, fer feinetes, remenar entre el que llença la gent a les escombraries per trobar-hi coses per vendre són feines que, sense treure ningú de la misèria, els permeten sentir-se autosuficients lliures i orgullosos d'ells mateixos.

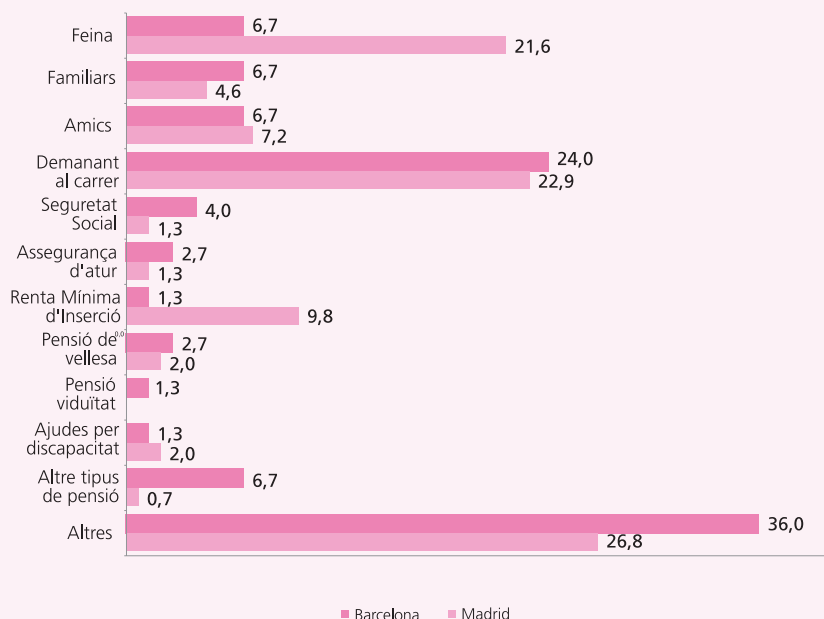
h) Fonts d'ingressos

Fins i tot per viure al carrer cal tenir alguns ingressos, encara que siguin mínims i irregulars. Ser pobre no és pas barat. En tot cas, sempre hi ha despeses i, per tant, cal tenir ingressos. A Barcelona, un 24,0% de les per-

sones enquestades va manifestar que l'almoïna era la seva principal font d'ingressos. El 20,0% obtenia ingressos d'una pensió o subsidi (de vellesa, viduïtat d'invalidesa, renda mínima d'inserció o altres), mentre que el 6,7% l'ajudaven econòmicament familiars o amics. Un 36,0% va declarar que obtenia fonts d'ingressos d'altres fonts, fonamentalment la venda de ferralla.

Gràfic 4.7. "De quina de les següents fonts obté els seus ingressos?" (%)

Les respostes obtingudes a Madrid i Barcelona, tenint en compte, a més, que són molt pocs els informants (75 a Barcelona i 153 a Madrid), són sorprenentment semblants (vegeu el gràfic 4.7), amb l'excepció dels qui diuen que obtenen els ingressos d'una feina, que són un 21,6% a Madrid i només

un 6,7% a Barcelona. És possible que aquesta diferència es degui a diferències de criteri entre els equips de recompte barcelonesos i madrilenys al valorar quines activitats poden ser considerades com a *feina*. De qualsevol manera, es pot afirmar amb prou fonament que, contra el que pensa molta gent, tan sols un 25% de les persones sense sostre obtenen els ingressos d'almoines, de forma que és clarament abusiu identificar persones sense sostre amb captaires.

i) Factors causals del fenomen dels sense llar

En un moment determinat de l'entrevista, preguntàvem a les persones sense sostre els motius que els havien dut al trobar-se al carrer. Literalment, la pregunta deia “Segons la vostra opinió, quins han estat els principals motius que us han dut a dormir al carrer?”. En els qüestionaris de Barcelona tenim 73 respostes efectives, en què es recull el que expressa la persona en aquest moment. Òbviament és una resposta tan propera a la realitat com la hi vulguem considerar, però en tot cas és l'explicació que la persona ofereix d'ella mateixa en un moment en què no té res per aconseguir a canvi, tret d'una estona de petar la xerrada. És a dir, no és pas en un despatx de serveis socials o a la porta d'un alberg; per tant, de la manera com es presenti ella mateixa no se'n derivaran conseqüències en forma d'accés a prestacions bàsiques (menjar, alberg, pensió, etc.). Per això mateix són respostes molt valuoses, per la dificultat que ha comportat recollir-les i per la gratuïtat amb què s'han fet. No cal dir-ho, la persona que viu sense sostre com qualsevol ésser humà, no deixa de voler projectar sobre els altres una imatge favorable d'ella mateixa,³⁷ però això no fa pas que les seves respostes sobre els motius que l'han dut al carrer siguin més falses o errònies que les que qualsevol de nosaltres podríem adduir per explicar per què hem arribat fins on som en la vida.

37. Remetem al llibre clàssic de Goffman (1987).

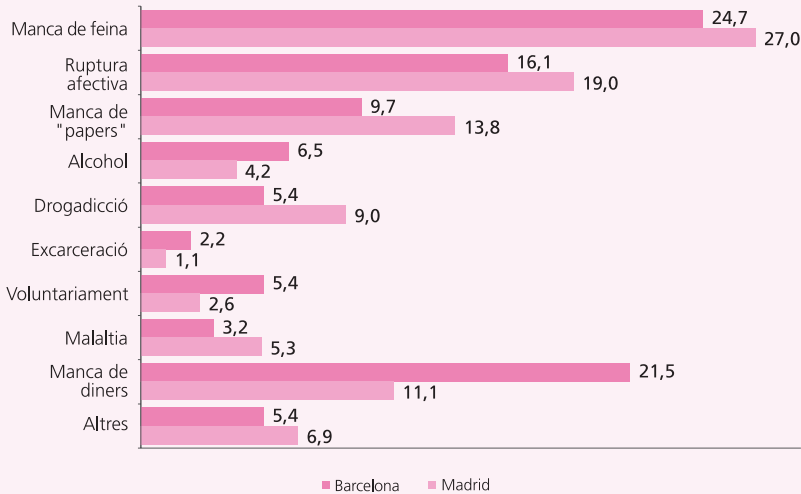

En tot cas, les respostes recollides pels voluntaris inclouen frases tan expressives com la de qui diu “Es comença a decaure amb una separació sentimental..., es deixa la feina...Tot va junt. Et vas deixant... Solitud...”, o la de qui resumeix tres raons que s’encadenen en una de sola que afecta particularment els estrangers dient: “No tens ni feina, ni diners ni papers”; o la de qui resumeix i concreta fins a nivells dramàticament minúsculs en una frase que pot resumir tota una davallada cap al carrer: “La separació. Em vaig haver de buscar una habitació a Santa Coloma”. En tot cas, sol ser una barreja de circumstàncies, personals i de l’entorn, que en una complexa dinàmica d’acció i reacció acaba portant la gent al carrer, com per exemple en la resposta de qui diu que està sense sostre per “alcohol, drogues i perquè la dona em va fer fora de casa” (...!). Vides senceres resumides en una frase presa al vol enmig de la nit per un voluntari a qui es fa una confidència complexa i difícil de pronunciar per la persona que ha de viure al carrer.

Per tal de resumir les respostes hem assignat un sistema de 10 categories que, sens dubte, esquematitzen, simplifiquen i fins a cert punt desfiguren la gran càrrega humana que hi ha darrere de cada resposta literal, però que apleguen la major part dels motius enunciats i ens permeten comparar les respostes úniques recollides a Barcelona amb les que uns dies abans vam recollir a Madrid (vegeu el gràfic següent) i la Xarxa d’Habitatges d’Inclusió promoguda per l’Obra Social de Caixa Catalunya i la Generalitat de Catalunya.

Gràfic 4.8. "Segons Vostè, quins van ser els principals motius que l'han portat a dormir al carrer?"

Resposta múltiple. % sobre els casos que responen

Tant en una ciutat com en una altra, emergeix com a raó principal la falta de feina; a Madrid vénen darrere els problemes familiars i les ruptures afectives, a Madrid, mentre que a Barcelona es recullen més referències explícites a la falta de diners (que en molts casos concreta la falta de feina). El quart gran motiu (tercer a Madrid) es refereix a la falta de "papers" o, que és el mateix, recull les dificultats dels estrangers en situació irregular. Això no és gens estrany tenint en compte l'enorme proporció d'estrangers que hem trobat dormint als carrers.

En tot cas, la referència als problemes amb l'alcohol o les drogues no representa més d'un 15-20% de la mostra enquestada. Probablement molts dels qui han mencionat altres raons per estar al carrer beuen massa o potser han tingut relació amb altres drogues, però en tot cas no ho consideren el

motiu de veure's al carrer, o no desitgen reconèixer-ho així. El desacord entre la imatge dels propis afectats i la imatge que sosté l'opinió pública i el ciutadà mitjà és palès de nou. Per la gent que viu als carrers de Barcelona, s'està sense sostre, essencialment, perquè no hi ha manera de trobar feina, no es tenen diners i a més no es disposa de suports familiars i afectius. Aquesta és la realitat. Com a mínim és la realitat que viuen i expressen.

j) Relació amb els serveis socials

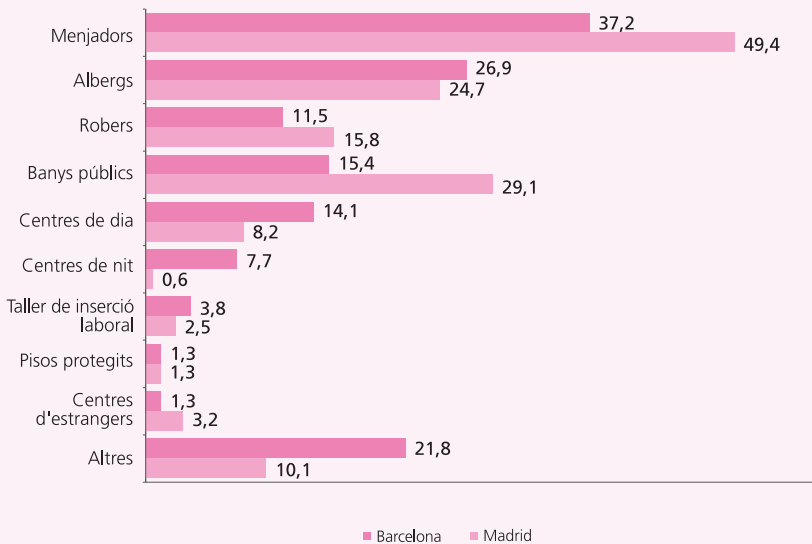
La majoria de les persones sense sostre enquestades feia servir algun dels recursos de la Xarxa d'Atenció a les Persones sense Sostre. Concretament, el 65,4% recorda que han utilitzat almenys un dels recursos de la xarxa, mentre que el 34,6% manifesta que no n'ha fet servir cap. Els menjadors són el recurs més esmentat per les persones que viuen al carrer (37,2%); seguits pels albergs (26,9%), els banys (15,4%), els centres de dia (14,1%) i els robbers (11,5%).

De bell nou el perfil de les respostes trobades a Barcelona i Madrid mostra un alt grau de semblança. Menjadors i albergs —per aquest ordre— ocupen els primers llocs en la lluita per satisfer necessitats bàsiques dels qui viuen al carrer. És veritat que la freqüència d'ús més gran o més petit no solament depèn de la voluntat d'acudir-hi dels usuaris, sinó també, de la disponibilitat d'aquest tipus de serveis. Així, per exemple, l'elevada assiduitat amb què acudeixen als banys públics la gent del carrer a Madrid té relació estricta amb l'existència de diversos serveis de dutxes i banys municipals, mentre que a Barcelona se solen trobar integrats als centres de dia. En tot cas, la qüestió de l'accés a l'aigua i a la higiene personal és un assumpte al qual no se sol donar importància però que té una enorme gravetat per al qui no té casa. El fet de poder utilitzar els serveis en una cafeteria, que sovint es reserven només als clients, o la progressiva desaparició de fonts d'aigua potable, urinaris públics i cases de banys municipals, que durant segles han format part del paisatge urbà de les grans ciutats, poden ser aspectes importantíssims que facin la vida quotidiana de qui viu sense sostre una mica més fàcil o molt més

miserable i indigna. La impossibilitat d'accedir a l'aigua no és solament un problema planetari i massiu entre els habitants dels països menys desenvolupats; també hi ha un quart món a les esclotxes de les societats riques a qui està pràcticament vedat usar-ne.

Gràfic 4.9. "Feu servir habitualment algun dels següents centres o recursos socials?"

Resposta múltiple. % sobre els casos que responen

k) Solucions residencials

Ja que la qüestió *sense llar* és un problema que remet directament a la falta d'allotjament, encara que estigui acompanyat, tenyit i matisat per altres problemes, quina és la solució residencial que desitjarien els mateixos afectats? En aquest punt, les respostes de la gent que viu sense sostre a Barcelona no

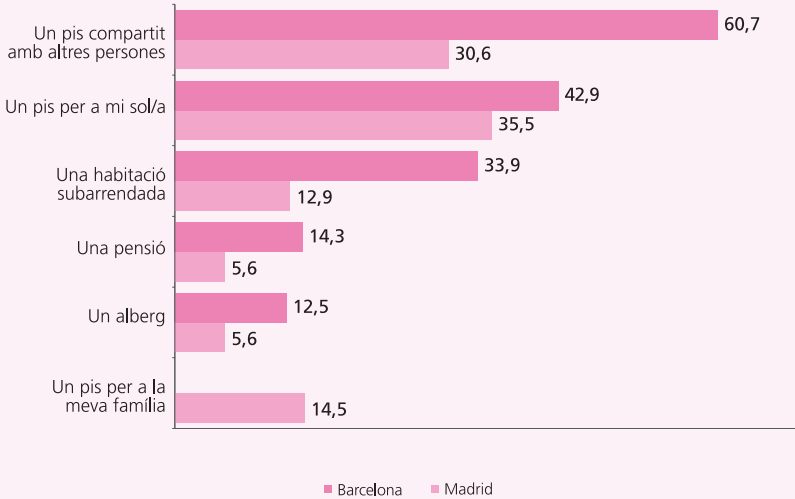
deixa cap mena de dubte: la gran majoria de primer voldria viure en un habitatge propi, sigui compartit amb altres persones (60,7%) o bé per a ells sols (42,9%). En canvi, només voldrien una habitació en una pensió el 14,3% dels enquestats, mentre que un 12,5% expressa que el seu desig seria obtenir una plaça en un alberg.

Fent l'excepció prèvia que en l'enquesta madrilenya es va incloure una opció ("un pis per a la meua família") que a Barcelona es va descartar, de manera no la van poder triar els qui responien, el fet és que, si observem el gràfic 4.10, es pot apreciar una mateixa lògica en l'escala de desitjos dels qui viuen al carrer. La tònica general de les respostes és la expressió de l'esperança d'arribar a viure en un pis, sigui compartit amb altres persones o per a elles soles, mentre que la pensió o l'alberg queden molt lluny de les seves pretensions. Davant aquesta situació, les preguntes són: per què les institucions persisteixen a fer una oferta d'allotjament centrada en l'alberg i les pensions concertades?, per què es continua apostant per la vella solució d'asilar més o menys modificada en comptes de multiplicar i diversificar les alternatives d'allotjament social en habitatges?, per què s'obren pas amb tanta feina les iniciatives que pugnen per recuperar habitatges públics o de lloguer per donar cobertura (amb el lògic suport i suport d'acompanyament social) a la necessitat imperiosa d'allotjament de qui viu sense llar o sense sostre?³⁸ No se'ns acudeixen altres explicacions que no siguin la inèrcia institucional adquirida al llarg de segles, els interessos creats i la mandra intel·lectual per pensar el problema en altres termes que no siguin la reeducació moral del pobre i la seva reclusió més o menys forçada en institucions col·lectives.

38. En aquest sentit ens sembla esperançadora la iniciativa que ha posat en marxa la Fundació Mambré de crear una xarxa d'habitatges socials amb suport per oferir una sortida residencial normalitzada i permanent a les persones sense llar, així com el programa de pisos d'inclusió iniciat pel Ajuntament de Barcelona.

Gràfic 4.10. "De quin tipus d'allotjament us agradaria disposar?"

Resposta múltiple. % sobre els casos que responen

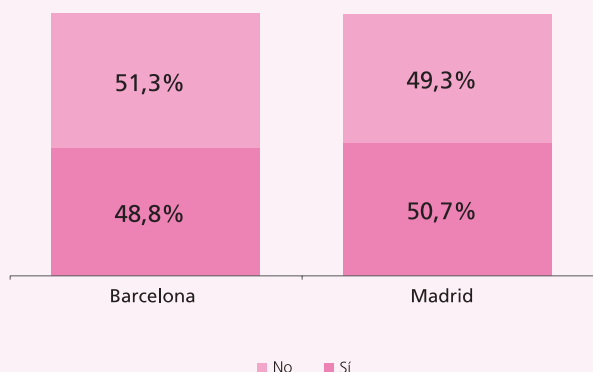
1) El carrer és perillós

El carrer és perillós i insegur. Sobretot per al qui hi viu. Ben al contrari del que sol pensar el bon veí que es troba en un portal, en un caixer o al banc de davant de casa amb una persona dormint en plena nit, la inseguretat no la creen pas les persones sense llar; per contra, són aquestes habitualment qui la pateixen. Concretament, el 48,8% de les persones sense sostre de Barcelona diuen que han estat víctimes d'algun delictes mentre pernoctaven al carrer, essent els més habituals els robatoris i les agressions. Un 72,7% dels qui han estat víctimes d'algun delictes denuncia que han sofert robatoris i un 39,4% agressions. En 3 d'aquests casos, les persones sense sostre afirmen que els autors d'aquestes agressions havia estat la policia o la guàrdia urbana. Així mateix, una persona va denunciar haver sofert una violació.

En aquest aspecte, tant hi fa viure als carrers de Barcelona o als de Madrid donat que la taxa de victimització és molt semblant: pràcticament la meitat de la gent sense sostre ha estat víctima de delictes durant el temps que fa que viu al carrer.

Gràfic 4.11. "Durant el temps que heu estat vivint al carrer, heu estat víctima d'algun tipus de delictes (robatori, agressió, violació, etc)"

m) El carrer es perjudicial per a la salut.

El carrer no només és perillós: és d'allò més perjudicial per a la salut. El 45,9% de les persones sense sostre enquestades a Barcelona van manifestar patir algun problema de salut (a Madrid van ser el 46,3%). I, que és més greu, només una mica més de la meitat d'aquestes persones (56,7%) van declarar que estaven rebent tractament per a aquesta malaltia (a Madrid la situació és encara més greu ja que el percentatge cau fins al 40,0%). Les patologies declarades són ben diverses, i les malalties osteoarticulars, els problemes pulmonars i les patologies associades al consum d'alcohol i drogues (hepatitis,

cirrosi, etc.) són les més repetides. Una sola persona va declarar que tenia anticossos del VIH, i una altra que estava embarassada.

n) Relacions socials.

Si a la mala salut física hi afegim l'efecte destructiu de la solitud i el sofriment interior que comporta veure's al carrer, no és gens estrany que l'esperança de vida mitjana d'aquestes persones es redueixi sensiblement pel sol fet de viure sense sostre. Pel que fa a les relacions socials, el 39,8% de les persones sense sostre enquestades sempre passaven el dia sols, mentre que el 49,4% el passava sempre en companyia d'altres persones —en la meitat dels casos es tractava d'altres persones sense llar— i un 10,8% declara que passa el dia sol o amb companyia d'altres, alternativament. Entre les persones sense sostre que passen el dia acompanyades d'altres persones, el més habitual és que ho facin amb amics (73,1%) o amb altres persones sense sostre (51,2%). Estar sol tot el dia, o amb gent en la mateixa situació, no semblen les millors vies per reincorporar-se a la vida social

Tot i que només un 2,4% diu que sol passar el dia amb algun familiar, no implica pas que les persones que pernocten al carrer hagin perdut el contacte amb els familiars: un 45,6% dels enquestats manifesten que mantenen alguna mena de relació amb la família. El més habitual és que aquest familiar sigui el pare o la mare (50,0%), el germà o germana (38,5%) o els fills (34,6%). Només en casos excepcionals les persones sense sostre mantenen relació amb la parella, o amb altres familiars més llunyans, com per exemple cosins, néts o sogres. En tot cas, aquestes respostes, molt semblants a les obtingudes a Madrid, posen en relleu alguna cosa que sovint s'oblida: les persones sense sostre no estan totalment desproveïdes de capital social; en molts casos conserven, encara que deteriorat, un món relacional que constitueix tot de possibilitats que no sempre es tenen. No hi ha ningú que visqui al carrer que hagi estat sempre un àtom aïllat i sense connexions, cap persona neix sense cordó umbilical que el lligui a altres éssers humans. Després d'haver vist horroritzats les imatges de l'assassinat de Maria Rosario Endrinal Petit,

una dona de 50 anys a qui uns joves, gairebé adolescents, van calar foc mentre dormia en un caixer a Barcelona a la fi del 2006. Els dies següents, molts espectadors van assistir sorpresos a la recuperació de la biografia, la família i les relacions que havien acompanyat la vida d'aquesta dona. Tot plegat ens mostra la lleugeresa, la falta de sensibilitat i la ignorància amb què habitualment ens aproximem als qui ens semblen una pura deixalla, sense origen ni sentit, algú rar, extravagant i anormal, al capdavant un complet estrany, sent, com de fet són, persones molt més pròximes a nosaltres que no imaginem sovint.

4.4. Notes d'observació dels equips de recompte

Una aproximació a aquesta mirada convencional, però feta de manera sistemàtica i exhaustiva, és el que preteníem obtenir amb les anotacions que vam demanar als equips de voluntaris que consignessin a la fitxa d'observació. Independentment de si mantenien contacte verbal o no, de si la persona sense sostre estava desperta o adormida, vam demanar als voluntaris que observessin si la persona sense sostre estava sola o acompanyada, tenia la roba bruta, mostrava signes aparents que poguessin ser deguts a problemes amb l'alcohol, les drogues o la malaltia mental, etc.

El resultat final el tenim reflectit a la taula 4.10, en què es presenten ordenats cadascun dels ítems que contenia la fitxa d'observació de grau més gran a més petit d'aparició. En els casos en què no podia determinar-se amb certesa si es donava o no la circumstància que calia observar, també se'n deixava constància. El primer que crida l'atenció és que la persona que viu sense sostre es deixa veure sobretot perquè, com el caragol, duu casa seva (o el que en queda) al damunt. És a dir, està envoltat de bosses, paquets i altres pertinences (69%). La solitud també és una dada majoritària (52%) encara que no universal, ja que prop de la meitat de les persones sense sostre van ser detectades en companyia d'una altra o altres persones.

Són menys de la meitat (43%) els qui porten la roba bruta o molt bruta, i, com aquest últim, tots els altres aspectes que constitueixen l'estereotip de la

persona sense llar tenen una incidència força inferior a la que suposa el ciutadà mitjà: el 39% presenta una higiene dolenta o molt dolenta, el 23% mostra un mal aspecte físic, el 19% es deixa veure amb signes d'alcoholisme, el 6% mostra signes d'addicció a altres drogues, percentatge idèntic al dels qui mostren símptomes de malaltia mental observables a primera vista. Això significa que, si mantenim la visió estereotipada del problema i identifiquem la gent sense sostre amb un home malgirbat amb pinta d'alcohòlic, que arrossega un carret de supermercat i mostra indicis de malaltia mental, deixem fora la gran majoria dels afectats. O, que és el mateix, ens passen desapercebudes, es fan invisibles als ulls d'un passant poc atent, la major part de les persones sense sostre que viuen als carrers de Barcelona, i que són persones que ni van tan brutes com ens pensem, ni beuen de manera tan ostentosa, ni descuren la higiene fins a nivells cridaners.

Finalment, una mica més d'un 4% s'acompanya d'animals, cosa que vol dir que hi ha pel cap baix 25 persones que viuen sense sostre que tindrien molt difícil l'accés a un centre d'allotjament, tret que renunciessin a l'animal i a tots els vincles afectius que hi tenen. Una dada més preocupant fins i tot és el d'aquest 3% (14 persones) que pateixen una discapacitat física visible i, tot i això, viuen al carrer.

Taula 4.10. Observacions dels voluntaris

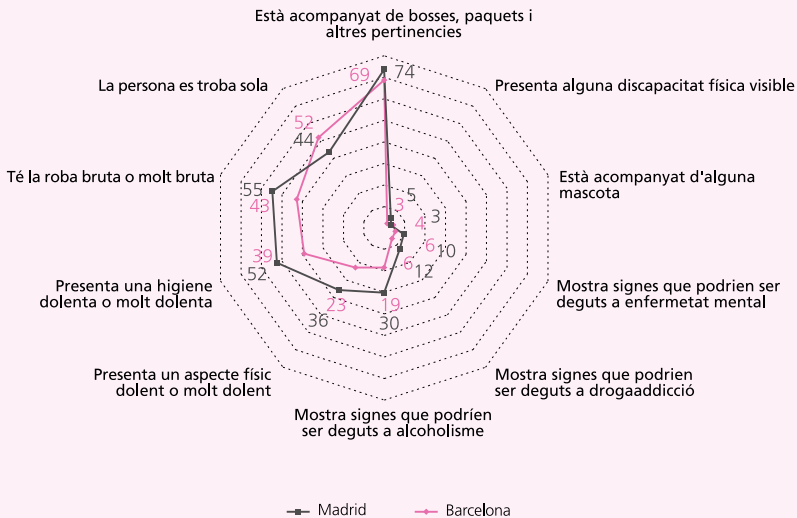
Observació	Sí (%)	No (%)	No es pot determinar (%)	N
Està acompanyat de bosses, paquets i altres pertinències	68,6	24,4	7,0	561
La persona es troba sola	51,9	42,8	5,3	563
Té la roba bruta o molt bruta	42,7	31,5	25,9	572
Presenta una higiene dolenta o molt dolenta	39,1	29,8	31,2	568
Presenta un aspecte físic dolent o molt dolent	22,8	42,2	35,0	566
Mostra signes que podrien ser deguts a alcoholisme	18,5	25,1	56,3	545
Mostra signes que podrien ser deguts a drogaaddicció	6,2	28,6	65,1	562
Mostra signes que podrien ser deguts a enfermetat mental	5,5	32,3	62,1	560
Està acompanyat d'alguna mascota	4,4	78,2	17,4	563
Presenta alguna discapacitat física visible	2,5	50,9	46,6	566

Altra vegada, si comparem els perfils que mostra l'observació atenta dels signes externs que mostren les persones que viuen sense sostre a Madrid i a Barcelona, les dades mostren una gran semblança bàsica (vegeu el gràfic 4.12). Atenent als seus trets més visibles, el fenomen es presenta, per tant, de manera molt semblant a les dues grans àrees metropolitanes de l'Estat espanyol. Si de cas es pot dir que els signes aparents de més deterioració personal tenen una incidència superior en el cas madrileny en què, com ja hem apuntat en altres moments d'aquest informe, semblaria que es dona

perfil més cronificat i tradicional de la població sense sostre. En el cas de Barcelona, sembla probable que la massiva presència d'estrangers amb poc temps de permanència al carrer fa que els trets més tradicionals i arquetípics que mostra en major mesura la població sense sostre d'origen local quedin atenuats. Igualment, és possible que, degut a la diferència entre el perfil dels voluntaris en les dues ciutats (major presència de membres d'entitats amb experiència amb persones en llar a Barcelona i d'estudiants a Madrid), els estàndards utilitzats per valorar l'aspecte físic i els signes de deteriorament de les persones sense sostre fossin substancialment diferents.

Gràfic 4.12. Observacions dels voluntaris a Barcelona i a Madrid sobre els signes externs que mostren les persones sense sostre

4.5. Persones sense sostre, persones sense llar

Arribats a aquest punt, les preguntes que ens fem són com eren les persones sense sostre que van pernoctar al carrer en comparació de les persones sense llar que es van allotjar en recursos residencials de la xarxa?, canvia el perfil entre els més exclosos a mesura que s'agreuja la seva situació?

Com hem dit més amunt, per comparar els uns i els altres disposem d'algunes dades que recullen de manera agregada algunes variables sociodemogràfiques corresponents a les persones que aquella nit van ser acollides pels recursos d'allotjament de la xarxa (gènere, edat, nacionalitat, estat civil, nivell d'estudis i situació laboral). D'acord amb aquestes sis variables bàsiques que exposem a la taula 4.11, podem concloure que troben més fàcilment acollida a la xarxa d'allotjament d'emergència de la ciutat de Barcelona les dones, els menors i la gent gran, els espanyols, les persones solteres i divorciades, les persones sense estudis o amb estudis primaris, i aquelles que es troben a l'atur.

En canvi les possibilitats de dormir al carrer augmenten per als homes, joves, estrangers, amb estudis mitjans i que treballen, encara que normalment ho facin en l'economia submergida o irregular.

Aquestes diferències són particularment acusades pel que fa al gènere, l'edat i la nacionalitat, de manera que es pot concloure que, en aquests moments, els qui tenen més dificultats són els homes, els joves i els estrangers de l'Europa no comunitària. Llegits els percentatges de la taula en termes de probabilitat, i tenint en compte que cada variable suma els seus efectes a les altres, podríem dir que una dona espanyola de més de 65 anys té unes 175 vegades més de probabilitats de trobar plaça a la xarxa actual que un home de l'Europa no comunitària amb una edat compresa entre els 19 i els 35 anys.

Taula 4.11. Comparació entre les característiques de la població sense sostre i la població sense llar acollida en recursos residencials (Barcelona, 12 de març de 2008)

Característica	Categories	Persones comptades al carrer (%)	Persones acollides en centres ¹ (%)
Gènere	Homes	89,5	74,2
	Dones	10,5	25,8
Edat	0-18	0,0	11,5
	19-35	39,1	18,2
	36-49	30,7	32,3
	50-65	28,0	30,5
	66-70	1,4	4,3
	70 o més	0,8	3,2
	Edat (mitjana)	41,3 anys	
Nacionalitat	Espanya	37,8	57,1
	UE-25	17,7	10,9
	Resta d'Europa	20,7	3,5
	Magreb	14,1	11,0
	Àfrica Subsahariana	3,7	6,0
	Àsia	3,0	1,5
	Amèrica del Nord	0,0	0,1
	Amèrica Llatina i Carib	3,0	9,8
Estat Civil	Solter/a	50,0	67,7
	Parella	9,8	1,2
	Casat/da	12,0	4,8
	Divorciat/da o separat/da	18,5	23,1
	Vidu/a	6,5	3,2
Nivell d'estudis	Primària o inferior	51,5	73,5
	Secundària	39,7	20,6
	Superior	8,8	5,9

Característica	Categories	Persones comptades al carrer (%)	Persones acollides en centres ¹ (%)
Situació laboral	Treballa	19,3	17,4
	Atur o inactiu	80,7	82,6
Temps sense allotjament propi	Menys d'una setmana	2,2	-
	D'una setmana a un mes	10,9	-
	D'un mes a un any	41,3	-
	Més d'un any	45,7	-

1. Font: Programa d'Atenció a les Persones sense Sostre. Ajuntament de Barcelona

4.6. En quin tipus de centre residencial van estar acollides les persones sense llar?

La nit de referència del recompte hi va haver 955 persones més sense llar que van tenir un sostre sobre el cap gràcies als centres d'acollida, tant de titularitat pública com d'iniciativa social que funcionen a la ciutat de Barcelona. Si considerem el conjunt de la xarxa, la nit del 12 de març van dormir en centres d'acollida 955 persones, quan la xarxa disposa d'un total de 772 places; l'expansió més enllà de la capacitat dels centres es produeix gràcies a la utilització de places en pensions, opció que encara és molt important a Barcelona. Això vol dir que la xarxa funcionava al 123,7% de la seva capacitat oficial. Com s'observa a la taula 4.12, el sobreesforç per acollir les persones sense sostre és similar als centres de les entitats socials i als centres municipals.

Paradoxalment, la mateixa nit en què al voltant de 650 persones dormien als carrers, places i parcs de la ciutat, hi va haver un total de 66 places als centres residencials que no estaven ocupades, que d'alguna manera vol dir que el

seu accés és restringit a un perfil que o bé no existeix, o la seva dimensió no s'ajusta a la oferta, o no troba el camí fàcil per arribar a aquests dispositius. Això explicaria l'incongruència de diversos centenars de persones al carrer mentre recursos com el centre residencial d'Almogàvers, Can Planes o la xarxa de pisos de l'Ajuntament mostren taxes d'ocupació en aquesta nit del 80%, 78% i 93% respectivament. La situació paradoxal de infrautilització residencial en moments d'excés de demanda es produeix sobretot als centres de titularitat pública (42 places sense ocupar, enfront de només 24 de buides als centres privats). Fins i tot amb la necessitat de mantenir una certa flexibilitat per a situacions d'emergència, és xocant descobrir que, mentre el programa municipal finança 155 places en pensions, hi hagi 42 places buides als seus centres.

Taula 4.12. Persones acollides la nit del 12 de març de 2008 als recursos residencials de la Xarxa d'Atenció a les Persones sense Sostre.

Centre residencial	Tipus de centre residencial (CR)
CEL Santa Lluïsa Marillac	CR de convalescència
Pensió (Santa Lluïsa Marillac)	Pensions
Pisos d'inclusió (Santa Lluïsa Marillac)	Pisos d'inclusió
Llar Ronda (Assís)	CR d'inclusió
Pensió (Assís)	Pensions
Pisos tutelats (Assís)	Pisos d'inclusió
Llar Santa Isabel	CR d'inclusió
Pensió (Arrels)	Pensions
Pisos (Arrels)	Pisos d'inclusió
Llar Ronda (Arrels)	CR d'inclusió
Llar Pere Barnés (Arrels)	CR d'inclusió
Llar de Pau	CR de convalescència
Pisos (Llar de Pau)	Pisos d'inclusió
Pensió (Cáritas)	Pensions
Pisos (Caritas)	Pisos d'inclusió
Habitatges (Cáritas)	CR d'acollida temporal
Alberg Sant Joan de Déu	CR d'inclusió
Subtotal titularitat privada	Sense places a les pensions
	Amb places a les pensions
CRAB Meridiana	CR d'atencions bàsiques
CRAB Horta	CR d'atencions bàsiques
Pisos (Ajuntament)	Pisos d'inclusió
SAN Sant Gervasi	CR d'acollida temporal
SAN Zona Franca	CR d'acollida temporal
Can Planas	CR d'inclusió
SAN Almogàvers	CR d'acollida temporal

Total persones acollides ¹	Capacitat d'acollida ^{2 3}	Taxa d'ocupació	Places lliures
28	34	94,1%	6
3	-	-	-
30	36	83,3%	6
6	6	100,0%	0
7	-	-	-
8	8	100,0%	0
2	2	100,0%	0
53	-	-	-
30	30	100,0%	0
3	3	100,0%	0
29	30	96,7%	1
24	25	96,0%	1
7	8	87,5%	1
31	-	-	-
40	44	90,9%	4
24	24	100,0%	0
45	50	90,0%	5
276	300	92,0%	24
370	300	123,3%	-
38	40	95,0%	2
30	30	100,0%	0
67	72	93,1%	5
58	60	96,7%	2
118	120	98,3%	2
39	50	78,0%	11
80	100	80,0%	20

Centre residencial	Tipus de centre residencial (CR)
Pensions Ajuntament	Pensions
Subtotal titularitat pública	Sense places a les pensions
	Amb places a les pensions
Total	Sense places a les pensions
	Amb places a les pensions

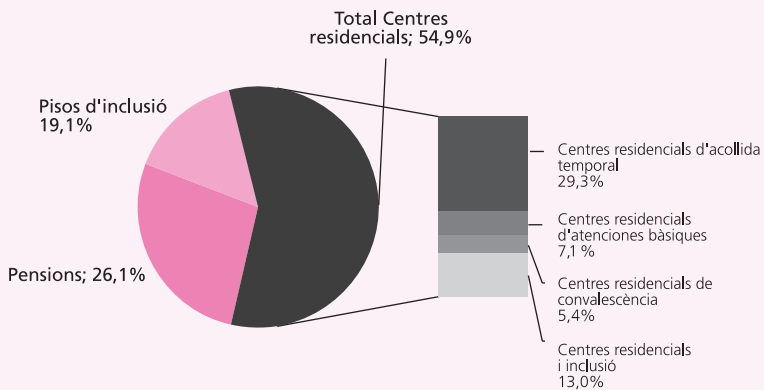
1. Recompte realitzat pel Programa de Atenció a les Persones sense Sostre. Ajuntament de Barcelona.
2. Balanç 2006 del Programa i de la Xarxa d'Atenció Social a Persones sense Sostre
3. Comunicació personal amb les entitats

En el conjunt de la xarxa, les 955 persones que van ser acollides ho van fer majoritàriament en centres residencials col·lectius (el 54,92%), mentre que en habitatges sota la forma general de pisos d'inclusió (tutelats, supervisats, amb suport social, etc.) amb prou feines si va rebre allotjament el 19,1% de les persones sense llar. En canvi, la utilització de pensions va servir per allotjar el 26,1% de la gent sense llar, un percentatge sens dubte sorprenentment alt (vegeu el gràfic següent).

Total persones acollides ¹	Capacitat d'acollida ^{2 3}	Taxa d'ocupació	Places lliures
155	-	-	-
430	472	91,1%	42
585	472	123,94%	-
706	772	91,95%	66
955	772	123,7%	--

Gràfic 4.13. Distribució de les persones acollides la nit del 12 de març en els recursos residencials de la Xarxa d'Atenció a Persones sense Sostre segons la naturalesa del recurs.

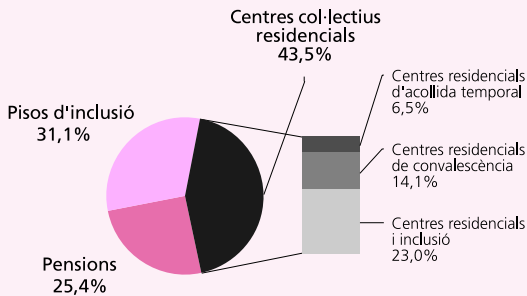

En els gràfics següents es poden comparar els diferents *models* que es donen a l'actuació en matèria d'allotjament per a persones sense llar que porten a terme els centres municipals i els d'iniciativa social. Les dues terceres parts de les places de titularitat pública se centren en centres residencials col·lectius, i sobretot en centres que es limiten a acollir temporalment (pràcticament la meitat de totes les places públiques), alhora que es continuen fent servir molt les pensions (26,5%) i es fa un ús molt escàs de l'allotjament en habitatges (només un 11,5% en pisos d'inclusió). Ens trobem, en canvi, que entre les entitats d'iniciativa social, encara que també prevalen l'allotjament en centres col·lectius, ho fan en una proporció molt més petita (43,5%) i s'han especialitzat sobretot en estades més llargues (un 23,0% en centres residencials d'inclusió i un 14,1% en centres de convalscentos), mentre que han reduït l'acollida temporal a un 6,5% de la capacitat. Aquesta utilització més petita dels equipaments col·lectius s'explica perquè, si bé continuen fent servir força les pensions (25,4%), han donat un fort impuls a l'allotjament en pisos, fins al punt que s'hi alberga pràcticament un terç de les persones que acullen (31,1%).

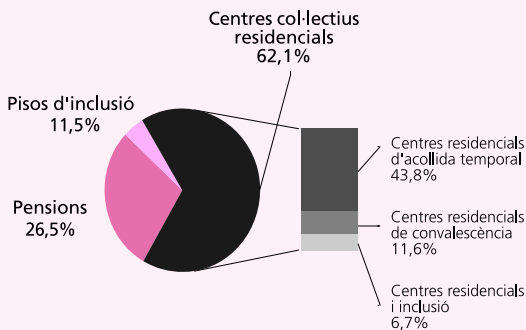

Gràfic 4.14. Distribució de les Persones acollides la nit del 12 de març en els recursos residencials de la Xarxa d' Atenció a Persones sense Sostre segons la naturalesa del recurs i la titularitat d'aquest

Persones en recursos privats

Persones en recursos públics

5. VOLUNTARIS PER UNA NIT

La metodologia que es fa servir en les *s-nights* (*street night* o *survey night*) implica que hi participi un nombre considerable de voluntaris disposats a recórrer els carrers de la ciutat a la recerca (i no només recompte) de les persones sense llar que pernocten a la intempèrie.³⁹ Aquesta col·laboració suposa alguna cosa més que l'acompliment d'una mera funció instrumental per fer una tasca, ja que contribueix decisivament a atènyer l'objectiu de sensibilitzar l'opinió pública sobre un problema encara poc conegut, amb unes causes i unes solucions que, en alguna mesura, ens interpel·len a tots.

5.1. Sentit i funció del voluntariat en les *s-nights*

Efectivament, la participació de voluntaris en l'operació d'un recompte censal nocturn de persones sense sostre suposa un exercici d'aproximació a una qüestió encara distant i poc visibilitzada per la immensa majoria dels ciutadans, per més que les seves manifestacions més cridaneres i estereotipades es mostrin quotidianament a tots als carrers de les nostres ciutats. Com bé explica la teoria de l'invisible, una mateixa cosa pot passar desapercibuda tant per excés com per defecte. L'anonimat i els estils de vida de les grans urbs acaben per arraconar i obviar, de tan evident, la presència de gent solitària en condicions d'extrema indigència a les voreres o bancs de les seves vies. Mentre que la presència menys cridanera i més oculta dels altres que, vivint al límit, fugen d'exposar-se a les mirades dels altres convergeix en inexistent un fet que, no obstant això, també habita en aquests llocs.

D'altra banda, la idea, tradicionalment estesa, que redueix el problema de les persones sense llar a una qüestió merament essencialista (ésser un sense llar), fixant les seves causes en conductes i actituds de caire merament individual, i fins i tot moral, sense tenir en compte altres factors de tipus més

39. En la literatura nord-americana es poden trobar les principals obres que desenvolupen la tasca del voluntariat en les *s-nights*; entre aquestes cal destacar l'informe elaborat per Thurnham, Wilson i Burt per al *US Department of Housing and Urban Development of Community Planning and Development* (2006).

estructural o sociorelacional, ha influït en el fet cert d'anar arraconant, com a estrany i aliè, un fenomen social cada vegada més present en les nostres societats complexes. D'aquesta manera, els més desposseïts i pobres de la nostra societat han acabat per convertir-se en una mena de casta "d'intocables", amb una imatge que es presenta distant i desenfocada a la mirada de la resta dels ciutadans. Amb aquesta concepció ontològica, l'estereotip i la inculpació⁴⁰ s'han inscrit com a llegenda o missatge bàsic ("ser un rodamón, un captaire, un indigent... per pròpia tria o a conseqüència d'una manera poc adequada de captenir-se en la vida") amb el qual es concep un fenomen social àmpliament desconegut, extremadament singularitzat (perquè és diferent i atípic de la "norma social") i, de vegades, agressivament rebutjat. Aquest rebuig té la raó d'ésser en el fet que els qui no tenen un lloc propi en la societat, aquests que han vist com s'esfondraven els vincles socials que donaven sentit a la seva existència, ens retornen en la seva mirada la incertesa, cada vegada més certa en les nostres societats del risc, de no ser més que "un lloc —un cos— sense residència", "deixalles segregades en racons oblidats", "cossos caiguts sense destinació"⁴¹.

En aquest context una investigació d'aquesta índole ens confronta davant un doble repte: el més operatiu comporta intentar que hi participi un nombre suficient de voluntaris que, distribuïts per grups i zones de la ciutat, mostrin la realitat que es vol estudiar, tal com es presenta a la via pública de les nostres ciutats. I un altre, si es vol més transcendental, que consisteix a fer més visible i pròxima una realitat urbana, i humana, que té a veure amb la fracció més extrema de l'exclusió social, aquella en què es cristal·litzen de la manera més rotunda els avatars objectius i subjectius de la nostra època.

Afrontar aquest doble repte suposa una empresa de tan abast que només es pot dur a terme gràcies a la mateixa naturalesa del subjecte investigador d'aquest tipus d'estudis: els voluntaris. Aquests, a tall d'investigador

40. El procés d'inculpació de la víctima és el mecanisme pel qual es fa caure la càrrega de la culpa sobre la víctima i es desresponsabilitza, i es justifica, l'agressor. En aquest cas el mecanisme consisteix a culpabilitzar l'exclòs de la seva situació, fet que comporta la desresponsabilització social.

41. Gallano (2006)

col·lectiu, degudament instruïts i assessorats per investigadors experts que aporten coordinació i pautes metodològiques, transmeten un caràcter peculiar a la investigació i la doten d'una potencialitat que permet la consecució de tres tasques principals: 1. la realització efectiva de l'operació censal; 2. el descobriment d'una realitat més enllà dels llocs comuns i les imatges més estereotipades; 3. la contribució a l'àmbit de la sensibilització de l'opinió pública.

A més, la participació puntual en la nit del recompte permet als voluntaris conèixer les institucions i organitzacions socials que treballen en l'atenció i inserció de les persones sense llar, fet que els obre la porta a una futura col·laboració en els processos d'intervenció social que aquestes porten a terme. Aquesta qüestió ha estat expressament assenyalada i valorada pels participants de la nit del recompte de Barcelona. Com que són les organitzacions socials que treballen amb persones sense llar menys conegudes, en general, que altres dedicades a col·lectius de població més pròxims i integrats socialment (discapacitats, infància, joves, gent gran, etc.), aquest tipus d'operacions és molt útil a l'hora de difondre la seva missió o de captar nous voluntaris. En paraules d'una de les voluntàries la qüestió pot resumir-se així:

“Tenir contacte amb persones que la vida els ha canviat d'un dia per l'altre... La veritat —ho he comentat a les meves companyes—, començaré alguna activitat per intentar ajudar la gent sense llar.”⁴²

La captació de voluntaris per a l'operació del recompte censal a Barcelona es va fer mitjançant la difusió de l'esdeveniment a través de les entitats que constitueixen la Xarxa d'Atenció a Persones sense Sostre i l'Obra Social de Caixa Catalunya, que van distribuir una carta per correu electrònic als voluntaris i a les organitzacions afins, i la promoció de la investigació a la pàgina web de Caixa de Catalunya en què, a més, es va penjar una fitxa d'inscripció per a tots els qui hi volguessin participar. L'objectiu de trobar una quantitat suficient de voluntaris, que permetés pentinar, en grups de treball, gairebé

42. Cita extreta de les respostes del *Questionari d'avaluació del recompte nocturn*.

tots els districtes de la ciutat, va poder resoldre's de manera satisfactòria quant al nombre d'efectius i els temps de reclutament. El fet que la llista de captació de voluntaris hagués de ser tancada al cap de pocs dies d'estar operativa suposa un signe evident de la vitalitat de la ciutadania de Barcelona. En termes quantitativs, de la confrontació final entre el nombre de participants (708 voluntaris) i el de persones sense sostre comptades directament (634), es pot concloure que almenys per cada persona en situació de carrer (sense sostre) es pot trobar un voluntari disposat a col·laborar en la investigació i descobriment del problema.

D'altra banda, els relats emesos pels voluntaris a través del *Qüestionari d'avaluació del recompte nocturn* (vegeu l'annex 2) permeten constatar fins a quin punt la funció i el sentit de la seva participació (no només comptar, sinó anar a la trobada d'una realitat encara molt desconeguda, amb tot el que això implica) han quedat plenament exercits i desenvolupats durant la investigació. Acostar-se a la fracció més empobrida i desatesa de l'exclusió social i contribuir en la tasca de la sensibilització de l'opinió pública, semblen dos objectius plenament aconseguits en aquesta primera edició de recompte de persones sense sostre a Barcelona.

5.2. Qui hi va participar com a voluntari?

Per participar en l'operació censal del recompte de persones sense sostre a Barcelona els voluntaris havien d'emplenar una fitxa d'inscripció que contenia 11 camps d'informació,⁴³ sobre qüestions com dades bàsiques dels participants, districte de residència, edat, activitat principal, si col·laboraven amb alguna entitat social i de quina manera, experiència prèvia en l'atenció a les persones sense llar, etc. Les dades que es reflecteixen en aquest epígraf s'han elaborat mitjançant l'anàlisi de la base de dades confeccionada a partir d'aquesta fitxa.

43. Vegeu l'annex 1.

En l'operació censal de persones sense sostre (PAC-2008) hi van participar 708 voluntaris. Aquesta xifra és molt destacable si recordem què hem dit sobre com n'és de distant i que poc que es visibilitza encara en els nostres dies el problema que tractem. A més, la dada es fa encara més significativa si es té en compte el procés de captació dels voluntaris, en què van ser suficients 11 dies perquè la llista de participants es tanqués anticipadament perquè ja s'havien aconseguit els 700 voluntaris que es requerien segons la planificació metodològica, i amb la finalitat de no seguir sumant una quantitat tan creixent de persones que fes difícilment viable la participació activa en la nit del recompte.

Si comparem la participació de voluntaris a Barcelona amb la d'altres ciutats en què també s'han fet recomptes de persones sense sostre el 2008, com és el cas de Madrid,⁴⁴ s'observa que Barcelona supera àmpliament en nombre de voluntaris Madrid, que va tenir la col·laboració de 457 persones. I, de la comparació entre la participació de voluntaris i el total de població de cadascuna d'aquestes ciutats, s'observa que la taxa de Barcelona (0,44 per 1.000 habitants) supera clarament la de Madrid (0,14 per 1.000).

Taula 5.1. Taxes de participació de voluntaris a Madrid i Barcelona

	Barcelona	Madrid
Nº de voluntaris	708	457
Població	1.595.110 ¹	3.132.463 ²
Taxa de participació	0,44 ‰	0,14 ‰

Fitsa d'inscripció de voluntaris. 2008

1. Anuari Estadístic de Barcelona (1/1/2007)

2. Instituto de Estadística de la Comunidad de Madrid.

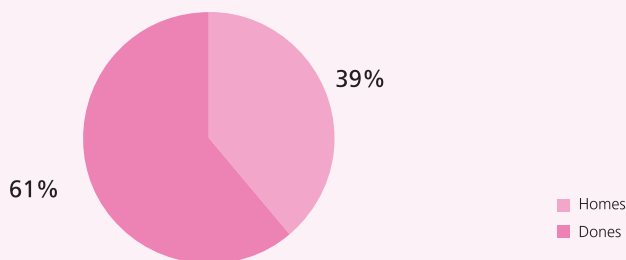
44. *II recuento censal de personas sin techo en Madrid*. Foro Técnico de Personas sin Hogar. Ajuntament de Madrid (28 de febrer del 2008).

Centrant-nos en el cas de Barcelona, la ràtio de voluntaris (708) per persones sense sostre trobades (634) mostra un saldo a favor dels primers. D'aquesta manera, com ja hem dit, almenys per cada persona sense sostre trobada es va tenir la col·laboració d'un voluntari disposat a implicar-se, almenys per una nit, en el problema. En aquest sentit, si acceptem considerar la participació ciutadana en un esdeveniment d'aquesta naturalesa com un indicador de la vitalitat del teixit social de la ciutat, no hi hauria cap mena de dubte que la ciutadania de Barcelona es va mostrar la nit del 12 de març del 2008 certament solidària, sol·lícita i vigorosa.

El 60,5% dels voluntaris la nit del recompte de Barcelona van ser dones, que van superar en més de 20 punts percentuals els homes (39,4%). Aquestes proporcions no fan sinó confirmar la tendència general de la composició del voluntariat social tant a Catalunya com a altres comunitats autònomes i la d'altres recomptes de persones sense sostre fets a Espanya, com el que es va organitzar a Madrid un mes abans (febrer del 2008), en què les dones van arribar a una taxa del 70,0%.

Gràfic 5.1. Distribució dels voluntaris segons gènere

Fitxa d'Inscripció de voluntaris. 2008

L'edat mitjana dels voluntaris va ser de 40 anys. Aquesta mitjana estadística és representativa d'una participació, per grups d'edat, força equilibrada.⁴⁵ Tot i que, com es pot observar a la taula següent, prevalen les cohorts d'edat joves (gairebé la meitat dels voluntaris comptava menys de 35 anys), la veritat és que la resta de grups té una presència significativa. Per exemple, cal destacar els 43 participants amb més de 66 anys, o els 73 voluntaris entre 56 i 65 anys. En aquest sentit, el recompte a Barcelona ha aconseguit captar un voluntariat més representatiu del conjunt de la demografia de la ciutat que no d'altres, com el de Madrid, en què l'edat mitjana va ser de 29 anys.

Estant el fenomen del voluntariat fortament marcat per la joventut, és exemplar la diversificació per edats que es va aconseguir aquesta vegada, sobretot si es té en compte que la seva participació implicava una activitat física i un horari (recórrer durant la nit àmplies àrees de la ciutat) que en principi podia dissuadir els més madurs.

Taula 5.2. Distribució dels voluntaris segons la edat

Edat	Nº de voluntaris	%	% acumulat
18-25 anys	108	17,8	17,8
26-35 anys	180	29,7	47,4
36-45 anys	116	19,1	66,6
46-55 anys	87	14,3	80,9
56-65 anys	73	12,0	92,9
66 i més	43	7,1	100,0
Total	607¹	100,0	

Fitxa d'inscripció de voluntaris. 2008

1. No s'inclouen els voluntaris que no van omplir aquest camp a la fitxa d'inscripció

45. Coeficient de variació de Pearson: 0,36.

Quant a la comparació entre la mitjana d'edat pel gènere, els homes (40,7 anys) solament superen en un any les dones (39,5 anys). La distribució en cadascun dels trams d'edat tampoc va ser significativament diferent segons el gènere.

Taula 5.3. Edat mitjana dels voluntaris segons gènere

Gènere	Edat mitjana
Dones	39,5
Homes	40,7
Edat mitjana	40,0

Fitxa d'inscripció de voluntaris. 2008

L'Eixample (19,0%) i Sarrià-Sant Gervasi (16,7%) són els districtes de Barcelona que aporten un nombre més elevat de voluntaris. Gairebé un terç dels voluntaris viuen en aquests dos districtes. Sumats als de Gràcia i Ciutat Vella, aquests sols apleguen més de la meitat dels voluntaris.

Taula 5.4. Distribució dels voluntaris per districte de residència

Districte	Nº de voluntaris	%	% acumulat
Eixample	117	19,0	19,0
Sarrià-Sant Gervasi	103	16,7	35,8
Gràcia	62	10,1	57,7
Ciutat Vella	56	9,1	66,8
Horta-Guinardó	44	7,2	74,0
Sant Martí	43	7,0	81,0
Sants-Montjuïc	39	6,3	87,3
Les Corts	38	6,2	93,5
Nou Barris	25	4,1	97,6
Sant Andreu	15	2,4	100,0
Otros (Fora Barcelona)	73	11,9	47,6
Total	615	100,0	

Fitsa d'inscripció de voluntaris. 2008

Si es compara el percentatge de voluntaris que aporta cada districte amb el pes de població que cadascun suposa respecte de la població total del municipi de Barcelona, l'Eixample, Sarrià-Sant Gervasi, Gràcia i Ciutat Vella fan una contribució de voluntariat superior a la del seu pes demogràfic, especialment el districte de Sarrià-Sant Gervasi. Les Corts segueix la mateixa dinàmica però d'una manera molt més suau. Per contra, la proporció de voluntaris d'Horta-Guinardó, Sant Martí i Sants-Montjuïc se situa per sota del seu pes demogràfic, i les diferències s'accentuen encara més en el cas de Nou Barris i Sant Andreu.

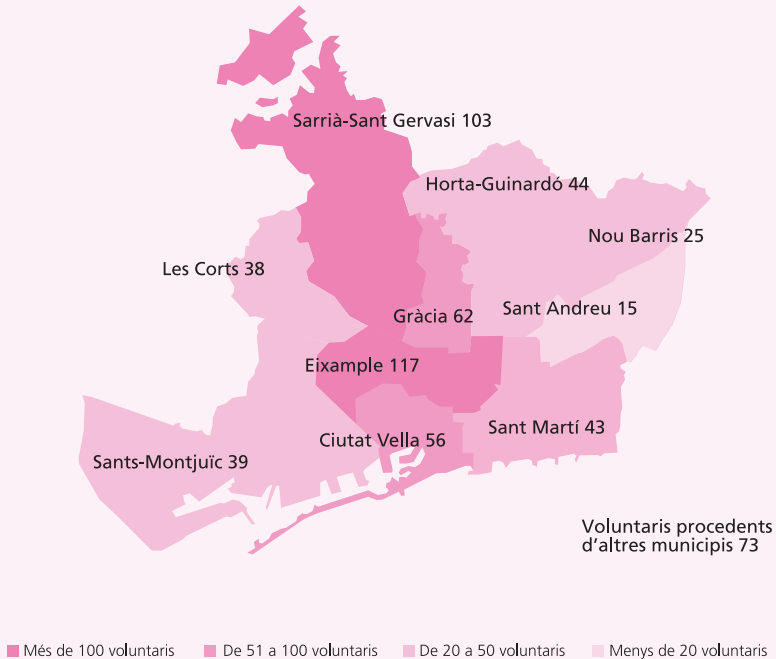
Taula 5.5. Distribució dels participants segons el pes demogràfic dels districtes de Barcelona

Districte	% de voluntaris	% de població¹
Eixample	19,0	16,5
Sarrià-Sant Gervasi	16,7	8,8
Gràcia	10,1	7,6
Ciutat Vella	9,1	7,0
Horta-Guinardó	7,2	10,6
Sant Martí	7,0	13,9
Sants-Montjuïc	6,3	11,2
Les Corts	6,2	5,2
Nou Barris	4,1	10,3
Sant Andreu	2,4	8,9

1. Font: *Annari Estadístic de Barcelona 2007. Població a 1/1/2006.*

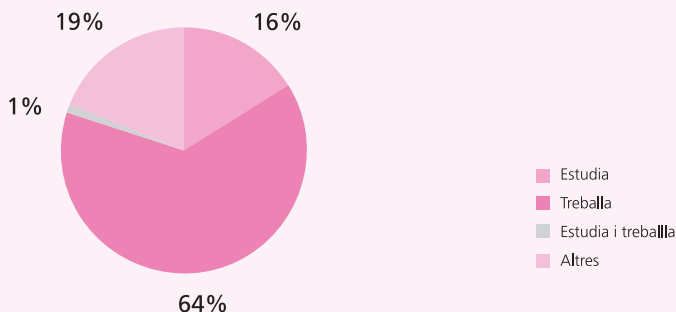
Mapa 5.1. Distribució per districtes dels voluntaris a Barcelona la nit del 12 de març de 2008

Quant al tipus d'activitat que desenvolupen quotidianament els participants del recompte, la majoria absoluta (64%) està composta per treballadors, fet que es correspon amb la maduresa de l'edat mitjana indicada més amunt. I un 19% s'enquadra sota la categoria "altres", formada majoritàriament per jubilats i mestresses de casa. Per acabar, els estudiants suposen un sisè dels participants.

Gràfic 5.2. Distribució dels voluntaris segons la seva activitat principal

Fitxa d'Inscripció de voluntaris. 2008

La major part dels voluntaris (66,9%) col·labora amb alguna entitat social. Aquest tret del perfil dels voluntaris participants en el recompte obeeix en gran mesura a les preferències expressades per alguna de les institucions que van participar en el desenvolupament del recompte nocturn, que des del principi va assenyalar la conveniència de fomentar especialment la participació dels voluntaris d'entitats socials que tinguessin certa experiència en l'atenció a persones sense llar. En tot cas, sembla lògic pensar que el fet que la gran majoria dels voluntaris fossin d'una manera o d'altra col·laboradors d'alguna entitat social ha facilitat el bon desenvolupament del recompte. D'aquesta manera la sensibilitat social i l'hàbit participatiu van contribuir que la tasca es desenvolupés amb gran rigor i sentit de la responsabilitat.

Taula 5.6. Distribució dels voluntaris segons si col·laboren amb entitats socials

Col·labora amb alguna entitat social	Nº de voluntaris	%
Sí	413	66,9
No	204	33,1
Total	617	100,0

Fitxa d'inscripció de voluntaris. 2008

La forma de col·laboració més nombrosa dels participants en les entitats socials és “la voluntària” (59,0%), si bé no cal oblidar que un 19,9% dels participants té experiència en qualitat de treballador d'aquestes organitzacions. Finalment gairebé un 20% col·labora amb alguna entitat social per mitjà de donacions o pagant quotes com a soci.

Taula 5.7. Distribució dels voluntaris segons la manera en què col·laboren amb les entitats socials

Tipus de col·laboració	Nº de voluntaris	%
Voluntari	287	59,0%
Treballador	102	20,9%
Donant	54	11,1%
Soci	43	8,8%
Total	486	100,0%

Fitxa d'inscripció de voluntaris. 2008

Una mica més d'un terç dels voluntaris (39,9%) ja tenia alguna mena d'experiència amb persones sense llar. De les 618 persones sobre les quals s'ha pogut recaptar informació sobre l'experiència amb persones sense llar, el 60,2% no havia treballat ni col·laborat mai en l'àmbit de les persones sen-

se llar, i el 39,8% restant declara que ho ha fet alguna vegada en aquest sector d'activitat. Aquestes proporcions van possibilitar la presència de personal experimentat en tots els equips del recompte i en la coordinació d'aquests, al mateix temps que donaven l'oportunitat de descobrir el problema de les persones sense llar als qui hi tenien menys experiència.

Taula 5.8. Distribució dels voluntaris segons la seva experiència amb persones sense llar

Experiència	Nº de voluntaris	% sobre el total
No té experiència	372	60,2%
Té experiència	246	39,8%
Total	618	100,0%

Fitxa d'inscripció de voluntaris. 2008

5.3. La nit del recompte: desmitificació, organització i experiència

Per explicar l'experiència de la nit del recompte, tal com la van viure els voluntaris, en aquest i en els epígrafs següents d'aquest capítol s'analitzen les respostes al *Qüestionari d'avaluació del recompte nocturn PAC – 2008*⁴⁶ que van donar els mateixos participants a la fi de l'esdeveniment. Aquest qüestionari estava format per 14 preguntes relacionades amb la valoració de l'experiència viscuda la nit del recompte, les qüestions més ben i més mal valorades, la qualificació de diferents aspectes relacionats amb l'organització, alguns suggeriments per a edicions futures i la disponibilitat per participar en nous recomptes.

Una primera aproximació a les valoracions dels voluntaris es pot obtenir a partir de les respostes a la pregunta 2 del qüestionari, en què es podien escriure

46. El *Qüestionari d'avaluació del recompte nocturn PAC – 2008* el van emplenar els mateixos participants de la nit del recompte quan van acabar les seves rutes de treball (vegeu l'annex 2).

les impressions generals sobre com va transcórrer la nit del recompte (pregunta 2: “Des del teu punt de vista, i en termes generals, com ha transcorregut el recompte?”). Les respostes emeses per 616 participants que van respondre aquesta qüestió estan relacionades principalment amb tres dimensions. La primera es refereix a la imatge i a l'estereotip clàssic de les persones sense llar i a la desmitificació que en bona mesura se'n va fer la nit del recompte. La segona al·ludeix a la manera com es va organitzar la mateixa operació del recompte. I, finalment, la tercera dimensió té a veure amb la valoració de l'experiència com a esdeveniment personal viscut pels voluntaris. Fent un tractament de totes les respostes i reduint-les a aquests tres eixos principals obtenim l'estimació quantitativa que apareix a la taula següent.⁴⁷

Taula 5.9. “En termes generals, com ha transcorregut el recompte?”¹

	Nombre de respostes	%
Imatge de les persones sense llar	311	50,9%
Organització del Recompte	274	44,8%
Experiència personal	77	12,6%
Altres	32	5,2%
Total de respostes	694	

Qüestionari d'avaluació del Recompte nocturn. 2008

1. La suma dels percentatges és diferent de 100 en funció de les respostes múltiples.

a) Desmitificació: trencar estereotips

Com es pot observar a la taula anterior, més de la meitat (50,9%) dels qui responen aquesta pregunta assenyalen la dimensió relacionada amb la imatge percebuda sobre les persones sense llar. Una operació com la del

47. El tractament de les respostes a les preguntes obertes, i la reducció a un seguit de categories tancades per quantificar-les després, s'ha elaborat amb el mòdul d'anàlisi de contingut del programa informàtic estadístic Sphinx Survey.

recompte censal de persones sense sostre ajuda a desmuntar aquesta imatge estereotipada. La percepció social del fenomen de la gent sense llar en bona mesura està ancorada en una visió tòpica i limitada de la qüestió, que té com a imatge i referent central l'home solitari i malgirbat que vaga o pidola pels carrers de les ciutats. Es tracta d'una figura tradicionalment associada a una conducta desviada, anòmla i marginal, que pot fregar les conductes perilloses, agressives o fins i tot delictives.⁴⁸ Certament, en l'imaginari social, les persones sense llar solen suscitar un sentiment de recel, de certa inseguretat i intranquil·litat, quan la veritat és que els estudis sobre violència i gent sense llar demostren una vegada i una altra que són precisament ells els receptors d'una violència física i estructural sense cap contrapartida.⁴⁹

Amb aquest teló de fons, un dels aspectes més reveladors i interessants de l'experiència viscuda pels voluntaris és la sensació que després de la conversa cara a cara amb les persones sense sostre (amb el qüestionari com a vehicle de comunicació), es trenca una part d'aquest mite. En paraules d'un dels voluntaris l'experiència sobretot ha servit per "trencar estereotips". Els estereotips construïts a còpia de desconeixement habitualment serveixen per protegir-nos d'un problema social que creiem, i volem, distant i aliè. D'aquesta manera tractem de posar fora de perill una suposada unitat i coherència lliure d'inseguretats i abismes, "estrangeries", en suma, de l'home modern⁵⁰.

Enfront del prejudici de la inseguretat que, en principi, l'imaginari col·lectiu pot sostenir, sobretot quan la trobada amb la gent sense sostre es fa en horari nocturn, el substantiu repetit més vegades en les respostes a la pregunta 2 és *tranquil·litat*, esmentat 209 vegades ("bé, tranquil",

48. En aquest sentit cal tenir en compte que una part important de la tradició sociològica i antropològica s'ha ocupat d'estudiar el fenomen de la gent sense llar (*homelessness*) vinculant-lo a l'anàlisi de la desviació social i de les conductes inadaptades i marginals (sociologia de la desviació). D'altra banda, la falta secular d'una política social que afronti el problema sovint s'ha substituït per mesures repressives i fins i tot policiaques. Esmentem a tall d'exemple la Llei de ganduls i malfactors, per no remuntar-nos més enrere en el temps, o moltes de les ordres municipals actuals que "netegen" de gent sense sostre els carrers de les nostres ciutats.

49. De les 85 persones sense sostre mortes a Espanya el 2006, el 23% va morir per agressions (violència directa; Ruiz Farrona, J., 2007).

50. Kristeva (1991)

“molt tranquil·la”, “tranquil·lament sense problemes”, “sense novetat, amb tranquil·litat”, “molt tranquil, sense imprevistos”, “tranquil, fluid, sense incidències”, “amb tranquil·litat”),⁵¹ i caldria afegir-n’hi d’altres associats al seu camp semàntic, com els següents: “sense incidències” (77), “sense problemes” (40), “amb normalitat” (24).

En el context dels relats dels voluntaris del recompte, aquests adjectius fan referència a l’absència del perill que podria desprendre’s d’un suposat món de captaires i vagabunds que, com una mena Cort de Miracles (recreada per la literatura de segles passats, però que en alguna mesura persisteix encara en els nostres dies), simbolitzaria una frontera imaginària entre un món legítim d’ordre i un altre de condemnable basat en el desordre, la picardia, l’engany i el malviure. Aquests referents avui dia encara impregnen un imaginari social, que pressuposa en la gent del carrer un món inquietant i fins i tot amenaçador. La sorpresa consisteix precisament a descobrir que aquestes persones no comporten en la pràctica aquesta amenaça (“caminar pels carrers de la zona i no tenir por, al contrari”, “tranquil i sense perill”), i que, lluny d’adoptar actituds frontalment poc inclinades o agressives, la gent sense sostre col·labora i es mostra disposada a conversar i relatar la seva experiència malgrat la sensació d’intrusió en la seva intimitat, d’invasió del seu espai personal, que les entrevistes poden suscitar (“tranquil, sense cap incidència, a gust amb l’equip de recompte, i amb la col·laboració de les persones que dormen al carrer”, “de manera bastant natural”, “les persones tenien ganes de participar tot i no ser gaire oberts”).

Enfront de tanta anomalia imaginària, l’evidència aporta normalitat, absència d’incidències i problemes (“sense incidències”, “sense incidències a la nostra zona”, “bé, amb total normalitat”, “sense problemes, molt agradable i amb calidesa”, “sense problemes”, “plàcid, sense incidències”, “amb normalitat, tenint en compte les circumstàncies de l’activitat”, “amb normalitat, cap incident, tranquil”), de manera que el col·lectiu sense sostre

51. Tots els textos entre cometes són cites textuais extretes del *Questionari d’avaluació del recompte nocturn*.

comença a semblar una mica més comú i proper a la resta dels ciutadans. A partir d'aquest instant, entendre el problema social de les persones sense llar com una situació producte d'un seguit de circumstàncies i successos vitals (personals, relacionals, socials), i no com una qüestió ontològica, i moralment reprovable, pot obrir-se pas en la consciència, per afavorir actituds i compromisos ciutadans més propers i conscients ("conèixer una realitat dels sense sostre a Barcelona, i veure que són gent com nosaltres però que per circumstàncies especials són al carrer").

b) Organització

Passant a un terreny més operatiu, l'experiència del recompte censal de persones sense sostre a parer dels voluntaris ha tingut un element clau: l'organització. Com es pot observar a la taula 5.9 un 44,8% dels voluntaris han incidit d'una manera o altra en aquesta qüestió. Les expressions "bé", "molt bé", apareixen una vegada i una altra, referint-se a la planificació i gestió general del recompte, o a l'organització i coordinació de cada equip de treball ("molt ben organitzat per l'organització i el grup", "ben organitzat", "ha estat fàcil, ben organitzat i sense cap tipus de complicació"). També tot sovint la qüestió organitzativa fa al·lusió a aspectes estrictament relacionats amb el mètode emprat en la investigació per obtenir la informació que es pretenia. En aquest últim sentit, només la idea de recórrer els carrers de la ciutat i tenir l'oportunitat d'entrevistar la gent del carrer sembla una metodologia d'investigació prou nova i atractiva per convocar l'interès i l'esforç d'un bon nombre de ciutadans, tant en aquesta com en futures edicions ("haver col·laborat en una experiència innovadora en aquest país", "la participació en una experiència diferent, interessant d'aprenentatge personal").

c) Experiència

La participació en el recompte de persones sense sostre ha significat per als voluntaris una font d'experiències personals, que en gran part té a veure amb la metodologia emprada en la mateixa investigació, la qual els ha permès una trobada breu però enormement significativa amb la gent sense llar i amb tots

els qui van estar disposats a col·laborar-hi, per una nit, en favor de la fracció més desprotegida de l'exclusió social (“una experiència molt positiva”, “m’ha agradat cooperar-hi, ho considero un gran idea”, “una bona experiència”). En termes quantitatius, la qüestió es tradueix que el 12,6% dels participants que responen a la pregunta 2 (“En termes generals com ha transcorregut el recompte?”) han fet referència explícita a aquesta experiència personal que va suposar la nit del recompte (vegeu la taula 5.9).

A parer dels voluntaris l'experiència va estar revestida d'un interès i una singularitat especial, que en primera instància té a veure amb la novetat d'una experiència no coneguda fins llavors a Barcelona (“l'experiència en si m’ha semblat molt original”). Però l'esdeveniment també va estar marcat per cert aire de misteri i aventura (però no aventurisme, ateses les condicions i cauteles amb què es va desenvolupar l'operació censal, i l'assessorament transmès prèviament en les sessions formatives), que es desprèn del mateix objecte d'estudi. La trobada d'una realitat diferent, oculta o semioculta, encara molt desconeguda per a la majoria dels ciutadans. Un món a part que històricament l'imaginari col·lectiu ha recobert amb una aurèola d'exotisme i misteri que envolten els qui se situen als marges de l'ordre social. Alguns testimoniatges referits a l'interès de l'experiència i a aquest caràcter d'intriga o d'aventura que de vegades va arribar a tenir, expliquen això que diem: “intrigant, aventurer i divertit”, “crec que ha estat una activitat interessant”, “molt interessant”, “ha estat interessant i molt positiu”, “tranquil, segur, divertit i enriquidor”, “molt tranquil i divertit”, “interessant i enriquidor”.

Però acostar-se a descobrir el problema dels sense sostre suposa endinsar-se en una realitat tan pròxima com llunyana en la nostra concepció de l'espai social. Una realitat “invisible”, l'altra cara oculta de la ciutat que tot just si arriba a captar l'objectiu de la càmera fotogràfica que sol retratar les nostres ciutats. El recompte censal permet veure alguna cosa d'aquest costat tan diferent com humà (“una mica de la ciutat desconeguda”), això suposa una experiència plenament enriquidora (“ha estat molt enriquidor tant a des del punt de vista personal com per conèixer la problemàtica”) que contribueix

a fer més propera la situació d'aquests altres veïns, “els nostres veïns del carrer”⁵² (“perfecte!!, una gran experiència per conèixer aquesta realitat del meu barri”, “una experiència ben bonica, i també una manera per conèixer de més a prop una realitat diferent”, “realment, el carrer és ben a prop”).

També de l'experiència ressalta la gran capacitat mobilitzadora de l'organització de l'esdeveniment en relació amb un problema encara poc conegut i difós en la nostra societat. Per als participants va resultar estimulante trobar tanta gent sensible i disposada a col·laborar en aquesta causa (“bé, molta gent sensibilitzada amb el tema”, “veure tantes persones unides per a una mateixa causa”, “hi ha més gent que no sembla sensibilitzada amb el tema”). Però el que és veritablement catalitzador, la peça clau perquè els voluntaris se sentissin plenament satisfets de l'experiència, va ser la mateixa trama que teixeix l'acció voluntària: veure's reflectit en d'altres que comparteixen un mateix sentiment de solidaritat, reconèixer la riquesa que aporta la gratuïtat, advertir els llaços de cooperació i ajut que es despleguen, trobar-se amb la mirada amable del company. Sentir, en suma, la força del grup (“molt bon ambient dins el grup”, “positivament, el grup especialment bé, molta diversitat, molt enriquidor”, “tots il·lusionats, parlant tothom amb tothom, ens partíem per recórrer els carrers o per fer les enquestes, amb naturalitat, amicalment”, “molt agradable, bona relació amb l'equip, confiança i grans descobriments”, “el fet que ens barregem gent amb sostre i sense convoca gent diferent, joves, grans, homes, dones, de diferents professions, etc.”).

Enriquiment personal, una nova realitat per descobrir i solidaritat són, doncs, les tres baules que trenen l'experiència dels voluntaris del recompte de la nit del 12 de març a Barcelona.

52. Aquesta frase ha estat literalment presa del títol del llibre de Busquets, S. (2007)

5.4. La trobada dels voluntaris: el sentiment de tothom a l'una

Més enllà de les impressions generals sobre la nit del recompte de persones sense sostre que hem exposat fins ara, els punts que més ressalten els voluntaris es poden trobar en les respostes a la pregunta 3, que volia aprofundir en els aspectes més positius de l'experiència (pregunta 3: “Quins destacaries com a aspectes més positius d'aquesta experiència?”). Aquesta vegada les dimensions principals sobre les quals s'han articulat les respostes són: 1. La trobada amb els altres voluntaris. 2. L'oportunitat de conèixer el problema i prendre'n consciència. 3. La possibilitat d'entrar en contacte i parlar amb les persones sense llar. 4. De nou, la bona organització de l'operació censal, qüestió que aquesta vegada apareix mesclada amb les referències a aquestes altres dimensions.

Taula 5.10. Aspectes més positius de l'experiència¹

	Nombre de respostes	%
La trobada dels voluntaris	304	51,4
Conèixer el problema	201	34,0
Parlar amb les persones sense llar	83	14,0
La organització del Recompte	66	11,1
Altres	67	11,3
Total de respostes	721	

Qüestionari d'avaluació del Recompte nocturn. 2008

1. La suma dels percentatges és diferent de 100 en funció de les respostes múltiples.

Tenint en compte la naturalesa d'un estudi com el recompte censal de persones sense sostre, participar en una experiència com aquesta suposa una trobada privilegiada amb els altres, els voluntaris, com a “investigador col·lectiu”. Aquest, precisament, suposa l'element vertebrador de tota l'experiència, sense el qual aquesta no seria més que una aportació me-

rament instrumental, que a penes hauria deixat petjada en cadascun dels col·laboradors. Més de la meitat (51,4%) de les persones que han respost la pregunta 3 parlen directament del pes tan decisiu que ha tingut per a ells la trobada amb els altres voluntaris.

L'escenari del recompte del 12 de març a Barcelona va aparèixer conformat, en el primer acte, per més de 700 voluntaris disposats a aportar la seva feina d'una manera desinteressada. La posada en escena al Club Sant Jordi de l'Obra Social de Caixa Catalunya va servir per visualitzar la vitalitat ciutadana i la seva capacitat de resposta solidària. En relació amb aquesta primera trobada de tots els voluntaris, molts participants parlen obertament de sorpresa davant una quota tan important de participació ("sorpresa pel gran nombre de voluntaris", "el gran nombre de gent que hi ha intervingut", "el gran nombre de voluntaris", "la gran participació", "la sorpresa de veure un nombre tan important de voluntaris", "la gran resposta de la gent a una crida de voluntariat com aquesta"), sobretot quan aquest problema social és encara poc conegut ("hi ha més gent que no sembla sensibilitzada amb el tema"). Això parla de la gran capacitat mobilitzadora dels organitzadors i de la xarxa d'atenció a persones sense llar en conjunt.

En aquesta primera trobada els voluntaris van tenir l'oportunitat d'intercanviar expectatives i il·lusions i van escoltar les paraules de diferents representants de la xarxa publicoprivada d'atenció a persones sense llar, les quals van servir de fil enllaçador de voluntats. Però, sobretot, aquesta primera trobada va funcionar com a últim impuls mobilitzador i de nexa d'unió abans de sortir al carrer. S'hi va poder constatar l'entusiasme, la força que transmeten centenars de persones aplegades per una mateixa causa. La trobada prèvia al recompte en si mateix va ser un acte de sensibilització dels voluntaris ("gent solidària, alegre, de diferents edats i nivells, experiència personal molt positiva fins i tot des del punt de vista familiar", "la trobada amb la gent, la sensibilització que això proposa", "veure tantes persones aplegades per a una mateixa causa", "el bon ambient de la gent que ens hem trobat al Club Sant Jordi i el posterior treball en equip durant el recompte").

Precisament, la visualització de tots els voluntaris en un mateix espai va permetre una presa de consciència més ajustada de la magnitud de la investigació en què es participava, fet que al seu torn va atorgar un plus de valor a la col·laboració de cadascun dels voluntaris (“col·laborar en un projecte global”, “participar en aquest projecte de tals magnituds”).

Però els testimonis dels voluntaris insisteixen a relatar l'experiència una vegada els equips van ser al carrer. El treball en equip, la companyonia i la solidaritat sentida dins els grups han marcat definitivament la seva experiència (“el treball en equip, la relació amb els companys d'equip”, “la companyonia”, “esperit d'equip”, “l'esperit de cooperar que tenen els voluntaris”, “la relació amb la gent que hi ha participat”, “el treball amb equip i l'entusiasme”).

5.5. Les persones sense llar: la sensació de mirar d'una altra manera el carrer

La segona dimensió més important que assenyalen els voluntaris en relació amb els aspectes més positius de l'experiència del recompte té a veure amb l'oportunitat que els ha ofert per conèixer la franja més extrema de l'exclusió social i prendre'n consciència. Així, un 34% dels voluntaris (taula 5.10) assenyalen directament aquesta qüestió. En aquest sentit, molts participants confessen obertament el desconeixement del problema, i deixen veure que aquest és una barreja de desinformació i d'un cert “no voler veure” la realitat (“conèixer una realitat que ens és desconeguda”, “mirar de cara una realitat que coneixem, que existeix, però que hi girem l'esquena”). Per a ells haver participat en una experiència d'aquesta mena suposa una oportunitat extraordinària en el camí de descobrir, si més no mínimament, aquesta part de la ciutat oculta, de vegades, desenfocada d'altres, però que existeix (“la possibilitat de reconèixer aquesta realitat”, “poder conèixer una realitat desconeguda per mi”, “veure de primera mà una realitat existent”, “conèixer de primera mà un problema que només n'havia sentit a parlar”, “conèixer motius de viure que tenim al costat i desconeixem”).

Però els voluntaris del recompte de Barcelona no solament han tingut l'oportunitat de veure de prop un problema social, sinó de constatar que es pot fer una altra mirada sobre la realitat de les nostres ciutats (“la possibilitat d’acostar-se d’igual a igual a altres persones, la sensació de mirar d’una altra manera el carrer”, “poder veure la ciutat amb uns altres ulls”, de manera que s’ha pogut descobrir una Barcelona diferent aquesta vegada, “veure Barcelona de nit, l’autèntica Barcelona”). Però la descoberta, en principi, no suposa un llast que només actua devaluant la imatge de la ciutat, sinó més aviat una aportació en el camí d’assumir una cosa que requeria que es reconegués i la persistència de la qual fa absurd l’afany d’amagar “la pols sota la catifa” (“observar un territori d’una manera diferent”, “tenir una altra visió de la ciutat en què vivim”).

Una altra mirada diferent sobre la ciutat, amb les seves llums i ombres, que la fa més complexa, més veritable i autèntica (“conèixer una realitat més de la nostra ciutat”, “veure un altre aspecte de la zona de la meua ciutat que el dia no em deixa veure”, “la possibilitat d’acostar-se d’igual a igual a altres persones, la sensació de mirar d’una altra manera el carrer”), però que alhora li exigeix un esforç més gran per eradicar, o almenys atenuar, aquest problema social les causes i solucions del qual en part intenta esbrinar aquesta investigació.

En gran mesura els voluntaris han sentit que han prestat un servei a la ciutat (“ajudar les administracions a tenir informació correcta”, “que tens la sensació de poder contribuir mínimament a un servei de la ciutat”, “fer un servei a la meua ciutat”), i es confia en la capacitat de les institucions i entitats implicades per articular mesures que contribueixin a eliminar pas a pas el problema. L’esforç invertit en una investigació d’aquesta magnitud ha de tenir necessàriament la contrapartida en una política publicoprivada de reforç de la prevenció, l’atenció i la inserció de les persones sense llar. Per això, directament o indirectament, els participants exhorten que els resultats de l’estudi contribueixin a una efectiva presa de decisions i mesures (“crec que el més destacat d’aquesta experiència és que es trobi solució per

a les persones que no tenen sostre”, “la sensació que aquest estudi serveixi per a una alguna cosa important”, “poder col·laborar en el mapa dels sense llar i confiar que serveixi per gestionar més bé”).

A més de descobrir aquesta altra cara de la realitat fins ara certament allunyada i difusa, l'experiència ha permès als voluntaris aproximar-se a aquest món extremadament afectat per la misèria i tenir un contacte cara a cara amb la gent sense llar. “Aproximar-s’hi”, tenir-hi “contacte”, “parlar” són expressions que apareixen abundantment en els relats dels voluntaris (“saber o imaginar-se com viuen la gent sense llar, acostar-se, ni que sigui una mica, a la seva realitat”, “acostar-nos a la gent que dorm al carrer, i adonar-nos que són gent com tots nosaltres”, “acostar-nos a aquesta realitat social”, “veure la realitat més de prop”, “aproximar-se a la realitat dels sense sostre”, “la proximitat a una realitat, que, sense participar en experiències com aquesta, em resulta molt llunyana”, acostar-se al que significa passar nit rere nit al carrer, “nosaltres anem a casa, a dormir... i ells s’hi queden”). Un 14% dels voluntaris que han respost la pregunta 3 sobre els aspectes més positius a destacar de l'experiència del recompte censal han esmentat expressament aquesta oportunitat d'entrar en contacte i parlar amb les persones sense sostre (taula 5.10).

La qüestió de la proximitat i el contacte no és pas en va si parem esment a l'enorme distància que encara hi ha entre el ciutadà mitjà i aquesta franja de misèria humana, d’“intocables” de les grans urbs en què s’han acabat convertint la gent sense sostre. Acostar-se a l’altre, mirar de cara el problema, posar-li cara i reconèixer les petjades que la vida ha deixat en el qui parla explica la seva situació (“identificar les cares en què es concreta la falta de sostre”), són les bases d’un mecanisme que anomenem empatia, aquesta acció per la qual busquem posar-nos en el lloc de l’altre per intentar comprendre la seva situació (“pensar on podrien viure, intentar posar-me al seu lloc”). Potser no és l’empatia el pol oposat de l’estereotip sobre el qual pivota l’imaginari social sobre un problema? Enfront dels mecanismes defensius que desencadena l’estereotip, l’actitud predominant la nit del recompte va

ser la de voler veure, conèixer i entendre. En aquest escenari de noves actituds, sorgeix la persona sense sostre com un ciutadà més, amb la mateixa dignitat i els mateixos drets que la resta.

Conèixer-entendre-dignificar són els esglaons d'aquest camí que s'ha de recórrer en el projecte de sensibilització i conscienciació ciutadana sobre el fenomen social de les persones sense llar. Per mitjà dels seus testimonis, els voluntaris no fan sinó retornar-nos, en positiu, una realitat duríssima, de la qual es rescata el més irreductible: un món de riquesa personal, de dignitat, al capdavall, de moltes persones sense sostre enmig de la misèria més absoluta ("contacte amb una realitat dura, però sobretot humana", "posar-te en contacte amb la realitat dura de la nit al carrer de persones que tenen la mateixa dignitat que qualsevol ésser humà").

Conèixer el problema a partir dels relats dels mateixos protagonistes, d'aquest altre estrany que ja no apareix "mut", com figura estàtica i inerta a les voreres dels carrers en què s'han cristal·litzat la misèria i l'aïllament humà, permet entendre el problema en termes de situació i procés, i anar deixant a una banda les concepcions més estàtiques i moralistes sobre la qüestió.

Precisament un dels punts clau de la metodologia d'una investigació com aquesta consisteix a no limitar-se a fer un mer recompte de gent sense llar, sinó a escoltar els relats, les narracions que aquests ciutadans poden aportar-nos ("poder parlar i aproximar-me a les persones sense sostre, cosa per a la qual fins ara no havia trobat el camí", "conèixer la persona que hem pogut entrevistar, conversar-hi, comprovar que hi ha gent que no veus, però que hi és", "escoltar històries increïbles", "el contacte humà establert en l'única entrevista", "molt positiva l'oportunitat de fer una entrevista", "haver conegut gent sense sostre i haver-hi parlat", "l'acostament a aquestes persones, les ganes de parlar-hi, cosa que habitualment no em plantejo").

Però al desig de conèixer s'hi afegeix la sensació d'haver contribuït, en alguna mesura, a transformar una realitat eminentment injusta. Els voluntaris descriuen la seva col·laboració més enllà d'una aportació tècnica, designant-se com un valor en la lluita contra el problema de les persones sense llar.

D'aquesta manera el sentit i la funció dels voluntaris en un estudi d'aquesta naturalesa es veuen plenament aconseguits i confirmats (“compartir aquesta tasca amb persones motivades pel mateix interès i contribuir a una tasca d'importància social”, “l'oportunitat de fer alguna cosa útil pels sense sostre”, “haver posat la meua petita aportació per aconseguir, i espero que sigui possible, que ningú hagi de dormir al carrer”).

6. CONCLUSIONS I SUGGERIMENTS

A tall de resum, volem presentar de manera esquemàtica les principals troballes generats durant el procés d'investigació-acció desenvolupat en favor de les persones sense sostre de Barcelona i apuntar modestament alguns suggeriments per al futur.

1. Generals

1.1. És importantíssim definir adequadament el problema de les persones sense llar com a requisit previ per arribar a establir un diàleg fructífer entre els diferents interlocutors implicats en la lluita contra el fenomen de les persones sense llar: administració local, entitats socials, mitjans de comunicació i ciutadania en general.

1.2. En aquest sentit, ens sembla essencial assumir un enfocament de la qüestió que se centri en l'anàlisi de la situació i dels contextos socials en què es produeix l'exclusió residencial, més que no en les característiques personals dels mateixos afectats. Per fer-ho és particularment útil emmarcar la comprensió i l'anàlisi del fenomen de les persones sense llar a partir de la proposta que ofereix FEANTSA mitjançant la tipologia ETHOS.

1.3. En aquest sentit, aplicada la reixeta de lectura de la realitat que representa ETHOS en la situació espanyola, ens trobaríem que al nostre país, on hi ha entre 2 i 3 milions d'habitatges buits, hi hauria prop de 25.000 o 30.000 persones sense llar. D'aquestes, prop d'unes 5.600 o 6.800 viurien literalment sense sostre.

1.4. Aquestes persones són, sobretot, homes; amb prou feines hi ha un 8% de dones sense sostre segons l'INE. Joves, amb una edat mitjana de prop de 38 anys. Solters o amb els vincles de parella trencats. Desocupats, però no pas inactius, ja que duen a terme una enorme activitat per intentar sobreviure. En una gran part estrangers.

1.5. Per a una tercera part la crisi fa més de tres anys que dura. No es tracta, per tant, de res de passatger, sinó que són persones establement

instal·lades en l'exclusió extrema. Amb una salut precària, però amb força menys incidència de l'alcoholisme i les addiccions que no se sol pensar. En general, els fan una oferta d'allotjament, marcada per la temporalitat i la inestabilitat residencial, i així el seu problema, lluny d'arreglar-se, més aviat s'allarga i es cronifica.

1.6. L'atenció a persones sense llar a Barcelona ha experimentat un clar procés de modernització des de començaments dels vuitanta, que s'ha traduït en una diversificació dels serveis i l'abandó de la filosofia d'aïllament en albergs, per avançar cap a la generació de processos personalitzats d'intervenció orientats a la inclusió social.

1.7. Tot i això, els recursos disponibles, encara que s'han expandit, han resultat insuficients davant l'eclosió del fenomen al llarg dels anys 90, sobretot a conseqüència de l'increment de persones immigrants en situació irregular. El percentatge d'estrangers entre la població sense sostre es va triplicar entre els anys 1995 i 2003.

1.8. La ciutadania de Barcelona ha viscut una certa sensació de desbordament que s'ha traduït en múltiples iniciatives de solidaritat, però que també ha generat reaccions puntuals de rebuig i agressivitat, arran d'episodis particularment dramàtics, com va ser el cas d'alguns desallotjaments i agressions sofertes per persones sense sostre, àmpliament divulgats pels mitjans de comunicació.

1.9. Totes aquestes tensions que reflecteixen els nous reptes i dificultats a què s'ha d'enfrontar una ciutat com Barcelona a l'hora d'abordar un problema complex i difícil, però per al qual hi ha solucions comprovades en altres escenaris urbans, s'han traduït en un important esforç pressupostari i d'ampliació de recursos socials fet en el Pla Municipal per a la Inclusió Social 2005-2010, que alhora ha esperonat que se signi l'Acord Ciutadà per a una Barcelona Inclusiva el 2006.

1.10. En aquesta mateixa línia, la col·laboració entre l'administració local i les entitats socials ha permès anar donant forma a la Xarxa d'Atenció Social a les Persones sense Sostre, que, mantenint la responsabilitat pública,

integra també 16 entitats d'acció social de la ciutat, amb l'objectiu principal d'enfortir “la capacitat d'acció de la ciutat amb la finalitat d'acompanyar les persones sense sostre en el procés de recuperació de la màxima autonomia personal i de restabliment de vincles interpersonals i socials”.

1.11. Un dels fruits d'aquesta xarxa ha estat poder generar una operació de recompte de les persones que viuen sense sostre als carrers de Barcelona, en què han col·laborat totes les parts interessades (ajuntament, entitats socials, voluntaris i professionals), en un esforç investigador i de mobilització ciutadana que s'hauria de traduir no només en una millora del coneixement de base sobre el problema sinó en un increment dels nivells de consens i col·laboració interinstitucional i de les iniciatives coordinades d'intervenció sobre el fenomen de les persones sense llar a la ciutat.

1.12. La metodologia de recompte i enquesta nocturna que hem aplicat és la mateixa que es fa servir a moltes grans ciutats dels països més desenvolupats i ha servit per establir programes reeixits de reducció significativa de la població que viu sense sostre a ciutats com Londres, Dublín o Nova York.

1.13. Això no vol dir pas que pugui esdevenir la panacea investigadora sobre la qüestió, ni que es pugui prescindir de l'ús sistemàtic dades i estadístiques generades a partir dels registres de l'actuació que duen a terme els serveis socials i els centres especialitzats d'intervenció amb persones sense llar. Tanmateix, les enquestes puntuals, si es fan amb regularitat, poden ser molt útils, perquè proporcionen una informació que no es pot obtenir amb altres fonts i estratègies de captació de dades, que normalment operen sobre la base d'estadístiques de flux o prevalença i no d'estocs.

1.14. Aquestes operacions censals i d'enquesta nocturna ens poden permetre conèixer de primera mà les característiques i necessitats de la població que queda fora de la xarxa de recursos, la qual cosa pot ser particularment útil per orientar les actuacions en medi obert i per planificar i modular l'oferta d'allotjaments d'emergència, d'acord amb les necessitats de la població que *de facto* viu al carrer, sense sostre.

1.15. Creiem que la metodologia que hem presentat es pot fer servir i reproduir fàcilment en altres ciutats; per això animem els responsables polítics i les entitats socials implicades a tirar endavant els seus estudis locals.

2. Resultats obtinguts: les persones sense llar

2.1. Els equips de voluntaris van detectar la presència de 591 persones sense sostre a les zones rastrejades. Amb això estimem que entre 634 i 658 persones van pernoctar als carrers i parcs de Barcelona la nit del 12 de març del 2008.

2.2. Si a les anteriors xifres hi afegim les 265 persones en assentaments i les 913 que estaven albergades als centres de la xarxa d'allotjaments d'emergència, podem dir que la nit de referència entre 1.812 i 1.836 persones estaven sense llar, de les quals aproximadament el 50,1% van passar la nit als recursos residencials de la xarxa, el 35,4% van pernoctar al carrer i el 14,5% ho van fer en assentaments.

2.3. La major part de les persones sense sostre eren en quatre districtes: Ciutat Vella, l'Eixample, Sants-Montjuïc i Sant Martí, que reuneixen pràcticament el 80% de totes les persones sense sostre.

2.4. Una peculiaritat local de Barcelona és l'elevat percentatge de persones sense sostre que fan servir els caixers d'entitats bancàries per dormir: fins a un 26% de les persones sense sostre detectades dormien en aquests llocs. En canvi, en el recompte fet a Madrid uns dies abans aquest percentatge, tot i ser important, tot just arribava a l'11%.

2.5. La població sense sostre de Barcelona és essencialment masculina (89,5%). Relativament jove, amb una edat mitjana de 41 anys, pràcticament idèntica a la que s'ha trobat a altres ciutats, i amb un 40% de persones que tenen menys de 35 anys.

2.6. Potser la dada més significativa és l'enorme percentatge d'estrangers que s'ha trobat. Solament un 37,8% de les persones enquestades tenien nacionalitat espanyola. La resta, un 62,2%, eren estrangeres (a Madrid, per exemple, aquest percentatge, tot i ser alt, només arribava al 53%). Romania

(16,3%), el Marroc (8,9%) i Polònia (5,2%) són les nacionalitats més freqüents entre els estrangers.

2.7. El 50% de les persones que pernocten al carrer són solteres. Tan sols un 22% són casats o tenen parella, una proporció semblant a la de separats i divorciats. Els vidus representen un 6,5% del total.

2.8. Per a una bona part, el fet de veure's al carrer no obeeix a una crisi breu i transitòria, ja que un 46% està en aquesta situació des de fa més d'un any. Tot i això, una de cada vuit persones fa menys d'un mes que és al carrer; per tant, té una enorme importància intervenir-hi ràpidament per evitar que la situació esdevingui permanent.

2.9. En general es tracta de persones amb un nivell d'estudis equivalent a primària o inferior encara, que han treballat en feines manuals i poc qualificades. Sobretot en dos sectors en què la precarietat laboral i la temporalitat són molt altes: la construcció (19%) i l'hostaleria (15%).

2.10. Encara que la immensa majoria està desocupat, un 19,3% de les persones sense sostre enquestades als carrers de Barcelona van manifestar que tenien una feina, tot i viure al carrer. En general són feines marginals i en l'economia informal, però, en tot cas, la veritat és que sobreviure al carrer exigeix desplegar una activitat molt important i, per descomptat, no es pot dir que sigui viure a costa dels altres o de pidolar. "Solament" un 28% manifesta que l'almoïna és la seva principal font d'ingressos. En canvi, hi ha un 20% de pensionistes i un 40% que aconsegueixen obtenir el que cal per sobreviure venent ferralla, petits objectes i altres activitats similars.

2.11. Quant als motius que els han dut a veure's al carrer, prevalen les referències a la falta de feina (25%), i a la seva conseqüència lògica: la falta de diners (22%). Amb això, apareixen les ruptures afectives, els problemes amb la parella o amb la família d'origen (16%), que abans o després acaben per deixar sense suport afectiu i suport social la persona en crisi.

2.12. Amb aquests dos vectors d'exclusió —economicolaboral i afecti-vorelacional— hi ha les referències a la falta de "papers" (10%), que molts estrangers veuen com l'origen dels seus problemes (sense papers no hi ha

feina, sense feina no hi ha diners, sense diners no hi ha sostre), i força més avall apareixen les al·lusions als factors de deterioració personal que vinculen la crisi residencial amb l'alcoholisme (7%), la drogoaddicció (5%) o la malaltia mental (3%).

2.13. Encara que la majoria de les persones sense sostre amb qui hem parlat (el 65%), recorre almenys a algun recurs social de la xarxa de Barcelona (el 65%), sobretot menjadors, el fet és que una mica més d'una tercera part (35%) es manté al marge de la xarxa, de manera que és crucial la intervenció en medi obert i el treball de proximitat al carrer.

2.14. En aquest sentit, l'oferta de la xarxa d'allotjament social no estaria gaire d'acord amb els desitjos que expressen els mateixos afectats, ja que només un 13% vol trobar una plaça en un alberg —que és l'oferta més habitual que fan les institucions—, mentre que la gran majoria expressa l'aspiració de residir en un pis, sigui compartit amb altres persones (61%) o per a ells sols (43%). Això significaria apostar més decididament pels habitatges tutelats, amb suport, etc.

2.15. En tot cas, són molt pocs, amb prou feines quatre o cinc, els qui diuen que estan a gust al carrer, i això mateix fins i tot cal entendre-ho com una mena de verbalització llançada més en termes d'orgull i autoafirmació personal enfront del món que els rebutja que no pas com un veritable desig. La veritat és que viure al carrer és perillós i malsà: la meitat han estat víctimes d'algun delictes des que s'estan al carrer, i una proporció semblant diu que té algun problema de salut, menys del 60% dels quals reben tractament.

2.16. La inseguretat, les condicions insalubres i la solitud són els elements que van degradant la vida i la condició d'aquestes persones, fins al punt de fer baixar la seva esperança mitjana de vida entre 25 i 30 anys per sota de la que té la població general. Encara que només sigui per això és urgent posar els mitjans i desplegar la voluntat política necessària per aconseguir l'eradicació del fenomen extrem de les persones sense llar. No fa gaire ha assumit aquest objectiu el Parlament Europeu en una declaració per escrit

“sobre la resolució del problema de les persones sense llar instal·lades a la via pública” abans del 2015.⁵³

2.17. Això implica ampliar els recursos disponibles i, sobretot, fixar una escala de prioritats adaptades a les demandes que realment plantegen els qui viuen sense sostre. En aquest sentit, el sobreesforç que, considerant-la en conjunt, fa actualment la Xarxa d'Atenció a Persones sense Sostre de la ciutat de Barcelona —la nit de referència funcionava al 123,5% de la seva capacitat, si comptem les persones allotjades en pensions — junt a la lleu però significativa infrautilització dels centres residencials – la nit del recompte es trobaven al 90% de la seva capacitat, no pot amagar la inadaptació en els criteris d'admissió i permanència que plantegen alguns programes enfront de la situació i el perfil que actualment es dona al carrer.

2.18. Alhora, sembla una mica contradictori que la major part de les places d'allotjament d'emergència continuïn concentrades en albergs de curta estada i en pensions concertades, quan la naturalesa de la crisi residencial de les persones sense sostre no és ni transitòria ni momentània, de manera que es requereix una provisió d'allotjament bàsic sostingut i de llarga durada, cosa que converteix en inviable, tant des del punt de vista econòmic com des del punt de vista de la intervenció social, el recurs als albergs temporals i a les pensions. Creiem, en canvi, que, sense deixar de banda el que ja s'ofereix, seria convenient desplegar més treball d'acompanyament i suport social per situar en pisos i habitatges de lloguer (preferentment públics, però no solament) les persones que ara dormen al carrer.

3. Els voluntaris

3.1. En el recompte de persones sense sostre de Barcelona hi van participar 708 voluntaris. Això suposa que, almenys, per a cada persona que es va trobar vivint al carrer, es va tenir la col·laboració d'un voluntari disposat a implicar-se, almenys per una nit, en el problema.

53. [http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?reference=P6_TA\(2008\)0163&language=ES](http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?reference=P6_TA(2008)0163&language=ES).

3.2. L'edat mitjana dels voluntaris va ser de 40 anys. I, encara que la major part comptava menys de 35 anys, la resta de cohorts d'edat també van aportar un nombre significatiu de persones.

3.3. La majoria dels voluntaris van ser dones (64,0%), treballadors (64%), col·laboradors d'alguna entitat social (66,9%) i gent sense experiència en el treball amb persones sense llar (60,19%).

3.4. Els districtes de l'Eixample (19,0%), Sarrià-Sant Gervasi (16,7%) i Gràcia (10,1%) van aportar més de la meitat dels voluntaris al recompte de persones sense sostre.

3.5. Tenint en compte que la percepció social del fenomen de les persones sense llar encara està ancorada en una visió limitada i desfasada de la qüestió, l'experiència del recompte ha servit perquè els voluntaris hagin pogut trencar alguns estereotips que atribueixen a la gent sense llar a un suposat món de conductes anòmales i desviades, basat en el desordre, la picardia i el malviure.

3.6. Aquesta ruptura és una condició imprescindible perquè el problema de les persones sense llar s'entengui com una situació (estar sense llar), producte d'un seguit de circumstàncies i successos vitals, i no pas com una qüestió ontològica i moralment reprovable (ser un sense llar, un captaire, un indigent, un rodamón, etc.).

3.7. L'oportunitat d'entrevistar les persones sense sostre, i no solament de comptar-les, ha fet que, enfront del mecanisme defensiu que suposa l'estereotip, els voluntaris hagin pogut desplegar el mecanisme proactiu de l'empatia, és a dir, la capacitat de posar-se en el lloc de l'altre i d'entendre la seva situació.

3.8. En aquest sentit, conèixer i entendre la realitat de les persones sense sostre i dignificar la seva imatge en l'imaginari col·lectiu són esglaons d'aquest camí que cal recórrer en el necessari projecte de sensibilització i conscienciació ciutadana sobre el fenomen social de les persones sense llar.

3.9. També els voluntaris han pogut descobrir que una altra mirada es possible sobre la realitat social de les nostres ciutats. Ha emergit una Bar-

celona més complexa, amb les seves llums i les seves ombres. Això suposa una presa de consciència i un compromís més sòlid i realista amb la ciutat, que exigeix de la xarxa publicoprivada d'atenció a les persones sense llar un esforç més gran per eradicar, o almenys pal·liar tant com sigui possible, aquest problema social.

3.10. Amb aquesta investigació els voluntaris entenen que han prestat un servei a la seva ciutat, i hi confien per complir la missió d'articular mesures i actuacions sòlides, adaptades i eficaces.

3.11. D'altra banda, per als voluntaris, l'element clau per al bon funcionament de la nit del recompte de persones sense sostre ha estat la bona organització de l'operació censal.

3.12. Però l'element vertebrador de l'experiència dels qui han col·laborat en la nit del recompte ha estat la trobada dels mateixos voluntaris, i l'oportunitat de treballar en equip d'una manera compromesa, entusiasta i solidària.

3.13. El recompte censal de persones sense sostre a Barcelona ha suposat, per tant, per als voluntaris una experiència enormement significativa tant pel que fa a la trobada amb les persones sense llar com pel contacte amb tots els qui han volgut col·laborar-hi.

3.14. També el recompte s'ha mostrat com una oportunitat privilegiada per constatar la vitalitat d'una ciutat, que continua tenint en els voluntaris un dels seus actius més excel·lents.

D'altra banda, no ens queda sinó donar les gràcies a les institucions implicades, als responsables polítics i socials i, molt particularment, als mitjans de comunicació que van saber fer-se ressò amb professionalitat i rigor d'un projecte que, si bé té com a objectiu directe les persones excloses sense sostre, ens acaba afectant a tots en la mesura que ens permet recuperar per a tothom una ciutat més solidària, democràtica, lliure i inclusiva.

En aquest sentit sembla necessari continuar fent periòdicament aquesta tasca d'investigació-acció-sensibilització que ens serveixi per millorar el coneixement del problema i per ser més eficaços eradicant-lo. De la mateixa manera, s'haurien de fer investigacions que desentranyin la percepció del

fenomen social de les persones sense llar de l'opinió pública i afavoreixin el disseny de projectes d'informació, sensibilització i conscienciació ciutadana sobre el fenomen social de les persones sense llar.

7. APÈNDIX: EL RECOMPTE DE LLEIDA

1. Context

No solament són les grans ciutats com Barcelona o Madrid les que pateixen el fenomen de les persones sense sostre; a Lleida hi ha un grup de persones en greu situació d'exclusió social a les quals no queda cap altre remei que dormir al carrer, a les places i altres infraestructures abandonades no aptes per a l'habitatge o bé fer ús dels escassos recursos municipals o d'altres entitats no lucratives que existeixen actualment a la ciutat de Ponent.

Si bé la manca d'habitatge és una problemàtica de gravetat extrema per a aquest col·lectiu, se n'hi han d'afegir d'altres d'igualment corrosives per a la persona com pot ser tot tipus de malalties físiques i mentals, drogodependències, addiccions i desarrelament o manca de documentació, en el cas de persones immigrants. Per tractar de solucionar aquesta problemàtica social, tan important és conèixer les circumstàncies per les quals aquestes persones han arribat a la situació actual com avaluar quins han de ser els recursos adequats perquè es realitzi el procés d'inclusió necessari perquè aquest col·lectiu pugui millorar la seva situació vital.

El recel que sempre ha existit cap a les persones sense sostre —la por de la diferència i l'alteritat— ha fet que quedin excloses i que existeixi molt poca consciència ciutadana sobre la necessitat d'atenció que requereixen. Per tal de trencar aquesta barrera, alhora que se cerquen els recursos i els mitjans necessaris per millorar aquesta problemàtica, amb la sinergia entre la Xarxa Lleidatana d'Entitats en Lluita contra la Pobresa i l'Exclusió Social, l'Ajuntament de Lleida i la Obra Social de Caixa Catalunya, seguint la metodologia dictada pel doctor Pedro Cabrera, de la Universitat Pontifícia de Comillas, s'ha dut a terme un recompte de persones sense sostre, en el qual s'ha volgut implicar la societat civil, així com els professionals que treballen amb aquest col·lectiu.

Les entitats coordinadores del recompte aposten per un futur en què les persones afectades pel fenomen de la situació sense llar aconseguixin

inserir-se en la societat. Per tal d'aconseguir aquesta fita tan necessària per a la cohesió social i la convivència equitativa, els diferents agents que van participar en el recompte van marcar una sèrie d'objectius que era necessari assolir, entre els quals hi ha el treball en xarxa per aconseguir un apropament cap a aquest col·lectiu. Així doncs, el govern local, les ONG que promouen la inclusió de les persones sense sostre i la Obra Social de Caixa Catalunya van cercar el suport i la participació de voluntaris i professionals de les diferents entitats per dur a terme el recompte. A aquestes persones els van oferir una sessió informativa prèvia, en la qual les preparaven per a l'experiència que tot just havien iniciat.

Per tal de cobrir tota la ciutat de Lleida, es va dividir la ciutat en 4 zones, a cadascuna de les quals hi havia una persona responsable de la coordinació, que alhora van ser subdividides en 54 sectors⁵⁴. Un total de 54 grups entre 3 i 6 persones van rastrejar fins a l'últim carrer de la ciutat, equipats amb carpetes, mapes, identificadors per als participants, fitxes d'observació i d'entrevista, a més d'instruccions concretes sobre com cal fer el recompte i les entrevistes a les persones sense sostre. Des de les 23:00 h del 28 d'abril fins a la 1.00h de l'endemà els diferents grups van rastrejar els quatre punts cardinals de Lleida, excepte els indrets de difícil accés (l'Horta, la Mitjana, les construccions mig derruïdes i la canalització del Segre), que van pentinar els tècnics municipals. És necessari remarcar un determinat nombre de persones sense sostre a Lleida que només són presents a la ciutat en una època determinada de l'any: durant la campanya de la fruita. Els anomenats temporers, la majoria dels quals són d'origen immigrant, s'apropen cada any a la ciutat amb l'esperança de trobar una feina per als mesos d'estiu sense tenir un lloc habitat i condicionat per passar les nits, la qual cosa fa que molts d'ells acabin convertint-se en persones sense sostre, tot i que de manera temporal. Un cop passada la campanya de la fruita, la gran majoria marxen de Lleida i no hi tornen fins a l'any següent.

54. La organització del recompte de persones sense sostre a Lleida no hauria estat possible sense la col·laboració de Joan Canut, Cap d'Unitat Tècnica de lluita contra la pobresa i l'exclusió social de l'Ajuntament de Lleida⁵⁵.

La finalitat principal del recompte no era altra que conèixer i detectar el nombre i el perfil de les persones sense sostre que hi havia a la ciutat de Lleida en un dia determinat, i també saber quines d'aquestes persones feien ús dels recursos que hi ha actualment disponibles per a aquest col·lectiu. Un cop fet el recompte, la feina tot just comença per als organitzadors, que, a partir de les dades obtingudes (tan quantitatives com qualitatives), hauran d'iniciar un procés de reflexió i avaluació sobre els recursos adreçats a millorar la situació d'aquestes persones a la ciutat de Lleida, la possible insuficiència, i plantejar nous reptes perquè es puguin cobrir les necessitats més urgents d'aquest col·lectiu, alhora que se'ls ofereix un procés d'inserció adequat i concloent. Pel que fa a la sensibilització ciutadana, l'objectiu no és altre que fer dels voluntaris del recompte agents de sensibilització i de canvi d'actituds en els seus entorns de referència. Per aquest motiu, es va procurar que molts dels voluntaris fossin estudiants i es va oferir una sessió als alumnes de la Universitat de Lleida, en la qual es va explicar la situació de les persones sense sostre i els recursos dels quals disposa la ciutat per atendre-les, i posteriorment els van demanar la participació. Val a dir que la resposta va ser del tot positiva per part dels estudiants. Tot i així, l'heterogeneïtat regnava entre els voluntaris, cosa que feia encara més interessant i amena l'experiència, ja que la disparitat d'edats, gènere i àmbits professionals atorgava un caràcter inclusiu a tanta diferència.

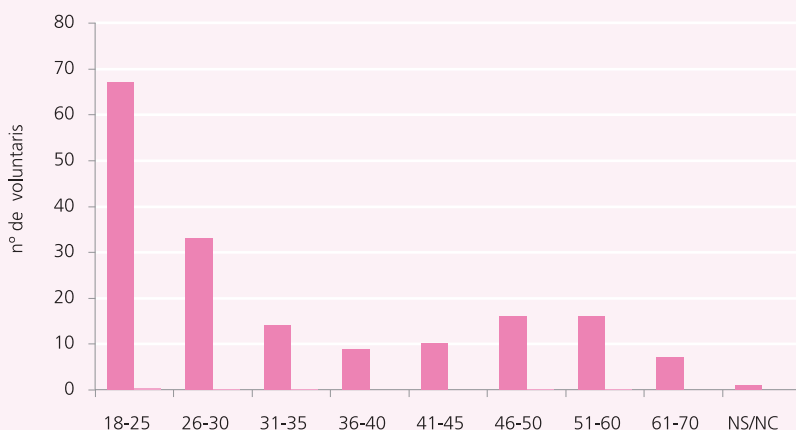
2. Informació sobre els voluntaris

A Lleida, el 28 d'abril de 2008, a les 10 del vespre, 180 persones, entre voluntaris i professionals del tercer sector, preparen tot el material necessari per iniciar el recompte de persones sense sostre. Els uneix un objectiu comú: fer d'aquesta nit l'inici d'una anàlisi reflexiva que permeti unir forces entre tots els agents que treballen pel benestar d'aquest col·lectiu, i fer de Lleida una ciutat més inclusiva, on tothom tingui accés a cobrir les necessitats més elementals, entre les quals hi ha el dret de totes les persones a disposar d'un habitatge per viure amb dignitat.

De les 180 persones que van participar voluntàriament en el projecte, el 70% eren dones, enfront de 54 homes. Si ens fixem en l'edat dels voluntaris, ens sorprendrà l'elevada aflluència de joves, tal com s'exposa en el gràfic següent:

Edat dels voluntaris

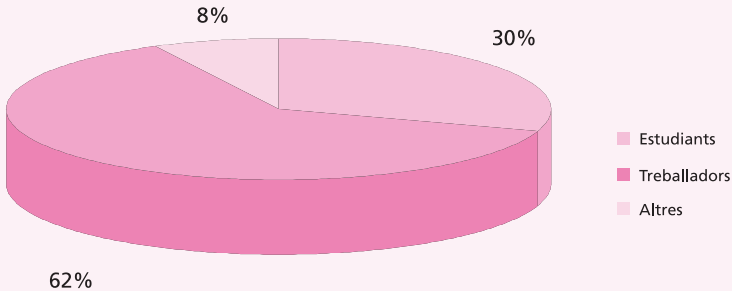

Dades de 173 voluntaris

El 40% dels voluntaris tenien entre 18 i 25 anys i el 20% entre 25 i 30 anys. Aquesta mescla d'edats reflecteix tant la participació d'estudiants com de treballadors, que representaven, respectivament, el 30% i el 62% del total de voluntaris:

Situació dels voluntaris

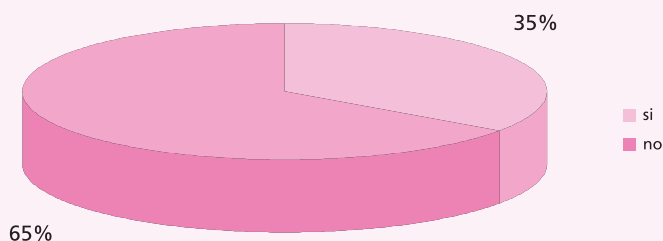

Dades de 173 voluntaris

Com és natural, no totes les persones que van decidir participar en el recompte tenien experiència prèvia amb persones sense sostre. De fet, aquesta era tota una oportunitat perquè professionals del sector i persones amb una certa sensibilització es trobessin i compartissin una nit de dedicació a un col·lectiu que es mereix l'atenció i el contacte d'altres persones, que, en el dia a dia, passen pel seu costat sense parar gaire atenció a la marginació i l'exclusió que els envolta. En aquest sentit, la captació va ser tot un èxit, ja que el 65% dels voluntaris que hi van participar no havien tingut cap experiència prèvia amb el col·lectiu de persones sense sostre.

Experiència dels voluntaris amb persones sense sostre

Dades de 173 voluntaris

Creiem que, després del recompte, seran més les persones que entendran la situació de les persones sense llar com un problema que cal resoldre amb la participació no només dels organismes oficials i les entitats no lucratives, sinó també amb el suport i la voluntat ciutadana.

Del total de voluntaris que van contestar l'informe d'avaluació sobre el recompte que es va lliurar en finalitzar la nit, un 98,5% van manifestar que volien repetir l'experiència.

A través de les respostes dels participants sobre els aspectes més positius de l'experiència, hem constatat els següents:

- La solidaritat i la convivència latents entre tots els voluntaris.
- La qualitat del treball en xarxa dut a terme per tots els agents que van organitzar el recompte.
- La possibilitat de contactar i mantenir una conversa amb persones sense sostre.
- La satisfacció dels participants pel fet d'haver format part d'un estudi que pretén propiciar un canvi profund en la manera de gestionar les necessitats del col·lectiu dels sense llar.
- L'oportunitat d'apropar-se a una realitat per a molts desconeguda fins llavors.

- L'empatia que es va arribar a sentir cap a les persones sense sostre.
- L'heterogeneïtat entre tots els voluntaris que van formar part del recompte.

Tot aquest cúmul d'aspectes ens indica l'ambient de conscienciació i sensibilització que es respirava el vespre del 28 d'abril.

3. Resultats del recompte

La nit del recompte es van comptar un total de 70 persones sense sostre, 57 de les quals van ser localitzades directament pels equips del recompte, mentre que les altres 13 van ser trobades pels equips de detecció municipals a l'Horta, la Mitjana, les construccions mig derruïdes i la canalització del Segre.

Persones trobades

Sector	Nº de persones	%
1	34	48,6
2	6	8,6
3	12	17,1
4	5	7,1
Horta	13	18,6
Total	70	100,0

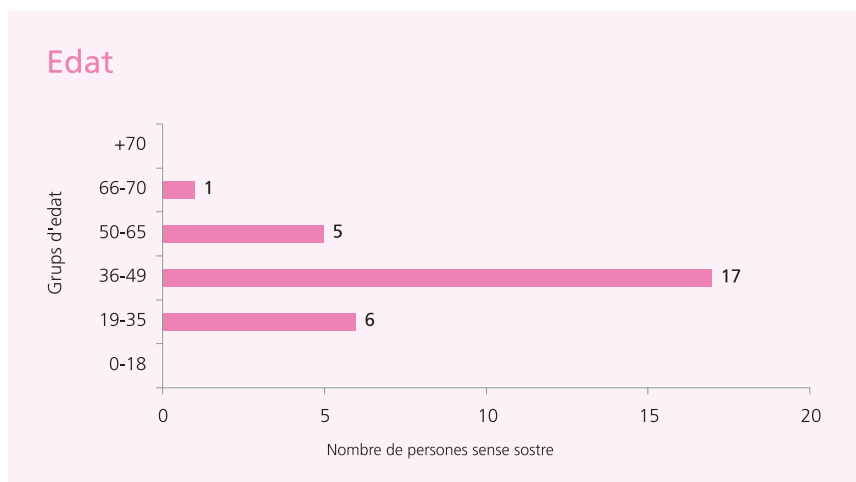
Com es pot observar a la taula, gairebé la meitat de les persones que es van recomptar pernoctaven al sector 1 de la ciutat, que correspon al centre històric, el barri més cèntric de Lleida. Del total de les persones localitzades, més d'un 97% eren homes, mentre que només es van trobar dues dones pernoctant pels carrers de Lleida, que representaven un percentatge inferior al 3%.

Si bé hauria estat del tot positiu per a l'estudi enquestar totes les persones que es van recomptar, les dades obtingudes només fan referència a les 28

persones (el 40% del total) que van voler respondre les preguntes que els van plantejar els voluntaris.

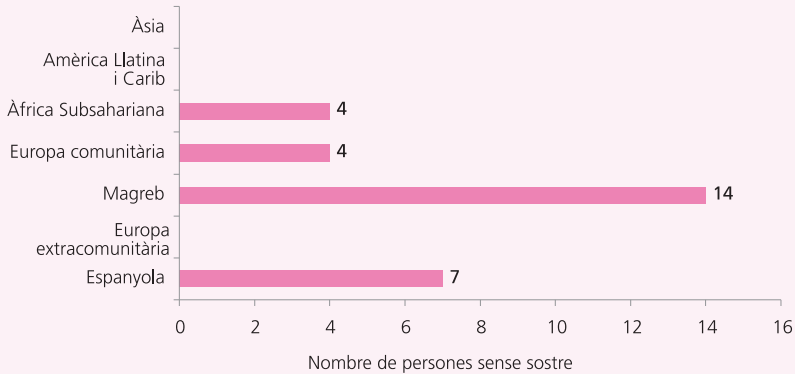
A continuació presentem un gràfic en què apareixen els grups d'edat i el nombre de persones corresponent. La mitjana d'edat era de 41 anys. De totes les persones enquestades, no es va trobar cap menor d'edat; la més jove només tenia 25 anys, mentre que la més gran en comptava 67.

Una altra dada important que cal tenir en compte a l'hora de detectar el perfil de les persones que estan sense llar a Lleida és la procedència. El 75% dels enquestats que dormien al carrer la nit del 28 d'abril eren estrangers. D'aquests, un 63,6% procedien del Magrib, i molt probablement havien arribat a Catalunya com a conseqüència de la campanya de la fruita, a la recerca d'una vida millor de la que els podia oferir el seu país d'origen. No obstant això, s'han acabat trobant en la situació d'haver de pernoctar pels carrers, en la més absoluta soledat i veient com les seves esperances minven cada dia que passa.

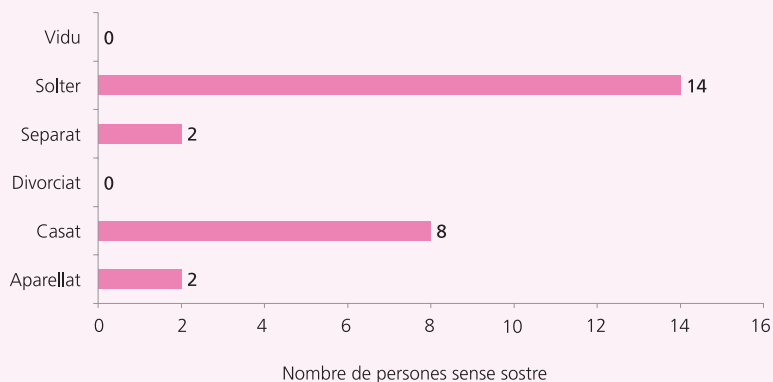
Procedència

Un fet que es repeteix en la problemàtica de les persones sense sostre és la poca o nul·la sociabilitat. Com ja hem expressat anteriorment, existeix un cert recel cap a aquest col·lectiu, que els fa estar la major part del temps sols o en companyia d'altres persones en la mateixa situació. En molts casos, fins i tot els parents més propers s'han anat allunyant de la persona que dorm al carrer, que es veu desplaçada i marginada del clan familiar. De les persones enquestades, un 58,3% va reconèixer que no mantenia cap tipus de relació amb la família. En aquests casos, com que no hi ha contacte amb els més propers, es pot accentuar el grau d'exclusió social, ja que es tracta de persones que ni tan sols mantenen les relacions socials més bàsiques i primàries i, conseqüentment, es troben totalment sols per fer front a la seva situació.

Estat civil

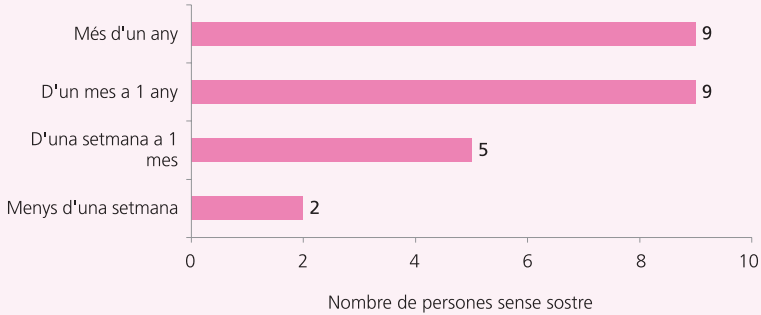

Un 61,5% de les persones enquestades eren separades o solteres, enfront del 38,5% restant, que o bé estava casat o bé vivia en parella. En aquest sentit, i en referència a la pregunta sobre les relacions socials que manté la persona enquestada, un 44% de les persones sense sostre va afirmar que passava el dia sempre sol, sense cap mena de companyia. No obstant això, entre les persones que deien que passaven el dia acompanyats, un 52% es trobava amb amics o altres persones en la mateixa situació que ells, mentre que tan sols una persona (4%) afirmava passar el dia amb algun familiar.

Un factor que reflecteix amb força claredat la dificultat d'aconseguir processos d'inserció d'èxit amb el col·lectiu de les persones sense llar és el temps que fa que aquestes persones dormen al carrer. De les 25 persones que van respondre aquesta pregunta, un 36% va manifestar que ha passat més d'un any en aquesta situació, mentre que només un 8% va afirmar que feia menys d'una setmana que era al carrer.

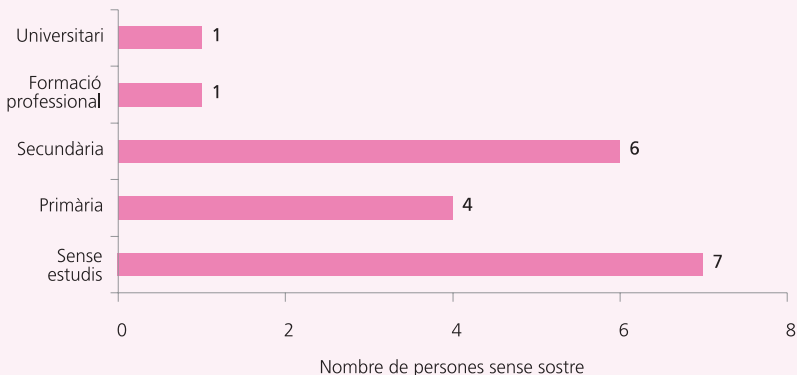

Temps passat al carrer

Hi ha una relació molt estreta entre el nivell d'estudis que hom ha assolit i la possibilitat de trobar una feina que permeti obtenir els ingressos necessaris per cobrir les necessitats bàsiques. Una de les qüestions que l'enquesta va constatar és que un 58% de les persones sense sostre a Lleida tenien, com a màxim, un nivell d'estudis de primària.

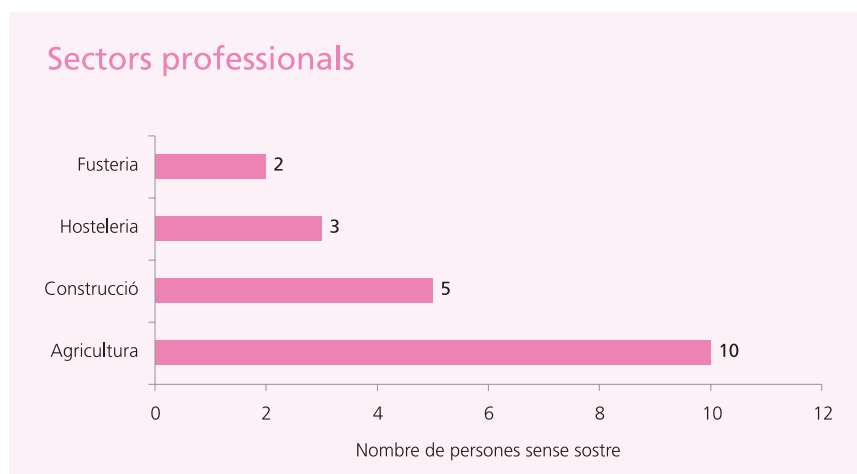
Nivell educatiu

Malgrat l'elevat percentatge de persones sense sostre que no han finalitzat els estudis obligatoris o que no tenen estudis, un 10% de les persones enquestades va afirmar que han cursat estudis universitaris o formació professional.

Amb relació a l'estatus laboral, moltes persones enquestades van declarar que són professionals dels sectors que apareixen a continuació, tot i que actualment no treballaven:

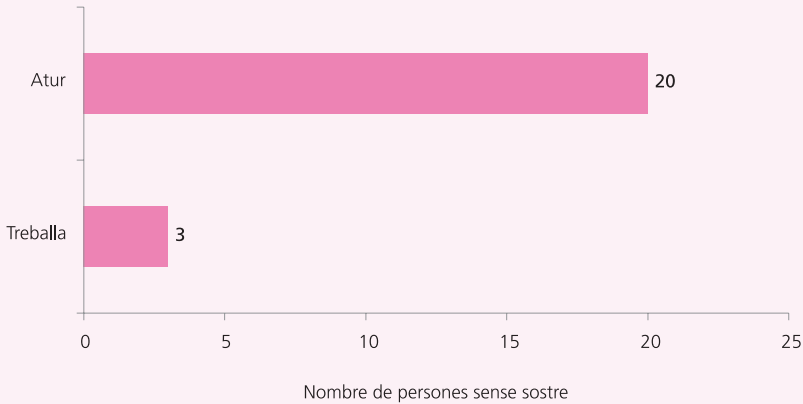

A Lleida observem que el sector amb més oferta és l'agrari, contràriament al que podem trobar a les capitals, com Barcelona o Madrid.

De les 23 persones que van respondre la qüestió sobre la situació laboral, només 3 casos van manifestar que tenien una feina, malgrat viure al carrer: una al camp, una en fires i l'altra fent feines ocasionals.

Situació laboral

A la pregunta de quant de temps esperaven quedar-se a Lleida, un 32% (de 25 casos) va afirmar que volia marxar de la ciutat, i en 2 casos van especificar que esperarien que passés la campanya de la fruita per desplaçar-se. El 72% restant va declarar que volia quedar-se a Lleida, sigui perquè els agradava la ciutat sigui perquè esperaven trobar-hi una feina estable.

És d'una necessitat imperiosa saber quin és l'origen dels ingressos d'aquestes persones per comprovar quina cobertura dona l'administració pública a les necessitats econòmiques d'aquest col·lectiu. De les 15 persones que van respondre la pregunta, només 2 casos van afirmar que obtenien els ingressos d'una pensió atorgada per les institucions oficials (de vellesa, viduitat o RMI⁵⁵). Per altra banda, les fonts d'ingressos més esmentades a l'enquesta van ser l'almoïna, els familiars, els amics i la feina, a parts aproximadament iguals, amb la qual cosa queda constància de la insuficiència de les aportacions que l'administració pública fa a aquest col·lectiu.

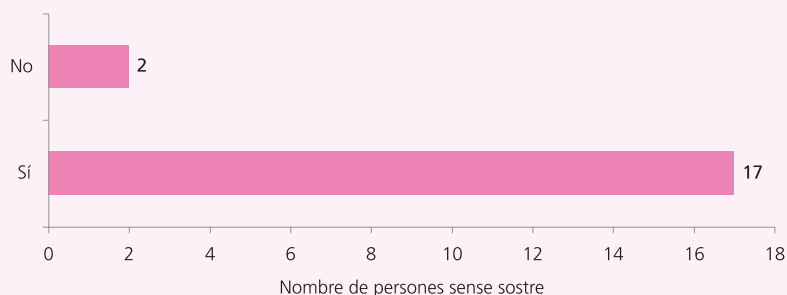
55. Renda mínima d'inserció.

Aquest pot ser un punt de reflexió i anàlisi per a la implementació de noves mesures i polítiques socials que ajudin a pal·liar una urgència d'aquestes magnituds, ja que, sense estabilitat econòmica, aquestes persones no podran inserir-se en la societat. Cal remarcar que factors tan importants com l'autoestima o la capacitat per valer-se un mateix són crucials perquè una persona confii en les seves possibilitats de dur una vida millor.

Per saber la capacitat dels recursos existents a Lleida per cobrir les necessitats bàsiques d'aquest col·lectiu, era necessari preguntar quin ús en feien aquestes persones:

Ús dels recursos

De les 19 persones que van respondre la pregunta, només dues van manifestar que no havien utilitzat mai cap recurs de la ciutat. Això no obstant, la majoria de persones concentren l'ús dels recursos en el servei de dutxes, els robers i els menjadors. Cal remarcar que les persones que van contestar aquesta qüestió van mencionar, en alguns casos, més d'un recurs emprat.

Feu servir habitualment algun del següents centres o recursos socials?

Tipus de recurs	Nº persones	%
Albergs	6	37,5
Servei de dutxes	6	37,5
Robers	2	12,5
Equips de carrer	2	12,5
Total	16	100

Com és ben sabut, el fet de dormir al carrer fa de la persona un subjecte més vulnerable i més propens a patir agressions. De les 24 persones que van respondre la pregunta sobre si havien estat víctimes d'algun delictes, el 33,3% va manifestar que havia patit atacs físics al carrer. És molt elevat el grau de desprotecció que pateixen aquestes persones, tot i que a Lleida aquest percentatge és molt inferior a Barcelona, on el grau de delinqüència que sofreix aquest col·lectiu és del 48,8%.

En matèria de salut, s'ha detectat que existeixen moltes problemàtiques que afecten directament aquest col·lectiu. En concret, el 54,2% de les 24 persones enquestades van manifestar que patien algun problema de salut, però només 3 van afirmar que rebien el tractament mèdic adequat per a la malaltia que patien. En aquest sentit, l'assistència sanitària hauria de ser una de les qüestions per analitzar i reestructurar a fons, ja que dormir al carrer agreuja els problemes de salut, i encara més si es tracta de persones d'edat avançada.

A fi de complementar el cúmul de dades que hem exposat fins ara, i per assolir l'objectiu principal del recompte, la reflexió i l'anàlisi de les polítiques socials que s'estan duent a terme entorn del col·lectiu de les persones sense sostre, a continuació exposem una de les parts crucials d'aquest petit informe: les dades recollides sobre els recursos existents a la ciutat i les persones que en fan ús.

4. Recursos de la ciutat

Per analitzar i reflexionar sobre la capacitat dels recursos existents a la ciutat per cobrir les necessitats bàsiques de les persones sense sostre a Lleida i ajudar-les a iniciar un procés d'inserció adequat, s'ha cercat la complicitat de l'Àrea de Lluita contra la Pobresa i l'Exclusió Social, "un programa destinat a atendre les persones transeünts i els ciutadans/es en situacions límit o d'alt risc d'exclusió, mitjançant projectes que cerquen l'atenció de les necessitats bàsiques de la persona i la seva inserció social i laboral", inclosa en l'àmbit de serveis personals de la Paeria. A través d'aquesta àrea es poden detectar els diferents recursos i accions a la ciutat, dirigides a tota la població, autòctona o immigrant, en situació o possibilitat d'exclusió social i amb un nivell de vulnerabilitat elevat. Juntament amb els serveis que ofereix l'Ajuntament de Lleida, hi ha una sèrie d'entitats sense ànim de lucre que es dediquen a proporcionar serveis a les persones sense sostre: l'Oficina Maranyosa, que ofereix allotjament en una pensió; un pis tutelat d'atenció i reinserció social, gestionat per l'Ajuntament de Lleida i la Creu Roja; l'associació de voluntariat per al servei d'acollida residencial d'urgència La Dona Samaritana, que disposa d'un pis residencial, i la Fundació Social Sant Ignasi de Loiola, una comunitat terapèutica perquè les persones sense sostre, així com el col·lectiu dels toxicòmans, gaudeixin de suport psicològic. A continuació anirem exposant, un per un, els diferents àmbits d'actuació, alhora que anem coneixent les accions particulars que s'hi realitzen.

Allotjament: amb aquest servei es pretén facilitar l'allotjament d'urgència a les persones sense recursos que estan de pas per la ciutat, com per exemple els temporers, així com oferir i gestionar recursos d'acollida i manutenció per a emergències socials. Igualment, es vol oferir allotjament, manutenció i atenció educativa a persones que segueixen un pla específic d'inclusió social o estan a l'espera d'un altre tipus de recurs. Existeixen, però, dos tipus d'allotjament diferents: el servei d'allotjament residencial d'urgència, que s'ofereix en hostals de la ciutat a persones sense recursos que estan de pas o a persones sense sostre arrelades a la ciutat amb les quals s'inicia un procés

d'intervenció, o que estan en alt risc d'exclusió social, i el servei d'allotjament residencial per a persones adultes, que ofereix un tipus d'habitatge d'atenció social amb allotjament, manutenció i atenció socioeducativa a persones que segueixen un pla d'inclusió social, així com allotjament de llarga durada en hostals de la ciutat.⁵⁶ Tant l'associació de voluntariat per al servei d'acollida residencial d'urgència La Dona Samaritana com la Fundació Sant Ignasi de Loiola (les dues entitats privades que hi ha a Lleida) ofereixen al col·lectiu de les persones sense sostre la possibilitat d'un allotjament; aquesta última, a través del projecte d'atenció i acollida, coordinat per la Xarxa per la Lluita contra la Pobresa i l'Exclusió Social, allotja aquestes persones solament durant la campanya de la fruita. La problemàtica de disposar únicament d'hostals per allotjar aquestes persones és doble: per una banda, aquest tipus d'allotjament no permet fer un bon seguiment i acompanyament per a la persona sense sostre i, per altra banda, el cost que suposa és molt elevat. Si es podia disposar d'albergs, els diners destinats al lloguer d'habitacions en hostals es podrien destinar a millorar els itineraris d'inserció de les persones acollides.

Atenció a les necessitats bàsiques: el seu objectiu principal és el de cobrir els requeriments mínims de subsistència de les persones en greu situació d'exclusió social, alhora que s'intenten disminuir els riscos físics i socials que comporta l'exclusió. Dins d'aquest servei distingim el que es presta sense cap mena d'exigència, és a dir, sense demanar cap requisit previ a l'usuari (repartiment d'entrepans, servei de dutxes i servei rober), el que es fa amb exigència, complint uns requisits previs o derivat d'algun altre servei social (servei de transport i servei de medicaments) i els serveis destinats a les persones que són beneficiàries de projectes específics, com

56. El 2007 es van allotjar un total de 1.257 persones diferents en l'allotjament residencial d'urgència i hi va haver un total de 18 persones acollides en el règim d'habitatge d'atenció social.

ara la campanya fruitera,⁵⁷ el projecte IGLU⁵⁸ o el repartiment d'aliments.⁵⁹ En el cas de la Fundació Sant Ignasi de Loiola, disposen de dos centres que ofereixen aquest tipus de serveis: Arrels, centre obert,⁶⁰ que disposa de servei de dutxes i rober, i Arrels, servei d'aliments La Botigueta,⁶¹ que s'ocupa de distribuir aliments entre les persones sense sostre.

Servei de menjador: la finalitat d'aquest àmbit d'actuació és proporcionar aliments calents a persones sense recursos durant tot l'any; al llarg del 2007 es van servir un total de 37.917 àpats.

Atenció social i educativa: a través d'aquesta línia es vol facilitar l'accés als serveis socials a les persones que no disposen de recursos i que, a més, no estan empadronades a la ciutat. Inclou serveis d'informació i acollida, un servei d'atenció social que presta atenció social primària a les persones que estan de pas per la ciutat i duu a terme intervencions per promoure la inserció social de les persones sense sostre, i una sèrie d'educadors i educadores d'entorn per a persones sense sostre, que cerquen intervencions educatives que promoguin la inserció social.⁶²

Des d'aquestes quatre entitats i amb el suport i la col·laboració de l'Ajuntament de Lleida, es vol acollir les persones sense sostre i impulsar-les perquè regularitzin la seva situació i, a poc a poc, s'insereixin en la societat. Això no obstant, observem que, tot i que existeix un projecte per acollir les persones sense sostre, hi ha una manca important de processos de llarga durada, per la qual cosa es fa més difícil una reinserció social i laboral conclouent.

57. Els mesos de juliol i agost de 2007 van ser ateses 920 persones que eren a la ciutat cercant feina en la campanya fruitera; se'ls va oferir aliments, servei de dutxes, se'ls va proporcionar roba i, en 21 casos, van ser derivats a recursos sanitaris. 130 voluntaris van col·laborar amb la Xarxa d'Entitats en Lluita contra la Pobresa i l'Exclusió Social.

58. Projecte impulsat per l'Ajuntament de Lleida que pretén facilitar allotjament nocturn a persones sense sostre els mesos d'hivern, en què les temperatures baixen dels zero graus en aquesta província. El 2007, 55 persones diferents es van beneficiar d'aquest servei.

59. El 2007 es van rebre un total de 53.970 kg. d'aliments excedents provinents de la UE, se'n van repartir un total de 728 lots.

60. El 2007 s'hi van atendre 296 persones.

61. El 2007 s'hi van atendre 418 persones.

62. Al llarg del 2007 s'hi van atendre un total de 1.965 persones.

La nit del 28 d'abril, a més del recompte que es va dur a terme als carrers de Lleida, també es van cercar les dades corresponents a aquestes organitzacions. Les diferents entitats van proporcionar als agents encarregats de realitzar el recompte el nombre i el perfil de les persones que en aquell precís dia feien ús dels serveis que s'ofereixen. A continuació exposarem una sèrie d'indicadors que ens proporcionaran un coneixement bastant acurat de les persones que saben que hi ha aquests recursos i, a més, decideixen fer-ne ús. Així com a les persones que van dormir al carrer la nit del 28 d'abril se'ls va demanar que responguessin una petita enquesta, també als qui s'estaven sota el sostre d'una entitat se'ls va convidar a participar en el recompte. La taula següent ens mostra el nombre de persones que s'estaven a cadascuna de les entitats:

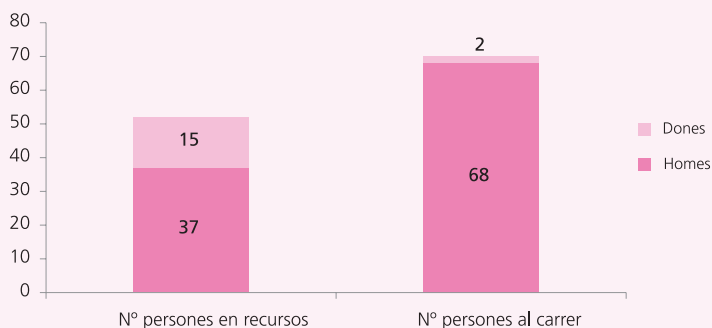
	Recursos	Nº persones acollides
Públics	Oficina Maranyosa	31
	Pis d'Atenció i Reinserció Social	7
Privats	Ass. "La Dona Samaritana"	10
	Fundació Social St. Ignasi de Loiola	4
	TOTAL	52

Ja tenim una primera dada important que cal tenir en compte a l'hora d'avaluar la suficiència dels recursos per al nombre de persones que dormen al carrer a la ciutat, ja que, de 122 persones sense sostre que hi havia a la ciutat de Lleida el 28 d'abril passat, només el 42,6% va poder gaudir d'un lloc adequat per passar la nit, mentre que el 57,4% restant pernoctava als carrers.

Si ens fixem en el gènere de les persones que feien ús dels recursos, observem una notable diferència respecte de les persones que dormien al carrer:

Comparativa de gènere

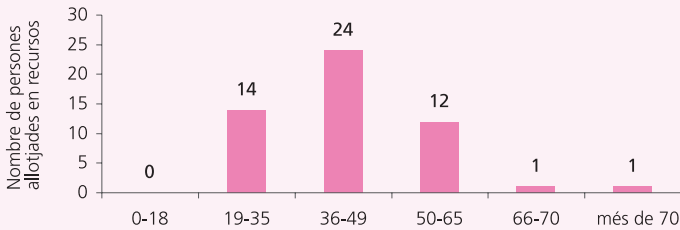

El nombre de dones augmenta amb relació a les persones que dormen al carrer (+ 650%), mentre que el nombre d'homes disminueix considerablement (- 45,6%).

Si ens fixem en l'edat de les persones que s'estaven a les diferents entitats, observem que no varia amb relació a les persones que van dormir al carrer; la majoria compten entre els 36 i els 45 anys. No obstant això, sí que trobem que hi ha una persona que té més de 70 anys i seguim sense detectar la presència de cap menor d'edat.

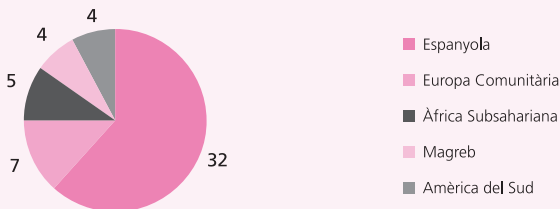

Edat

Si bé al carrer trobàvem sobretot persones de nacionalitat estrangera, el que constatem fent l'enquesta a les persones que dormen en una entitat és que la gran majoria són de procedència espanyola:

Nacionalitat (nombre de persones allotjades en recursos)

Només el 49% de les 52 persones enquestades són estrangeres, mentre que, de les qui dormien al carrer, es va detectar que més del 78% eren de procedència internacional. Aquesta dada ens pot fer pensar en la necessitat de prestar més atenció social a les persones immigrants que, per

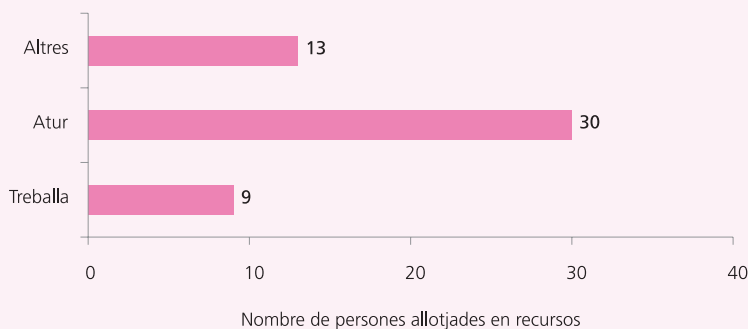

desconeixença de l'idioma, per ignorància dels serveis socials o per por de possibles represàlies legals en contra seu (molts poden estar en situació legal irregular), no s'hi adrecen.

En relació amb l'estat civil de les persones enquestades, la diferència respecte a les persones que van ser trobades al carrer és quasi insignificant, i només destaca el percentatge de persones divorciades, que va del 0% al 29,7%. Detectem la mateixa situació en relació amb la pregunta pel nivell d'estudis assolits; gairebé el 52% de les persones sense sostre que hi havia repartides per les diferents entitats no ha sobrepassat els estudis primaris, mentre que només un 5,4% afirma que ha cursat estudis superiors. Observem una diferència molt marcada entre les dades recollides el dia del recompte i les que apareixen a l'INE i al recompte dut a terme a Barcelona sobre la qüestió del nivell d'estudis de les persones sense sostre.

Pel que fa a la situació laboral, observem que la gran majoria de persones està a l'atur, sense apreciar grans diferències amb les persones enquestades al carrer.

Situació laboral

Per finalitzar l'exposició de dades, a continuació presentem un quadre comparatiu en què apareixen totes les variables tractades fins a aquest punt, tant de les qui viuen al carrer com les qui fan ús dels recursos que hi ha a Lleida.

Característica		Persones acollides	Persones al carrer
Gènere	Homes	37	68
	Dones	15	2
Edat	0-18	0	0
	19-35	14	6
	36-49	24	17
	50-65	12	5
	66-70	1	1
	+70	1	0
	No sabem	0	41
Nacionalitat	Espanyola	32	6
	Europa Comunitària	7	4
	Europa Extracomunitària	0	0
	Magreb	4	14
	Àfrica Subsahariana	5	4
	Àsia	0	0
	Amèrica del Nord	0	0
	Amèrica del Sud	4	0
	No sabem	0	42
Estat civil	Solter/a	14	14
	Aparellat/da	1	2
	Casat/da	8	8
	Separat/da	0	2
	Divorciat/da	11	0
	Vidu/a	3	2
	No sabem	15	42
Nivell d'estudis	Sense estudis	0	7
	Primari	19	4
	Secundari	16	6
	Superior	2	2
	No sabem	15	51
Situació laboral	Treballa	9	2
	Atur	30	13
	Altres	13	55

5. Tancament

El recompte de persones sense sostre a Lleida ha de ser l'inici d'una nova estratègia social per donar resposta a una necessitat humana i sociològica que ha esdevingut un problema de gravetat extrema. El fenomen dels sense sostre ha augmentat els últims anys, la qual cosa indica que no s'estan duent a terme les polítiques socials necessàries per pal·liar la desigualtat que regna en la nostra societat. El nombre de places actuals en els recursos de Lleida és molt limitat i no cobreix ni la meitat de la població sense llar. A més, les entitats que proporcionen aquest servei no disposen de places residencials, i han d'intentar acollir tot el col·lectiu en hostals i pensions, la qual cosa suposa un cost molt elevat i un menor grau d'acompanyament i seguiment dels processos d'inserció d'aquestes persones. Per tant, els processos de llarga durada són escassos i els manca estructura i organització, eines sense les quals es fa molt difícil dur a terme un itinerari d'inserció efectiu i conclouent. En termes de salut, la població sense sostre de Lleida és molt més vulnerable que la de ciutats com Barcelona, ja que les baixes temperatures a l'hivern fan del fred un dels majors enemics d'aquest col·lectiu. De la mateixa manera, hem pogut detectar, a través de les enquestes, que una àmplia majoria de les persones amb problemes de salut no estan rebent el tractament necessari, i hem constatat que el servei sanitari no ofereix, actualment, la resposta que hauria d'oferir a les persones sense sostre, de manera que urgeix un replantejament de com cal gestionar aquest servei indispensable.

És competència de l'administració pública aconseguir que totes les persones tinguin cobertes les necessitats més bàsiques i primàries, tal com s'exposa a la Constitució espanyola,⁶³ per tal de garantir l'equitat social i afavorir la igualtat de possibilitats per assolir una vida millor. Una de les causes probables que hagi augmentat el nombre de persones sense sostre és l'increment de la immigració els darrers anys. Aquest fet ens pot fer pensar en la necessitat del treball en xarxa, tan esmentat, no només entre

63. Vegeu la Constitució espanyola, articles 35, 47 i 50.

els agents que es dediquen a lluitar contra la pobresa i l'exclusió social, sinó també entre tots els organismes destinats a fer front als canvis i les fluctuacions que afecten directament la població i les seves demandes més urgents, com ara el Ministeri de Salut i el Ministeri de Treball i Immigració, en el cas del govern espanyol, la Conselleria de Salut i la Conselleria de Treball, en el cas del govern català, i la Regidoria de Drets Civils, Immigració i Cooperació i la Regidoria de Polítiques d'Igualtat, en el cas del govern de Lleida. Només si es produeix una bona entesa entre aquests actors s'aconseguiran unes polítiques socials que promoguin una societat més inclusiva i cohesionada, tan necessària per garantir l'equitat i la cobertura de les necessitats mínimes de tota persona, immigrant o autòctona. Per això, cal un canvi de mentalitat i perspectiva profundes en la manera de gestionar que caracteritza la majoria de països europeus; mentre segueixin prevalent els interessos econòmics d'una minoria per sobre dels interessos purament humans de la majoria, problemàtiques com la de les persones que estan en situació sense sostre no aconseguiran millorar i accions tan importants com el recompte del 28 d'abril passat només hauran servit per ratificar que no s'estan duent a terme les actuacions necessàries per millorar les condicions de vida d'aquestes persones. Igualment, de la societat civil depèn també, en gran part, la manera com s'està abordant aquesta qüestió. No és el mateix queixar-se de la lamentable situació en què està aquest col·lectiu que fer pressió per tal que es busquin solucions factibles per anar traient del pou aquestes persones, perquè es considera que ningú hauria de malviure d'aquesta manera tan inhumana, exclosa i marginada. L'actitud que prenguem des de la base de la societat pot ser un factor decisiu a l'hora de combatre d'una manera o d'una altra el problema de l'exclusió social de les persones sense sostre. Per aquest motiu, els diferents agents que van organitzar el recompte trobaven de vital importància implicar de manera directa la població, no només per tal de propiciar un apropament entre els voluntaris i el col·lectiu dels sense sostre, sinó també per facilitar la unió de voluntats que lluitin per posar fi a una problemàtica tan inacceptable com la presentada en aquest informe.

ANNEX 1. FITXA D'INSCRIPCIÓ DELS VOLUNTARIS

Recompte Censal Nocturn de Persones en Situació de Sense Sostre a la Ciutat de Barcelona. Nit del Dimecres 12 al Dijous 13 de març de 2008.

Registre d'Inscripció del Voluntariat. Dades del Voluntari/a

Davant la necessitat d'informació sobre el número i situació en la que viuen moltes persones en situació de sense sostre, ens proposem realitzar un recompte de la població que pernocta als carrers de la ciutat de Barcelona. Amb aquesta iniciativa pretenem obtenir una descripció el més rigorosa possible sobre el número, perfil i localització de les persones en situació de sense sostre, a fi de tractar de millorar els dispositius i programes d'atenció actualment existents.

Donada la importància d'aquesta activitat cívica de mobilització social i ciutadana, esperem poder comptar amb la col·laboració d'un bon nombre de persones sensibles a aquest problema, així com l'ajuda dels voluntaris que habitualment col·laboren amb les organitzacions socials, públiques i privades que atenen a les persones sense llar.

Selecioneu el districte on viviu:(marca una X)

- ☐ 01 Ciutat Vella
- ☐ 02 Eixample
- ☐ 03 Sants-Montjuïc
- ☐ 04 Les Corts
- ☐ 05 Sarrià-Sant Gervasi
- ☐ 06 Gràcia
- ☐ 07 Horta-Guinardó
- ☐ 08 Nou Barris
- ☐ 09 Sant Andreu
- ☐ 10 Sant Martí
- ☐ Altres:.....

Teniu un barri de preferència en el qual realitzar (si fos possible) el treball de voluntariat?

- ☐ Sí. Si us plau, especifiqueu quin:.....
- ☐ No

Dades personals de contacte

Primer cognom:.....
 Segon cognom:.....
 Nom:.....
 Telèfon fix:
 Telèfon mòbil:.....
 Correu electrònic:
 Adreça:.....

Ciutat:.....

Codi Postal:.....

Edat (han de ser majors de 18 anys):.....

Situació actual:

☐ Estudiant. De què?.....

☐ Treballador

☐ Altres

Per quin mitjà desitgeu que us contactem?

☐ Correu electrònic

☐ Telèfon fix

☐ Telèfon mòbil

Els vehicles seran molt necessaris. Si en disposeu, us ho agrairíem.

☐ Cotxe; nº de places:.....

☐ No en disposo

Parleu algun altre idioma, a més del català i el castellà?

☐ Sí. Si us plau, especifiqueu quins:.....

☐ No

Col·laboreu amb alguna entitat social?

☐ Sí, Si us plau, especifiqueu quina/es

☐ No

Forma de col·laboració:

☐ Donant

☐ Treballador

☐ Soci

☐ voluntari

Teniu alguna experiència amb persones en situació de sense sostre? Si us plau, especifiqueu quina:

Com ens heu conegut?

ANNEX 2. QÜESTIONARI D'AVALUACIÓ DEL RECOMPTE

Avaluació del recompte nocturn pac – 2008

Identificador de zona de recompte:

1. Si us plau, ens podries indicar si abans d'aquesta nit tenies alguna experiència amb les persones sense llar?

- ☐ Sí
☐ No

2. Des del teu punt de vista, i en termes generals, com ha transcorregut el recompte?

3. Què destacaries com a aspectes més positius d'aquesta experiència?

4. I alguna circumstància negativa digna de ser destacada?

5. En una escala de 0 (puntuació més baixa) a 10 (puntuació més alta), com valoraries cadascun dels següents aspectes relacionats amb la nit del recompte? (marqueu-ho amb una X)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Organització general del recompte										
Atenció rebuda quan has necessitat informació o has tingut dubtes										
Funcionament de l'equip en el què has participat										
Desplaçaments en cotxes										
Sessió de formació										
Materials lliurats per al recompte										
Acte de trobada previ i posterior al recompte, amb tots els voluntaris (sopar i esmorzar)										
Oportunitat de mantenir una conversa amb les persones que dormen al carrer										

Qui dorm al carrer?

6. T'ha semblat adequada la dimensió de la zona de recompte assignada?

- ☐ Sí
☐ No, era massa gran
☐ No, era massa petita

Observacions:

7. Tens algun suggeriment per millorar el recompte en futures edicions?

8. T'agradaria participar a la propera edició del recompte?

- ☐ Sí
☐ No

Moltes gràcies per la teva col·laboració!

ANNEX 3. MOSTRA DE SECCIONS ESTADÍSTIQUES DE BAIXA INTENSITAT

Nou Barris

75-76

78-79

81-82

87-88

96-97

105-106

113-114

116-117

122-123

134-135

148-149

156-157

160-161

169-170

174-175

Les Corts

3,4

80,81

Sant Martí

75,76

79,80

92,93

221-222

224-225

Horta Guinardó

121-122

131-132

136-137

141-142

144-145

172-173

200-201

205-206

217-218

Sarrià-Sant Gervasi

96-97

102-103

176-177

Gràcia

121-122

129-130

136-137

140-141

ANNEX 4. DISTRIBUCIÓ DE LES ZONES D'INVESTIGACIÓ PETITES SEGONS LA SEVA CLASSIFICACIÓ A EFECTES DEL RECOMPTE

Districte	Alta Densitat	Baixa Densitat	Especials	Exclosos
Ciutat Vella	Feb-37			1
Eixample	38-72			
Sants-Montjuïc	73-75 80-90		76	77-79
Les Corts	92-99	91 100-101		
Sarrià-Sant Gervasi	102-111 113-118	112 119-120	121	
Gràcia	122-138	139-144		
Horta-Guinardó	145-156 161-163 165	157-160 164 169-171	166-168	
Nou Barris	172-177 181	178-180 182-193	194-197	
Sant Andreu	198-214			215-218
Sant Martí	219-230 233-246	231-232 247-248		

BIBLIOGRAFIA

- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2006) *Programa Municipal d'Atenció Social a les Persones sense Sostre*.
- AVRAMOV, D. (1995) *Homelessness in the European Union: Social and Legal Context of Housing Exclusion in the 1990s. Fourth Research Report of the European Observatory on Homelessness*. Bruselas: FEANTSA.
- AVS (2006) *Encuesta sobre la demanda de vivienda de AVS*. Boletín informativo, nº 85, mayo 2006.
- BACHILLER, Santiago (2008) *Exclusión social, desafiliación y uso del espacio: Una etnografía con personas sin hogar en Madrid*. Madrid. Universidad Autónoma de Madrid. Facultad de Filosofía y Letras. Tesis doctoral.
- BERRY, R.(2007) "A repeated observation approach for estimating the street homeless population" *Evaluation Rev*, April 1, 2007; 31(2): 166 - 199.
- BURT, Martha R. y Barbara E. COHEN (1989) *America's Homeless: Numbers, Characteristics and Programs that Serve Them*. Washington: The Urban Institute Press.
- CABRE C., GÓMEZ P, SÁNCHEZ M. (2006). "Persones sense sostre a Barcelona. Perfil dels usuaris atesos als serveis municipals", *Barcelona i Societat* Núm. 6.
- CABRERA CABRERA, P.J. (1998) *Huéspedes del aire: sociología de las personas sin hogar*. Madrid: Universidad Pontificia Comillas.

- CABRERA CABRERA, P.J. (2000) *La acción social con personas sin hogar en España*. Madrid: Foessa-Cáritas.
- CABRERA CABRERA, P. J. (2007a) “Exclusión social: contextos para un concepto” R.T.S. *Revista de Treball Social* 180:9-21.
- CABRERA CABRERA, P. J.. (2007b) “Exclusión residencial de los inmigrantes: entre la precariedad y la calle” S.O.S. RACISMO *Informe Anual 2007: Sobre el racismo en el Estado Español*. Barcelona: Icaria pp. 160-167.
- CABRERA CABRERA, P.J. and RUBIO, M.J. (2003) *Personas sin techo en Madrid: Diagnóstico y propuestas de actuación*. Madrid: Dir. Gral. Servicios Sociales. Comunidad de Madrid.
- CABRERA, P. J., MUÑOZ, M. SANCHEZ, R. (2008): *Informe segundo. Recuento Nocturno de Personas sin Hogar en Madrid*. Foro técnico de Personas sin hogar. Ayuntamiento de Madrid.
- COLECTIVO IOÉ (2005) *Inmigración y vivienda en España*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.
- COUSINEAU, M. y WARD, T. (1992). *An evaluation of the S-Night street enumeration of the homeless in Los Angeles*. *Evaluation Review*, 16(4), 389-399.
- DELGADO, Manuel (1999) *El animal público: hacia una antropología de los espacios urbanos*. Barcelona: Anagrama.
- DELGADO Manuel (2007) *La ciudad mentirosa. Fraude y miseria del modelo Barcelona*. Madrid: Icaria.

- DEVINE, J. y WRIGHT, J. (1992). "Counting the homelessness: "S-night" in New Orleans". *Evaluation Review*, 16 (4), 409-417.

- DEVINE, J. y WRIGHT, J. (1992). "Counting the homeless: The Census Bureau's "S-night" in five U.S. cities" *Evaluation Review*, 16 (4), 355-364.

- DIPUTACIÓ DE BARCELONA (2000) *Disseny del model d'intervenció social amb persones sense sostre a la província de Barcelona*.

- EDGAR, Bill, Joe DOHERTY, y Amy MINA-COULL (1999) *Services for Homeless People: Innovation and change in the European Union*. Bristol: The Policy Press; Feantsa.

- EDGAR, W. et al. (2007) *Measurement of Homelessness at European Union Level*. Bruselas: European Commission. Employment, Social Affairs and Equal Opportunities DG

- EDGAR, W., J. DOHERTY, y A. MINA-COULL (2000) *Support and housing in Europe: Tackling social exclusion in the European Union*. Bristol: The Policy Press.

- EDIN, K. (1992). "Counting Chicago's homeless: An assessment of the Census Bureau's "street and shelter night". *Evaluation Review*, 16 (4), 365-375.

- EUROPEAN Foundation for the Improvement of the Living and Working Conditions (2004) *Quality of Living in Europe*. Dublin: EFILWC

- GALLANO, C. (2006): "Avatares Subjetivos en la sociedad global capitalista: ¿trastornos individuales o males colectivos?". Conferencia pronunciada con motivo del acto de apertura de la celebración del 150 aniversario del nacimiento de S. Freud en la Escuela de Derecho de la Universidad de Puerto Rico.

- GARCÍA SERRANO, C., MALO, M. A. Y TOHARIA, L. (2001) *La pobreza en España: Un análisis crítico basado en el panel de hogares de la Unión Europea (PHOGUE)*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.
- GEREMEK, Bronislaw (1989) *La piedad y la horca: historia de la miseria y de la caridad en Europa*. Madrid: Alianza.
- GOFFMAN, Erving (1987) *La presentación de la persona en la vida cotidiana*. Madrid: Martínez de Murguía.
- HOPPER, K. (1991) *An ethnographic perspective on the S-night count. Proceeding of the Annual Research Conference*. Washington, D.C: Bureau of the Census.
- HOPPER, K. (1992) "Counting the homelessness: "S-night" in the New York". *Evaluation Review*, 15 (4), 376-388
- INE (2004) *Encuesta sobre las personas sin hogar (Centros)*. Madrid: Instituto Nacional de Estadística.
- INE (2005) *Encuesta sobre las personas sin hogar (personas). Año 2005*. Consulta on-line. Primeros resultados publicados el 14 de diciembre de 2005 <<http://www.ine.es/inebase>>
- INE (2006) *Anuario Estadístico de España 2006* Madrid: INE. [Disponible en formato pdf en http://www.ine.es/prodyser/pubweb/anuarios_mnu.htm?L=0]
- JENCKS, Christopher (1994) *The Homeless*. Cambridge: Harvard University Press.

- KRISTEVA, J. (1991): *Extranjeros para nosotros mismos*. Barcelona. Plaza y Janés.

- MARPSAT, M. y FIRDION J.-M. (2000) *La rue et le foyer: Une recherche sur les sans-domicile et les mal-logés dans les années 1990*. Paris: INED-PUF.

- MARTIN, E. (1992) "Assessment of S-Night street enumeration in the 1990 Census". *Evaluation Review*, 16 (4), 418-438.

- MINISTERIO DE LA VIVIENDA (2007): *Estudio de Oferta de vivienda de nueva construcción en España*. Madrid: Ministerio de la Vivienda.

- MORENO REBOLLO, J. L., MUÑOZ GARCÍA, J. y PASCUAL ACOSTA, A. (2003) *Estudio sobre la Población de Personas Sin Hogar*. Sevilla: Centro Andaluz de Prospectiva. Junta de Andalucía.

- MUÑOZ LOPEZ, M., VAZQUEZ VALVERDE, C. y CRUZADO RODRÍGUEZ, J. A. (1995) *Personas sin hogar en Madrid: Informe psicosocial y epidemiológico*. Madrid: Consejería de Integración Social. Comunidad de Madrid.

- MUÑOZ, M., VÁZQUEZ, C. y VÁZQUEZ, J.J. (2003) *Los límites de la exclusión: Estudio sobre los factores económicos psicosociales y de salud que afectan a las personas sin hogar en Madrid*. Madrid: Ediciones Tèmpora; Obra Social Caja Madrid.

- RUIZ FARRONA, Jesús (2007) *Informe sobre la violencia directa, estructural y cultural: contra las personas en situación de sin hogar en España 2006*. Barcelona: Fundació Mambré.

- SÍNDIC DE GREUGES DE CATALUNYA (2005): *El fenomen sense llar a Catalunya: Persones, Administracions y Entitats*. Informe Extraordinari. Barcelona. (<http://www.sindic.org>)
- SNOW D.A. *et.al.*(1986) “The myth of pervasive mental illness among the homeless”, *Social Problems* 33 (5): 407-423.
- STARK, R. (1992). “Counting the homeless: an assessment of “S-night” in Phoenix”. *Evaluation Review*, 400-408.
- TEJERO, Elisabet y Laura TORRABADELLA (2005) *Vides al descobert: Els mons viscuts del fenomen “sense sostre”*. Barcelona: Mediterrània.
- TURNHAM, Jennifer; WILSON, Erin; y BURT, Martha] (2006) *A guide to counting unsheltered homeless people revised..* [Washington]: U.S. Department of Housing and Urban Development of Community Planning and Development.
- WRIGHT, James D., Beth A. RUBIN, y Joel A. DEVINE (1998) *Beside the Golden Door: Policy, Politics and the Homeless*. New York: Aldine de Gruyter.

L'Obra Social de Caixa Catalunya compta, des de l'any 2005, amb un programa d'Habitatge Social en el marc de les seves actuacions per promoure la inclusió social. Part dels recursos i dels esforços d'aquest programa s'han destinat a persones sense llar i a entitats que hi treballen específicament.

L'hivern de 2008 es van organitzar a les ciutats de Barcelona i de Lleida, recomptes censals nocturns de persones que pernocten al carrer. Aquestes actuacions, no només varen permetre dimensionar el problema, sinó també posar rostres a aquestes persones, poder saber com són i concretar quines són les seves necessitats. En aquesta publicació trobareu els principals resultats i conclusions extretes d'aquests recomptes censals nocturns de persones al carrer.

**Centre d'Informació
de l'Obra Social de Caixa Catalunya**

La Pedrera de Caixa Catalunya
Provença 265, baixos
08008 Barcelona
Telèfon: 902 400 973

caixacatalunya.es/obrasocial

Els recomptes censals nocturns han estat organitzats conjuntament amb:

Xarxa lleidatana
d'entitats en
lluita contra
l'exclusió social

Ajuntament de Barcelona

Xarxa d'Atenció a
Persones Sense
Sostre de la ciutat
de Barcelona

